BIBLIOTECA CRITICĂ

alexandru odobescu

INTERPRETAT DE:

T. ARGHEZI • OVIDIU BÎRLEA • D. CARACOSTEA • G. CĂLINESCU • ILARIE CHENDI • ȘERBAN CIOCULESCU • POMPILIU CONSTANTINESCU • N. DAVIDESCU • AL. DIMA • ZOE DUMITRESCU-BUȘULENGA • MIHAI EMINESCU • G. IBRĂILEANU • N. IORGA • E. LOVINESCU • D. PĂCURARIU • PERPESSICIUS • AL. PHILIPPIDE • AL. PIRU • VLADIMIR STREINU • GEO ȘERBAN • TUDOR VIANU •

Antologie, prefață, bio-bibliografie
bibliografie selectivă de
RODICA PANDELE

editura eminescu

Scanned with OKEN Scanner

„b i b l i o t e c a c r i t i c ă“

ALEXANDRU ODOBESCU

Antologie, prefață, bio-bibliografie,
bibliografie selectivă
de
RODICA PANDELE

060777

e d i t u r a e m i n e s c u

Scanned with OKEN Scanner

PRE-TEXT

Consecvent tezei sale despre apariția după 1867 a unei direcții noi în poezia și proza românească, caracterizată „prin simțămînt natural, prin adevăr, prin înțelegerea ideilor ce omenirea întreagă datorește civilizației apusene și totodată prin păstrarea și chiar accentuarea elemntului național" (Direcția nouă, *1871—72), T. Maiorescu operează asupra scrierilor lui Al. Odobescu apărute pînă atunci una din dihotomiile care vor marca o perioadă îndelungată receptarea lui de către publicul cititor ca și o parte din judecățile critice ulterioare, pornind de la împărțirea „literaturii prozaice în două specii" : „cercetarea științifică și... cea estetică sau cel puțin stilistică". Astfel, Odobescu apare menționat, pe rînd, la direcția nouă în literatura științifică (alături de I. Strat — economist, A. D. Xenopol — filosof și istoric, P. P. Carp — om politic, T. Rosetti — jurist) — pentru studiile de folcloristică (probabil și pentru cele de arheologie, istorie și teorie literară), apoi la „proza estetică adică la proza privită în forma ei în limbă și stil"* (în *compania lui N. Gane și Iacob Negruzzi), prin citarea nuvelelor istorice.*

În contextul epocii, afirmația lui Maiorescu trebuie privită ca avînd o dublă importanță : intuirea talentului literar autentic (deși ignoră în apreciere demult apăruta bucată literară Cîteva ore la Snagov *— 1862) și prima — cronologic — care-l relevă drept creator de „limbă și stil", în speță de proză literară.*

Receptat relativ tîrziu de o critică insuficient pregătită să îl urmeze concomitent pe atîtea tărîmuri de expresie — artistice și științifice — ce se exclud de obicei la un același scriitor, Odobescu este „descoperit" ca unul din

Scanned with OKEN Scanner

jaloanele culturii românești și printre marii clasici ai literelor noastre, abia între cele două războaie mondiale prin readucerea operei și personalității sale plurale în circuitul valorilor naționale, de analizele minuțioase ale lui Al. Dima, Perpessicius, Vl. Streinu, G. Călinescu, T. Vianu, Șerban Cioculescu și de edițiile documentat adnotate și explicate de E. Lovinescu, Al. Busuioceanu, Scarlat Struțeanu, Petre V. Haneș.

Cea mai disputată și analizată creație odobesciană sînt „scenele istorice". După N. Iorga, care în Istoria literaturii românești în veacul al XIX-lea *(vol. II, 1908) notează exact și sintetic valoarea lor literară: „stilul... curat și prin frumoase tablouri istorice"* (Mihnea Vodă cel Rău), *„frumusețea desăvîrșită a stilului, meșteșugit lucrat, care cuprinde în el toată puterea de expresie, tot coloritul, elasticitatea și... nevinovăția graiului popular" și „adevărul" — ca „a doua însușire de căpetenie"* (Doamna Chiajna), *Marcu Beza, vorbind în* Paper's on the Rumanian People and Literature *(London, 1920), despre apariția în literatura română a nuvelei istorice ca gen literar, deschide un lung șir de cercetări stăruitoare (mai mult sau mai puțin silnice în concluziile lor), dînd ca neîndoielnică influența englezului Walter Scott pe baza asemănărilor dintre* The Bride of Lammermoor *și* Doamna Chiajna, *în gradarea intrigii („tratare"), a structurării personajelor („caracterelor") și a stilului.*

În studiul introductiv la ediția publicată sub îngrijirea sa în „Biblioteca clasicilor români" (Ancora, f.a.), E. Lovinescu întărește ipoteza, completînd că, „din brazda lui Walter Scott a răsărit o bogată literatură de imaginație, pitorească, îndreptată mai ales spre Evul Mediu" datorită esteticii romantismului, „care a strămutat punctul de greutate al literaturii din rațiune *— idealul artei clasice — în sensibilitate și imagine". Dar studiul, împărțit în trei secțiuni, 1.* Nuvelele istorice; *2.* Personalitatea istorică a eroilor după Constantin Căpitanul Filipescu; *3.* Tipul Doamnei Chiajna în literatura noastră dramatică, *se reține mai ales datorită acesteia din urmă (independent reluată și în* Critice, *X, 1929), pentru originala identitate caracterologică stabilită între Vidra* (Răzvan și Vidra, *de B. P. Hasdeu), Doamna Clara* (Vlaicu-Vodă, *de Al. Davila) și Ringala* (Ringala, *de Victor Eftimiu), toate dominate exclusiv de trăsături bărbătești de voință*

Scanned with OKEN Scanner

și caracter, aflate în cea mai pură descendență odobesciană. Singurul care mulți ani mai tîrziu și fără intenție polemică va contrazice opinia lui Lovinescu va fi G. Călinescu (Domina bona, *Jurnalul literar, 1947, nr. 21*).

Fără să poată juca rolul unui capitol dintr-o virtuală istorie literară — risipită în cronici și foiletoane, dar nerealizată în sine vreodată — cele cîteva intervenții ale lui Pompiliu Constantinescu ocazionate de apariția unor ediții noi din opera lui Al. Odobescu („Scene istorice din cronicele românești", comentate de N. N. Condeescu, *1943*), *sau cu caracter pur eseistic ori teoretic* (Umanism erudit și estetic, *1934*; Estetica spiritului eroic, *1936*; Literatura șesului românesc, *1942*; [Ce este un clasic român ?], *1945*) *ne oferă totuși posibilitatea de a-l recepta și prin filtrul interpretării sale istorico-critice.*

Punînd pe seama unei structuri intime plurale, specifice tipului romantic, diversitatea preocupărilor lui Odobescu, „nuvelistica, folclorul, istoria, arheologia, istoria literară, critica de artă, literaturile antice și moderne, eseistica" (*v. cronica la* „Scene istorice din cronicele românești"...) *P. Constantinescu, nu va ezita cîțiva ani mai tîrziu, pe seama aceleiași „formule interioare" compozite, să-l treacă printre scriitorii clasici români, alături de cronicari, T. Maiorescu, Lovinescu, Duiliu Zamfirescu, Alecsandri, Coșbuc, Ion Pillat — aceștia considerați însă din perspectiva „clasicității" creației lor* ([Ce este un clasic român ?]).

Sub semnul unui temperament estetic pune și Al. Dima configurația operei și a personalității lui Al. Odobescu în studiul Al. Odobescu, Privire sintetică asupra operei și personalității (*Sibiu, 1935*).

Excursul debutează cu aserțiunea expres formulată despre conștiința limpede a lui Odobescu cu privire la misionarismul cultural și civilizator, al datoriei întregii generații față de țară și neam (dealtfel, chiar ciclul de conferințe ale grupării intelectuale „Thesis", în cadrul căruia a fost prezentat inițial studiul, se intitula „Energii creatoare ale neamului"), susținută prin compararea laudativă a meritelor sale în cercetarea arheologică și de istoria artei, similare cu ceea ce înfăptuiseră Ion Ghica „pentru economia politică, Heliade pentru literatura populară, Kogălniceanu pentru istorie". Enumerarea domeniilor în care s-au ilustrat interesul și curiozitatea cu su-

Scanned with OKEN Scanner

port științific a lui Odobescu evidențiază neîndoios caracterul de pionerat prob, document al cercetărilor, ca și importanța rezultatelor obținute: inițierea arheologiei naționale (prin „o serioasă stăpînire a științei, o limpede cunoaștere a domeniului, a metodelor, utilității și izvoarelor ei"); fundamentarea unei „estetici naționale" (bazată pe „instinctul estetic" existent în stare latentă la poporul nostru și pe un neîndoielnic „stil artistic" — cei „doi articoli de credință ai esteticii românești"); inaugurarea epocii studierii folclorului ca depozit nesecat al valențelor spiritualității și individualității poporului (după curentul poporan reprezentat prin Negruzzi, Russo, Alecsandri) interesat în special de elementul estetic și mai puțin de cel etnografic; ofensiva împotriva aberațiilor școlii latiniste etc. Al. Dima avansează aici o opinie insolită în concertul celor existente relativ la creația literară, anume că, literatura nu constituie „un cîmp aparte al activității lui Odobescu. Ea se regăsește pretutindeni, în mod implicit în scrierile sale...". Personalitatea estetică a scriitorului, surprinsă în finalul studiului, explicitează motivele pentru care Pseudo-kineghetikos *îi apare drept o sclipitoare lucrare de istorie a artelor urmărind „răspîndirea cultului frumosului", „operă de popularizare a artelor într-o societate vag inițiată în acest domeniu", iar* nuvelele, *adesea criticate sub latura estetică, subordonate unei finalități instructiv-educative și nicidecum uneia artistice. „Gîndul scriitorului a fost așadar răspîndirea cunoștințelor istorice într-o formă agreabilă." Istoricul literar contrazice astfel obiecțiile unei critici mai vechi aduse valului de senzațional și sentimental ce străbate cele două scrieri ca și unității compoziției, viciate de prea-amănunțitele portrete și descrieri — cu valoare mai mult în sine decît în cadrul nuvelelor — tălmăcind intenția istorică a lui Odobescu de a realiza valori estetice numai în mod derivat și secundar.*

Prima ediție științifică din opera lui Al. Odobescu apare în 1938, sub îngrijirea lui Scarlat Struțeanu: note, comentarii, variante și o introducere care topește materia unor cercetări anterioare publicate în reviste. Editorul urmărește cu minuție programul cultural al scriitorului, credințele sale ideologice născute din militantismul generației pașoptiste (din care s-a considerat „părtaș printre

Scanned with OKEN Scanner

cei mai tineri" şi cu care, spiritual, a fost întotdeauna solidar), constatînd că, în esenţă, ele se întîlnesc cu noţiunea de junimism, definită ca „atitudinea critică faţă de devierile culturii noastre sau excrescenţele ei parazitare şi, în acelaşi timp, activitatea constructivă pentru completarea elementelor care lipseau în acel început de cultură modernă românească". Afirmaţia este exactă în toate elementele ei căci, ce altceva decît un junimism avant la lettre să-l fi făcut pe Odobescu iniţiator şi membru al societăţii patriotice „Junimea română", la numai 18 ani, fondatorul unei publicaţii culturale, de mare prestigiu în epocă, Revista română, peste alţi zece, susţinător autorizat în forul academic al unei limbi vii, nutrită şi îmbogăţită din izvoarele ei naturale, limba poporului şi nu prin greoaie formaţii livreşti, al permanenţei poporului român şi al continuităţii lui în graniţele anticei Dacii, adept al intrării României în războiul din 1877 care avea să ne aducă independenţa naţională. Programul acţiunilor sale se desfăşoară cu evidenţă paralel cu traiectul activităţii „Junimii" ieşene, dar absolut autonom (deşi Maiorescu nu putea să nu-i recunoască primatul în unele din propriile sale iniţiative — societatea „Junimea", revista Convorbiri literare, de pildă, chiar dacă el pusese mai multă ordine şi rigoare în organizarea lor), Odobescu avînd convingerea că numai în mediul muntenesc îşi îndeplineşte „sfînta datorie faţă de ţară".

Partea cea mai întinsă a studiului este consacrată nuvelelor istorice. Considerînd întoarcerea către trecut ca una din temele predilecte ale romantismului, dar totodată proprie şi clasicismului, Scarlat Struţeanu motivează interesul lui Odobescu pentru istoria naţională, în principal, prin educaţia tînărului desăvîrşită în mediul romantic francez, unde, dealtfel, a receptat şi primele influenţe ale curentului, iar ca argument, inventariază literatura istorică romanţată creată de M-me de Genlis — autoarea unor romane fără valoare — şi de Chateaubriand, „maestrul incontestabil al marilor romantici" (Van Tieghem), primul care izbuteşte în această specie romanul cu adevărate virtuţi poetice făcînd astfel să se creadă că producţiunile de inspiraţie istorică sînt creaţia exclusivă a romantismului. Că era vorba doar de o înnoire a mijloacelor şi tehnicii artistice o dove-

Scanned with OKEN Scanner

deşte prin referirea în continuare la Walter Scott, adevăratul creator al romanului şi nuvelei istorice, la care se pot recunoaşte trăsăturile lor cele mai caracteristice: nararea vie a faptelor, cu respectul pentru adevăr, pronunţată culoare locală cu accente de mister şi poezie a trecutului, personaje exemplare (damnate sau justiţiare). Influenţa lui a fost rapidă şi a dus la apariţia unei întregi asemenea producţii, foarte la modă pe tot continentul: din nou Franţa, apoi Spania, Italia, Germania. Transformată în generos motiv de inspiraţie, istoria va determina, graţie „modelului Scott", asociat cu părerile teoretice fecunde despre scrierea istoriei ale lui Chateaubriand, el însuşi autor al unor Studii istorice (1831), o deschidere spre romanţarea istoriei propriu-zise.

Reconstituirea trecutului devine, aşadar, o veritabilă aventură, prin utilizarea elementelor de dramatism, de pitoresc local, a insolitului, a observaţiei minuţioase mai ales în conturarea personajelor şi a interioarelor. Acest transfer de tematică şi metodă face tot mai dificilă delimitarea între roman şi istoria socială, adesea documentul funcţionînd cu aceeaşi forţă în argumentarea tramei şi într-un caz şi în celălalt.

Mutîndu-se pe teren românesc, Scarlat Struţeanu constată reflexul rapid al acestei formule asupra productelor literare de la începutul secolului al XIX-lea, menţionînd opera lui Gh. Asachi, M. Kogălniceanu, N. Bălcescu, D. Bolintineanu, B. P. Hasdeu, C. Negruzzi şi Al. Odobescu, dintre care pe ultimii doi îi detaşează ca autori de istorie romanţată. Aici, autorul introduce un distinguo ce caracterizează într-o bună măsură atît personalitatea lui Odobescu, cît şi opera sa: reconstituirea trecutului — mijloc cultural pentru individualizarea poporului nostru, pentru demonstrarea continuităţii lui, în spiritul Şcolii ardelene şi al curentului poporan.

Subsolurile primei ediţii (1860), copios încărcate cu consemnarea riguroasă a surselor (cronici de curte, hagiografii, letopiseţe, istorii etc.) sînt confruntate de S. Struţeanu în veritatea lor ştiinţifică, ca şi în transferul artistic operat de scriitor, pînă la ultimul amănunt. Şi ce constată? Datări eronate, atribuiri greşite de fapte, filiaţii şi înrudiri false, nu rareori deturnarea adevărului istoric şi completarea hiatusurilor documentului... din

Scanned with OKEN Scanner

imaginație[1]. *Așadar, ficțiune și chiar transfigurare artistică. Intenția prefațatorului, constant urmărită și susținută prin adnotări și comentarii fastuoase, de a demonstra cititorului că „scenele nu pot fi cu nici un chip considerate creații beletristice după canoanele genului, ci rămîn simple pagini de istorie romanțată", îl aduce, pe nesimțite, la concluzia contrară. Într-o cronică radiodifuzată pentru a se convinge de exactitatea afirmațiilor lui Scarlat Struțeanu, făcută ediției în discuție la scurt timp după apariție (3 și 10 aprilie, 1938), Perpessicius mărturisește că a refăcut actul lecturii: „Am urmat sugestiei d-lui Scarlat Struțeanu și am recitit pe* Mihnea Vodă cel Rău, *după ce ne-am documentat, pe baza vastului material ce domnia-sa aduce... Experiența nu ne-a reușit, în sensul că n-am fost stînjeniți de lipsurile istorice ale lui Odobescu, că absența motivării în desfășurarea acțiunii sau a situării precise a personajelor — condiții exprese pentru reușita unei perfecte nuvele istorice — nu ne-au abătut din cursul interesului, care rămîne totuși nealterat, grație puterii de evocare a scriitorului și prospețimei intacte a limbii lui, cu iz arhaic. Ceea ce duce la concluzia, credem noi, că Alexandru Odobescu n-a ținut «să respecte adevărul istoric», cum deduce întemeiat pe referințele bibliografiei, d-l Scarlat Struțeanu. Că dacă s-a informat, și încă îndeajuns pentru vremea aceea, a făcut-o și din dragostea lui pentru istorie, dar mai ales să afle în paginile acoperite de colb, ale trecutului, sugestiile necesare pentru reconstituirea atmosferei ce urmărea să înfățișeze."*[2] *Așadar, lacunele de informație detectate cu atîta rîvnă silitoare nu știrbesc din valoarea literară a nuvelelor, latura artistică — măies-*

---

1 O întreprindere similară este cea a lui N. N. Condeescu, *Al. Odobescu și „scenele" sale „istorice"* (Scrisul românesc, Craiova, 1943), care verifică în detaliu documentarea „nuvelelor, navigînd printre notele informației savante a preatînărului și vanitosului debutant, dornic a te uimi printr-o erudiție zdrobitoare". Nimeni nu s-ar încumeta să conteste valoarea proprie a acestui gen de cercetare dar, ea devine sterilă în raport cu actul creației artistice, iar *Mihnea-vodă cel Rău* ca și *Doamna Chiajna* au încetat demult să mai fie disputate de asprimile criticii științifice sau ale celei literare.

2 *Opere*, vol. 7, Editura Minerva, București, 1976, p. 385—386.

Scanned with OKEN Scanner

tria limbii și stilului, fiind — așa cum remarcase și N. Iorga (op cit.,) — cu adevărat de excepție.

La sfîrșitul cronicii vorbite, Perpessicius își anunță intenția de-a reveni la o dată ulterioară asupra restului materiei odobesciene conținută în volum, și anume Falsul tratat de vînătoare și o parte din corespondența anilor 1870—1895, dar o va face abia peste patru ani (Revista fundațiilor regale, iunie, 1942) și glosînd doar pe marginea eseului. Considerațiile sale, deși pertinente și într-o formulare plină de farmec urmează totuși, în timp, după analiza întreprinsă de Vl. Streinu în studiul Recitind pe clasicii noștri (Revista fundațiilor regale, nr. 7, 1938) și, cu preeminență, de G. Călinescu, în capitolul Odobescu, din Istoria literaturii române (1941).

Dincolo de impresiile și sugestiile imediate generate de lectura textului, de stabilirea genului proxim și a diferenței specifice în raport cu alte opere similare din literatura universală, ce se regăsesc în general la toți comentatorii acestei scrieri insolite, Perpessicius avansează ipoteza posibilității transformării eseului însuși în model literar.

Evident, pe măsura trecerii anilor o nouă perspectivă critică este posibilă, fiindcă, în raport cu contemporanii, posteritatea are avantajul detașării afective și în timp față de subiect, obiectivarea fiind și garanția unei interpretări reale sau, în orice caz, mai realiste. Aceasta pare să fie și credința lui Vl. Streinu care, în studiul amintit, aduce o viziune nouă, modernă, comparativ cu tot ce se publicase pînă atunci în critica literară despre scriitorul Odobescu. Punctul de referință îl constituie grupul de judecăți literare anterioare, pe care le esențializează, pînă cînd obține caracterizarea liminară a artistului („stilist... om de știință și om de litere, autor de nuvele istorice și al unei bizare lucrări..."), dar, interpretarea personală, întoarcerea pe drumul spre operă și apoi re-compunerea operei cu mijloacele specifice actului critic o face numai după stabilirea locului și rolului jucat de Odobescu în cărturărescul secol al XIX-lea și după definirea personalității sale plurale, ca personalitate reprezentativă, distinctă, superioară chiar în anumite privințe lui Heliade, Kogălniceanu, Maiorescu. Din deșirarea firelor care leagă creația, atît de eteroclită ca varietate, cu „țara și cu epoca", Vl. Streinu degajă „compunerea istorică a

Scanned with OKEN Scanner

operei... derivație intelectuală a romantismului social" profesat de un temperament clasic pur în manifestările lui și detașează structura intelectuală de tip renascentist a artistului.

Apariția în 1941 a Istoriei literaturii române, de G. Călinescu marchează și în aria interpretărilor critice ale operei lui Al. Odobescu momentul de excepție.

Lectura fidelă a textului, dezlegarea sensurilor și ecourilor lui, a valorilor intelectuale și artistice intrinseci, conduse cu măiastră abilitate de geniul și vorba fermecată a criticului, avansează prin asociații livrești, comparații, dezvăluiri de insesizabile tonuri pînă la ultima pagină, niciodată lăsată în suspensie, totdeauna fir de legătură spre o altă idee, mai captivantă, mai surprinzătoare în suportul ei intelectual. După bunul obicei cunoscut, Călinescu narează simplificator intriga nuvelelor prin aducerea în conul interesului său de istoric literar a momentelor cheie (moartea armașului, domnia răzbunătoare a lui Mihnea, fuga și uciderea lui), extrase din carnea povestirii, și a acelora care, aparent secundare, provoacă ulterior modificarea acțiunii sau poartă valori descriptive, stilistice, caracterologice (atmosfera din odaia armașului, portretul lui Mihnea la vînătoare, moartea Chiajnei, descrierea palatului domnesc). Același romantism accidental firii lui Odobescu, la care se referiseră Pompiliu Constantinescu și Vl. Streinu, este remarcat și de G. Călinescu, dar grefat pe modalitatea de compunere a neobișnuitei scrieri Pseudo-kineghetikos, fantezistă la extrem prin afectarea lipsei de metodă, a oricărei rigori în unitatea interioară, tipică „erudiției clasicilor întîrziați". Fermecătoarea excursie anticvarie printre acte, „magazin de bric-à-brac literar", Pseudo... i se pare lui G. Călinescu a fi o „scriere foarte potrivită pentru Odobescu". Orice altă încercare de definire a scriitorului pălește — credem — pe lîngă această imagine conjugată : artist-operă.

1941 este și anul „descoperirii" valorilor estetice ale scrisului lui Odobescu de către T. Vianu, mai reținut, chiar sever, în relevarea calităților artei scriitorului în volumul Arta prozatorilor români decît în studiile ulterioare.

Scanned with OKEN Scanner

Puțini sînt artiștii care s-au bucurat de o statornică atenție din partea aceluiași critic sau istoric literar, așa cum s-a întîmplat cu Odobescu. Poate că afinități de structură l-au călăuzit pe T. Vianu în intuirea atît de fidelă a scriitorului, tot mai nuanțată cu fiecare întoarcere la texte și documente. Monografia totală pe care o realizează de-a lungul anilor prin revenirile relativ frecvente la „subiectul" Odobescu se împlinește definitiv în introducerea *la ediția de* Opere *în două volume (E.S.P.L.A., București, 1955), intitulată sugestiv* Alexandru Odobescu pașoptist și umanist. *Model de exegeză științifică prin acuratețea expunerii informației, a profunzimii analizei și a eleganței exprimării, „micromonografia" luminează într-un echilibru perfect toate fațetele existenței, activității și personalității scriitorului: arheologul, umanistul, criticul de artă, creatorul, călătorul pasionat, conferențiarul. Vag didactic ca metodologie, el umple goluri de datare, aduce informații noi cu privire la debutul literar rămas manuscris pînă tîrziu, la încercările poetice. Scrierea* Cîteva ore la Snagov *acum este prima dată privită cu un ochi mai atent, la fel* Istoria archeologiei *și* Tezaurul de la Pietroasa *(semnalate ca scrieri literare „în formă" de Vl. Streinu și numai fugitiv de G. Călinescu). Militantismul pașoptist și umanismul — cele două trăsături dominante ale personalității sale —, sînt și ele tot pentru prima oară alăturate (deși independent, despre ele vorbiseră G. Ibrăileanu, Pompiliu Constantinescu, Vl. Streinu și alții). Concis, nuanțînd momentele definitorii din viața artistică și civică a lui Al. Odobescu, studiul satisface cele mai pretențioase exigențe ale istoriei literare.*

Încheind falanga de aur a criticii românești interbelice — Streinu, Perpessicius, Călinescu, Vianu — Șerban Cioculescu nu proclamă altă modalitate decît cea stabilită de aceștia în evaluarea operei lui Odobescu, în capitolul omonim redactat în Istoria literaturii române moderne *(1941, în colaborare cu T. Vianu și Vl. Streinu). Dar, observă înaintea lui Pompiliu Constantinescu și cam în același timp cu Vl. Streinu* (Introducere în opera lui Calistrat Hogaș, *în* Revista fundațiilor regale, *nr. 1, 1943), pasiunea scriitorului pentru natură, convertită în plăcerea drumeției: „Odobescu este cel dintîi turist în sensul mo-*

Scanned with OKEN Scanner

dern" și semnalează, mai ferm decît confrații, estetica de arheolog trădată în Pseudo-kineghetikos.

Studii de dată relativ recentă, mai mult sau mai puțin întinse ca dimensiuni, urmează calea deschisă și par să nu mai aibă noutăți de spus. Puțin prolific, Odobescu nu este nici un creator abscons. Frumusețea scrierilor sale se dezvăluie total, fără reținere, încă de la început, dovadă și impresia de deja vù *care mineză contribuțiile critice mai noi, semnate de Al. Piru, Zoe Dumitrescu-Bușulenga, D. Păcurariu, M. Gafița. La toți aceștia, ca și la alții, întîlnim în genere aceleași concluzii privind sursele de inspirație, modelele, arta, familia de spirite, clasicismul sau umanismul scriitorului, căci Odobescu este unul din cei mai puțin controversați autori din literatura noastră. Poate numai corespondența, impresionantă ca volum și aproape necunoscută, să mai ofere sugestii noi, cum dealtfel încearcă să ne convingă avizat, Geo Șerban și Al. Săndulescu. Înclinăm să găsim aici și explicația relativ redusei bibliografii critice ce i s-a consacrat în timp și chiar a respectuoasei rezerve manifestate de generația tînără de critici literari.*

Dar, comemorativ Odobescu revine peren în conștiința publicului și a specialiștilor și atunci, gesturile de recunoaștere valorică se întăresc cu noi glasuri.

R. P.

Scanned with OKEN Scanner

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Volumul de față selectează, dintr-o destul de săracă bibliografie critică, acei exegeți și texte care participă ideal prin opiniile afirmate la recrearea portretului de scriitor și artist al lui Al. Odobescu.

Urmărite de-a lungul timpului, acestea poartă, prin chiar datarea lor, o valoare intrinsecă în dezvăluirea pertinenței interpretărilor și judecăților de valoare formulate pe parcursul unui secol întreg: M. Eminescu, 1875 — Ovidiu Bîrlea, 1974.

În reproducerea textelor am aplicat normele ortografice actuale, păstrînd particularități fonetice, stilistice etc., iar citatele au fost confruntate cu edițiile: A. I. Odobescu, *Opere*, vol. I. II, IV, București, Ed. Academiei, 1965, 1967, 1976 și A. I. Odobescu, *Opere*, 2 vol, București, E.S.P.L.A., 1955.

R. P.

Scanned with OKEN Scanner

CREZUL CĂRTURARULUI

Scanned with OKEN Scanner

După titlul și după coprinderea acestui mic volum, fiescine va vedea c-am avut drept model frumoasa nuvelă istorică a domnului C. Negruzzi asupra lui Alexandru Lăpușneanu. Ca orice imitație, încercările mele sînt negreșit cu mult mai prejos de acel mic cap d-operă ; în lipsa talentului, m-am silit cel puțin să păstrez, pre cît s-a putut, formele și limba *Letopisițelor* naționale, cu care, în dreptate, se poate lăuda mai vîrtos Țara Moldovei ; să adun datine, numiri și cuvinte bătrînești, spre a colora aceste două episoduri culese din cronicele vechi.

Faptele istorice ale unei țări sau ale unei epoce au totdauna un interes mai viu cînd traiul și ideile, obiceiele și graiul de acolo sau de atunci ne sînt cunoscute. Scopul romanțelor istorice este, în parte, d-a ni le arăta ; asta este și folosul lor instructiv.

Cei ce pot mult, izbutesc a caracteriza, într-asemenea scrieri ușoare, o epohe sau o nație ; cei cu bunăvoință, dar cu mai slabe mijloace, fac, ca mine, încercări !

[*Prefața* la *Scene istorice din cronicele românești,* ediția a II-a, București, 1860 ; reprodus din vol. Alexandru Odobescu, *Opere,* I, Ed. Academiei, București, 1965, p. 264.]

Toți scriitorii de merit, cari au dobîndit un nume lăudat în literatura vreunei națiuni, au avut mai mult sau mai puțin în talentele lor un caracter îndoit, toți au lăsat, îmbinate în ale lor scrieri, două elemente distincte care i-au făcut a fi prețuiți și în zilele vieții lor, și în

Scanned with OKEN Scanner

timpurile posterioare. Un filosof, un orator, un poet, ale căror nume sînt menite a rămînea neuitării, pot negreşit, cu cea mai norocită fecunditate, să inventeze creaţiuni nouă şi sublime, să emită idei nalte şi premature în secolul lor, să introducă în stil şi în limbagiu mii de preschimbări fericite ; dar orcît de novator ar fi geniul lor, ei totuşi, cu o parte din sine, trebuie să ţină de timpul şi de locul în care au trăit. Ceva din limba, din năravurile, din gîndirile, din credinţele contimporanilor şi compatrioţilor lor trebuie neapărat să li se strecoare în compuneri, ca cum ar voi să le determine un caracter precis şi local, să le însemneze o epocă nestrămutată în neîntrerupta scurgere a secolilor.

Aceasta nu e o imputare ce voim a face geniului omenesc, din contra, omul de merit, ca să fie folositor în lume, nu trebuie să se izoleze de semeni şi de ai săi mai de aproape ; spiritul lui trebuie să însufleţească, să învie, să deştepte mai ales pe cei ce-l înconjor, căci prin impulsiunea lui, omenirea, nepăsătoare din fire, scutură jugul îndărătniciei şi s-avîntă într-un viitor mai perfect. Geniul e lanţul ce trage lumea spre propăşire.

Aşa dar să recunoaştem că, a răspîndi idei mari şi nouă sub forme accesibile şi uzuale, adesea a rezuma şi a exprima cu talent credinţele obştii, şi-n totdauna a nobili şi mlădia expresiunile înjosite prin neştiinţă şi corupţiune, acestea sunt misiunile încredinţate de providenţă acelora ce au luat sarcina de conducători morali ai societăţii. Cînd dar vrem să judicăm pe dreptate talentul unui scriitor, să ne ferim de a-l scoate din cercul în care s-au dezvoltat şi s-au exercitat facultăţile sale ; spre a-i înţelege mărimea, spre a-i cîntări puterile, spre a-i preţui ideile, limba şi stilul trebuie să nu pierdem din vedere nici ţara, nici epoca în care el a scris ; trebuie să ne gîndim mai întîi cum simţeau şi cugetau, cum vorbeau şi scriau oamenii din timpul lui, căci silinţile-i au fost negreşit mai vîrtos pentru contimporanii săi. Viitorimea moşteneşte numai ce a rămas bun şi glorios dintr-însele.“ [...]

[*Poeţii Văcăreşti*, în *Revista Română pentru ştiinţe, litere şi arte*, vol. I, 1861 ; reprodus din *op. cit.*, vol. II., p. 42].

Scanned with OKEN Scanner

[...] Găsim o plăcere nespusă a străbate tărîmul patriei, cercetînd peste tot locul umbrele şi amintirile strămoşilor noştri ; ici, o cruce de piatră, părăsită într-un cîmp pustiu, comemorează o faptă vitejească sau o crudă răzbunare ; colo, o vechie capelă poartă, în inscripţiunile, în portretele şi odoarele ei, lucrate fără artă, urma pietăţii şi a dărniciei anticilor voevozi ; mai dincolo, cîteva ruine de ziduri uriaşe, o sfărămătură de cetăţuie, un părete de vechi palat şoptesc inimei, pe tăcute, numele glorioase ale lui Traian şi ale eroilor ce au urmat tradiţiunea lui de onoare pe pămîntul românesc. Astfel, la tot pasul, colinda noastră iscoditoare se opreşte, cu o plăcută şi cuvioasă mirare, dinaintea acelor pietoase sau falnice amintiri, care din adîncimea secolilor se-nalţă uriaşe peste mărunţimea noastră actuală. Dorul nostru s-avîntă printre răstimpii trecutului, pe cînd privirea ni se preumblă prin luncile şi pe plaiurile ţării noastre, marture încă elocuente ale atîtor întîmplări felurite. Adesea dar, şi cît de des se poate, căutînd impresiuni aşa de-nvietoare, părăsim cetatea şi zilnicile-i supărări, ca să cerem de la cîmpii mari, de la munţii răcoroşi şi de la vechile locaşe ce stau răsipite printr-însele, destăinuiri din vremi de restrişte şi de glorie ce au fost şi nu mai sînt. [...]

O altă interesantă scriere asupra morţii lui Constantin postelnicul Cantacuzino s-a publicat, la 1861, în *Calendarul geografic, istoric şi literar* de D. Bolintineanu şi A. Zanne. Nuvela ce a apărut acolo, sub acest titlu, ne lasă să recunoaştem stilul elegant al unuia din cei mai amabili poeţi ai noştri ; ne place a citi acea povestire vie ce atrage minţile şi atinge inima. Dar ne pare rău a vedea că lipsesc într-însa unile calităţi, neapărate romanţului istoric.

În adevăr, acest fel de scrieri a căror ţintă este d-a arăta evenimentele dramatice ale istoriei, înconjurate de toate amăruntele vieţei contimporane şi locale, îşi dobîndeşte preţul său cel mai mare, sub condiţiunea d-a observa — nu atît şirul exact al faptelor reale, nu atît personalul netăgăduit ce a jucat un rol într-însele — ci, mai cu deosebire *coloarea locală*, acel parfum al timpului trecut, care strămută pe cititor în mijlocul întîmplă-

Scanned with OKEN Scanner

rilor povestite, îi descrie localităţile ce le-au servit de scenă, îl face părtaş la obiceiele, la credinţele, la viaţa publică şi privată, la cugetările şi chiar la limba timpului şi locurilor unde s-au petrecut faptele de care se atinge romanţul.

Ne pare rău, zicem, a vedea că adesea autorul nuvelei din *Calendarul* pe 1861, a nesocotit aceste regule importante şi a introdus, astfel, confuziune în mintea cetitorului.[...]

[*Cîteva ore la Snagov*, în *Revista română pentru ştiinţe, litere şi arte*, vol. II, 1862 ; reprodus din *op. cit.*, p. 191, 192 ; 227—288.]

[...] Cărţile se scriu spre a fi citite, şi numai acele citiri pot fi profitabile cititorului pe care el le înţelege şi care, conţinînd idei sănătoase, prezentate într-un mod logic, sunt scrise într-o limbă de toţi pricepută, de toţi gustată, într-o limbă care nici dezgustă mintea prin formele şi expresiunile ei pocite şi înjosite, nici o osteneşte prin a ei frazeologie nomoloasă şi încălcită, nici o spăimîntă prin netrebuincioase şi nejustificabile inovaţiuni [...] Aceste pericole, care se înfăţişează nu totdauna aşa ameninţătoare pre cît ele adesea se arată pline de înlesniri şi de adimeniri, sunt *provincialismii* sau formele şi expresiunile necorecte care se întrebuinţează numai în cîteva localităţi cu dispreţul bunului uz mai general ; sunt *vulgarităţile* sau creaţiunile hibride ale graiului poporan şi familiar, care adesea sunt şi contrarii spiritului limbei naţionale ; sunt *platitudinile* de stil sau lipsa de vigoare, de eleganţă şi de corecţiune în alegerea cuvintelor şi mai ales în construcţiunea frazelor, care se destramă sau se împletesc fără spor şi fără gust ; sunt *archaismii* nevoiaşi sau cuvintele sterpe care au îmbătrînit şi au răposat fără de a lăsa sămînţă în limba cea viie ; sunt în fine *neologismii* prisositori, sau formele şi vorbele din nou create care, pe lîngă dificultatea de înţeles ce prezentă citito-

Scanned with OKEN Scanner

rului, mai au şi neiertatul păcat de a fi făurite fără de necesitate practică, sau numai dintr-un simplu capriciu, sau chiar şi ca o consecinţă riguroasă a unei sisteme personale de reformă limbistică.[...]

Cu cît vor fi ideile mai simplu şi mai lămurit expuse, cu atît ele vor fi mai apreţuite şi mai spornic semănate în inima lectorului ; cu cît cuvintele vor fi mai alese, cu atît ele îi vor susţine mintea în sfere mai nobile şi mai înalte ; cu cît mai mult vor lipsi din limbă ziceri hibride, gîrbovite şi scăpătate, cu cît mai puţin vor răsări într-însa superfetaţiuni neologiste, cu atît scriitorul va fi mai gustat de public, şi totdeodată mai folositor şi limbei şi literaturei naţionale.

În perioadele cele mari ale culturii omeneşti, scriitorii cei buni au fost luminătorii epocei lor ; ei au scris pentru oamenii din timpul lor ; au scris ca să fie pricepuţi de dînşii, şi numai astfel au reuşit chiar a face ca razele răspîndite de ei în timpul vieţuirii să se resfrîngă şi asupra depărtatei posterităţi. A scrie limba trecutului este un joc retrospectiv, o petrecere de anticar care, chiar cînd e perfect executată, rămîne a mulţămi numai un foarte mic număr de amatori. A voi din contra să scrie cineva limba viitorului este o utopie fără de nici un temei, este a cerca dupe calculele iluzorie viitorul limbelor, precum necromanţii şi vrăjitorii cearcă în zodii şi cu bobii viitorul sufletelor.“ [...]

[*Condiţiunile unei bune traduceri româneşti din autorii eleni şi latini* (raport academic), în *Columna lui Traian*, nr. 7, 1874 ; reprodus din vol. A. I. Odobescu, *Opere*, I, E.S.P.L.A., Bucureşti, 1955, p. 304—305.]

[...] Părtaş printre cei mai tineri, din acea generaţiune de la 1848 care-şi hrănea inima cu cele mai vii şi mai nalte aspiraţiuni — iar de altmintrelea, înclinat mai mult din fire către ocupaţiunile literare şi istorice, am trăit [...]

Scanned with OKEN Scanner

cătînd cînd la deal, cînd la vale, un colțișor unde să-mi durez sau un palat sau o colibă pe locul cam viran al literaturei și al istoriei românești. [...]

[*Pia desideria*, în *Scrieri literare și istorice*, vol. III, Socec, București, 1877; reprodus din vol. Alexandru Odobescu, Opere, IV, Ed. Academiei, București, 1976, p. 294—295.]

Scanned with OKEN Scanner

PROFIL

Scanned with OKEN Scanner

N. IORGA

ALEXANDRU ODOBESCU

Cu prilejul tipăririi unei scrisori din adolescența lui

Sînt aproape zece ani de cînd a murit Alexandru Odobescu, cea mai desăvîrșită înfățișare a eleganței în literatura și în știința românească, cel mai aristocratic spirit printre scriitorii noștri și, în același timp, unul dintre cei mai buni cunoscători ai graiului românesc, al graiului de la țară, bogat în cuvinte, mlădios în legătura lor vioaie și plin de înțelesuri cuminți, tot așa de potrivit pentru săgetarea glumii ca și pentru deschiderea adîncurilor înțelepte.

Odobescu a scris puțin, deși mai mult decît a pus în mîna publicului ediția într-ales (aleasă de dînsul cu o zgîrcenie neobișnuită) făcută acum vreo douăzeci de ani de librăria Socec.[1] Avea toate însușirile unui nuvelist istoric: cunoștea ca arheolog, înțelegea ca om de gust și putea chema la viață nouă ca poet privelișteа amănunțită și colorată a vieții altor timpuri, care sînt pentru unii o fantezie strălucitoare, iar pentru alții nume și date. Condeiul lui ușor, penelul lui delicat, cu tonuri blînde și discrete, romantismul lui dulce și plin de o taină străvezie erau potrivite să dea chipuri plutind între ceea ce se întoarce din mormîntul realității și ceea ce se înalță din gîndul creator al cîntărețului. Dar el n-a scris decît *două* nuvele.

Cercetător artist al Antichității, el avea simțul frumuseții, care trebuie mai mult decît orice învățătură pentru ca să cuteze cineva a proiecta lumina lămuririlor asupra corpului de curată și veșnică marmură al artei grecești. El ajunsese arheolog — pentru el cuvîntul sună

---

[1] *Scrieri literare și istorice*, 3 vol, Socec, București, 1887. [N.ed.].

oarecum pedant și s-ar putea zice mai cu dreptate că el avea *o catedră* de arheologie — prin iubire, și astfel rămăsese totdeauna, căutînd a înțelege mai mult, ca să poată admira mai deplin ceea ce i se impunea de la început prin neîntrecutul farmec al celei mai senine armonii, al măsurii celei mai matematic exacte, al cumpătării celei mai aspre cu sine însăși. Dar el n-a dat decît o serie de lecții universitare, care sînt — mai degrabă decît *Istoria archeologiei,* cum se intitulează — o convorbire spirituală, strălucitoare prin digresii dibaci împletite, asupra întinsului domeniu al artei de acum cîteva sute sau de acum două mii de ani. Același caracter de diletantism pasionat, de șagă adîncă, de dezordine foarte meșter orînduită, de trecere în fugă fără ca nimic de căpetenie să scape din vedere, o are și marea sa lucrare franceză asupra *Tezaurului de la Pietroasa,* care nu e o carte de știință obiectivă, ci o lucrare cu totul personală, cu mult mai mult a autorului decît a subiectului.

Acest închinător al idealului elin, care nu vede sufletul decît prin trup, era totuși un înțelegător, credincios pînă la înduioșare, al idealului artei creștine, care urmărește ținta imposibilă de a găsi o frumusețe nouă, *numai* sufletească. Pe o vreme cînd înstrăinarea claselor noastre conducătoare ajunsese foarte departe, el, care pornise din ele și trăia în mijlocul lor, a descoperit, se poate zice, comorile de artă în clădire, săpături și zugrăveală, care sînt mănăstirile noastre, în care se văzuseră pînă atunci numai venituri și pisanii. El a cercetat toate lăcașurile mai însemnate, notînd tot ce merită a fi admirat sau cunoscut. El a fost pînă acum, și în această *arheologie* mai puțin arhaică, singurul care, în același timp, să știe, să simtă și să poată scrie într-un chip vrednic de știința și simțirea sa aplicate la rămășițele artistice ale vieții noastre de demult. Dar rapoartele sale către minister n-au văzut lumina decît într-o mică parte și, cînd a stat să-și adune *Operele,* el a jertfit și din puținul care fusese publicat.

Odobescu avea ca puțini alții talentul de cronicar, acela de a prinde lucrurile ce se strecoară sub unghiul cel mai interesant și de a spune despre dînsele așa, încît oricine să se poată lumina, să le vadă mai adevărat, mai întreg și mai frumos, fără să simtă umilința că primește o dojenă sau măcar o învățătură, socotind mai mult că a găsit un tovarăș de păreri în acest priceput convorbitor

Scanned with OKEN Scanner

care, zîmbind, își urmărea necontenit scopul de a instrui, de a convinge, de a îndrepta. Dar n-a colaborat decît puțină vreme la unul din ziarele mari de pe la 1870—80, și apoi nu s-a mai văzut un rînd al lui în presa zilnică, de care a fost acoperit de ocări în anii din urmă ai vieții lui.

Era prea cochet pentru ca să fie un scriitor cu stăruință. Ținea prea puțin la metodă — care stă la îndemîna oricui — la disciplină — care e din darurile ce se capătă — ca să fie un învățat sistematic. Era prea ironic pentru a crede în el sau în alții. Nu era deloc ambițios și mîndria lui, marea lui mîndrie, care nu voia însă să stăpînească pe cei mulți, cari-i vor fi părut vulgari, era mai mult un „nu te atinge de mine". Iubirea sa pentru frumos se mulțumea prin sine însăși, prin fulgerul trecător al admirației, și n-avea nevoie de scris. Prin societatea noastră legată de pămînt cu multe fire, el a trecut doar, fără să disprețuiască deloc lucrările de aici, căci el era, ca anticii săi, un idealist al materiei, un entuziast al vieții prin tot ce are ea mai frumos, pînă în clipa cînd a sfărîmat însuși păharul golit al vieții, fără nici o părere de rău.[...]

[*Sămănătorul* III (1904), p. 146; reprodus din vol. *Oameni cari au fost*, E.P.L., București, 1967, p. 47—50.]

ILARIE CHENDI

UN SUFLET FRUMOS

Nu l-am cunoscut pe Odobescu, nici cu altcineva n-am vorbit despre dînsul, ca să-i cunosc intimitatea vieții, dar nu cred să mă înșel cînd mi-l închipui ca un om cuceritor, unul din acei puțini bărbați a căror personalitate se impune la întîia lor ivire și al căror suflet e plin de armonie. Mai rar o minte mai clară, care să-și aștearnă cu mai multă sîrguință gîndurile și să ajungă mai simplu la o concluzie convingătoare. Mai puțini aceia cari să împreuneze gustul cel mai rafinat de artă și frumos în genere cu cele mai adînci cunoștințe științifice. Și

Scanned with OKEN Scanner

nimeni, poate, dintre scriitorii noştri nu s-a pătruns mai mult ca dînsul de înaltul cîntec al vieţii, pe care nu-l pot înţelege decît firile cele mai alese şi inimile cele mai calde.

Avînd totdeauna independenţa cea mai largă în faptele, în gusturile şi cugetările sale, îl vedem, mai cu seamă singur, străbătînd o viaţă destul de lungă, oprindu-se un timp oarecare pe fiecare tărîm al ştiinţelor şi al artelor, culegînd de pe fiecare cîte un mănunchiu de flori, pentru a se încînta de ele şi a face şi pe alţii să le admire. Vecinic însetat de frumos, el ştia să-l găsească oriunde, fie în paginile uitate ale cronicilor, din cari scotea la iveală mai ales momentele de pasiune, fie în ieroglifele tezaurelor strălucitoare, descoperite în adîncurile pămîntului străbun. Şi-l găsea în poezia trecutului, ca şi la oraş. „Călător cu gusturi neţărmurite şi setos de a cunoaşte ţara cu tăinuitele-i comori, de a răsufla într-însa geamătul din urmă al trecutului ce se ascunde prin locuri uitate de civilizaţie modernă“, el iubea podoabele ţării sale, părţile pitoreşti, de cari se legau atîtea amintiri duioase.

Deci o grădină de om, un suflet frumos !

Avem iarăşi înaintea noastră scrierile lui. De-o parte nuvelele lui istorice, cu limba aceea de o îmbinare atît de fericită a elementelor arhaice şi moderne. De alta, excursiile lui literare aşa de variate. Şi, în sfîrşit, seninele pagini de arheologie. E firesc să te întrebi : unde-l aşezi pe acest scriitor ? Poţi să-l înşiri printre nuvelişti, cînd proza lui adeseori e istorie curată ? Poţi să-l numeşti istoric, cînd cercetările lui pe acest teren au o culoare atît de literară ? Este arheolog în înţelesul strîns al cuvîntului acela care, în călătoria la Snagov, e cel mai delicios impresionist ? Sau critic să-l chemi pe cel ce refuză a-şi strînge gîndurile într-un sistem şi se pierde în abaterile cele mai fantastice ?... Poate nici una, nici alta ; poate de toate. Dovedit rămîne însă că în fiecare din aceste direcţiuni a fost estet şi gînditor, că în toate ne-a lăsat cîte un crîmpei de adevăr sau vreo simţire caldă, că spiritul lui străluceşte pretutindeni. „Oare nu e una din cele mai fericite însuşiri ale spiritului omenesc de a poetiza orice lucru după placul său ? În orice faptă, în orice stare a sa, omul poate găsi comori de încîntare pentru imaginaţiunea şi gusturile sale“ — o

Scanned with OKEN Scanner

spune Odobescu însuşi, mărturisind astfel direct cît de mult ţinea să rămînă artist în toate.

Oricît de variată ar fi fost însă activitatea lui în urmărirea frumosului şi adevărului, el avea cîteva idei deslușite şi constante, pentru realizarea cărora făcea o continuă propagandă.

Iubea înainte de toate şi cerceta de aproape poezia poporului, cea „plină de verdeaţă şi de putere, de un parfum de junie ce învie şi întăreşte sufletele", şi cele mai poetice şi mai măiestre definiţiuni a cîntecelor, basmelor şi legendelor din popor *el* le-a dat. Şi stăruia asupra acestei poezii, deoarece credinţa lui, atît de întemeiată, era că pe cîntecul poporului, pe trecutul rămas oglindit în atîtea ruine şi mănăstiri trebuie să se reconstituie artele noastre viitoare.

O luptă adevărată a dus apoi pentru limba literară, avînd pururea un punct de vedere la înălţimea ştiinţei apusene şi dovedind cel mai curat simţ pentru ea. „Să găsim putinţa de a ne înfige adînc în măduva graiului poporan de prin toată românimea şi s-o sorbim de acolo, spre a-i distila virtutea în rezervoriul comun al limbei naţionale ; să adăogăm la aceste comori ascunse în rărunchii traiului nostru strămoşesc tot ce au dat mai bun scriitorii noştri vechi şi moderni, şi din toate acestea să întocmim adevăratul inventar al avuţiei noastre lingvistice : dicţionarul, care caută să fie oglinda limbii din trecut şi prezent !" În acestea se rezumă principiile lui juste, care au triumfat cu timpul.

Dar o demnă preocupare a lui era îndeosebi tendinţa continuă către stabilirea unei unităţi a literaturei noastre de pretutindeni. Mereu vorbeşte de avantagiile ce ar rezulta pentru cultura noastră „dacă noi românii am trăi o viaţă mai intelectuală, dacă cel puţin pe cîmpul cultivărei noastre literare am trăi o viaţă mai înfrăţită cu totul ceea ce este neamul românesc pe faţa pămîntului !"

În toate acestea, ca şi în articolele în cari se pronunţă asupra poeziei moderne, asupra artei dramatice, sau în chestiuni de literatură clasică, Odobescu are pururea

Scanned with OKEN Scanner

orizonturi largi şi senine. Recitirea lui e ademenitoare şi-ţi dă ceea ce numeşte el „uitarea necazurilor şi realizarea unui minut de întreagă fericire".

[*Portrete literare*, Bucureşti, Alcalay, 1911 ; reprodus din vol. *Pagini de critică*, E.P.L., Bucureşti, 1969, p. 365—367.]

N. DAVIDESCU

ALEXANDRU ODOBESCU

S-au împlinit douăzeci şi cinci de ani de la moartea [...] lui Alexandru Odobescu. Aceasta a trecut, totuşi, deplin neobservată. Şi a trecut neobservat ca un simbol. În mijlocul odioaselor preocupări ale zilei de azi, Odobescu şi spiritul lui aristocratic, fin, descendent al clasicismului grec, cu sclipiri socratice, nu putea decît să pară un anacronism biciuitor pentru o contemporaneitate lipsită de noblețe, de înțelegere şi de temeinice preocupări culturale. Autorul *Doamnei Chiajna, Mihnea cel Rău, Moţii şi Curcanii* sau acelui minunat *Pseudo — kinegheticos* era o nobilă pildă de ţinută intelectuală, de rigiditate artistică şi de probitate în preocupările şi în cercetările lui artistice.

Odobescu chiar şi în mijlocul frămîntărilor literare din vremea lui schiţează o atitudine izolată. Relaţiile lui personale multiple nu l-au oprit de la o aristocratică rezervă faţă de tot ce era frămîntare zadarnică şi trecătoare. Şi poate tocmai din pricina asta nu şi-a putut găsi nici pînă azi locul cuvenit talentului său în popularizarea operei pe care a înfăptuit-o. Un scriitor intră în popularitate odată cu întreaga generaţie din care a făcut parte. La noi, însă, o generaţie literară a însemnat nu atît complexul de felurite talente adverse, cît un cenaclu sau un altul din ansamblul vieţii noastre literare. Şi Odobescu, ca esenţă spirituală, a fost tot atît de departe de junimismul maiorescian, cît a fost şi de Hasdeu, de eminescianism sau de Macedonski. Şi, în timp ce aceste grupări îşi

Scanned with OKEN Scanner

disputau intrarea în conştiinţa cetitorului român, pentru a intra rînd pe rînd, după relativa lor valoare în popularitate, Odobescu, tot mai izolat şi mai singur, rămînea ca un far singuratic pe lîngă care trec corăbii spre ţinte străine de lumina lui îndreptătoare.

Opera lăsată în urmă, însă, dacă nu poate reprezenta o valoare efectivă pe marea piaţă a popularităţii, apoi echivalează cu o statuie de aur în grădina eternă a celei mai pure glorii. Disciplina şi discernămîntul de emotivitate şi de inteligenţă cu care se prezintă învăluit, ca un senator roman în cutele statuare ale togei sale, trasează distincţii care nu se pot şterge cu nici una din apucăturile caracteristice ale grabei şi improbităţii contemporane. Peste opera lui Odobescu, vremea curăţitoare şi doveditoare de autenticitate a trecut fără să facă altceva decît să-şi lase patina ei înfrumuseţătoare, ca peste o sculptură minunată a Antichităţii, veacurile care i-au adăogit la geniul ei de artă şlefuirea îndulcitoare a atîtor emoţii pricinuite de ea. Dacă, astfel, tehnica compoziţiei şi strălucirea limbii depăşesc mijloacele relativ mai reduse de redare ale vremii lui Odobescu şi deci şi ale operei lui, apoi esenţa primordială a acestei opere stăruie vie, caldă şi luminoasă ca un cer elenic, dar şi mustrătoare adeseori, în jocurile de echilibristică şi în salturile mortale ale celor mai mulţi dintre scriitorii zilei de azi.

[*Cuvîntul liber*, seria II, anul II (1925), nr. 37.]

T. ARGHEZI

ALEXANDRU ODOBESCU

Pe Alexandru Odobescu l-am cunoscut... Puţine figuri mi-au rămas în amintire neşterse; din vina mea, desigur, dar şi din vina figurii. Nici aparatul fotografic, care-i un ochi mecanic şi îndatorat prin urmare să fie exact şi fidel, nu simpatizează cu figurile nule. Pune alături, un album de foşti potentaţi ai secundei şi o colecţie cartonată din arhiva Poliţiei, diferenţa, acoperind

Scanned with OKEN Scanner

urmele originii nici nu iritează. Din glodul timpului oamenii ies valvîrtej.

Poate că nu e nici asta o ispravă, să te naşti cu o figură : pergamentul putrezeşte, exact după legile mucegaiului. Dar *figura* se agaţă de pensula lui Da Vinci şi de creionul de oţel al lui Dürer — şi rămîne. E şi asta ceva, să rămîie ceva. Nu e mult, dar e aproape totul : esenţialul este şi el destul de mic şi de insignifiant.

Alexandru Odobescu a fost unul din cele mai frumoase lucruri pe care le-am văzut, fără să excludem sufletele, edificiile şi peisagiile. În epoca lui erau mulţi bărbaţi frumoşi, pentru că datina poporului românesc voieşte ca fiinţele care se iubesc în cuptorul ei, după voia fatalităţii şi a lui Dumnezeu, să fie frumoase într-adevăr. Frumuseţea e un belşug românesc, n-ai ce face, şi toate muncile urîţilor sterpi ca să o degradeze sunt neputincioase. [...]

În toată frumuseţea românească, frumuseţea lui Alexandru Odobescu, român în întindere şi adîncime, pe toate dimensiunile lui neaoş român, era excepţională, aleasă de noroc pentru figura unui Domnitor. Aristocraţia individualităţii morale dar şi fizice, este o realitate [...]

Atît cît poate vorbi un adjectiv, nu am înţelege noţiunea nobleţei dacă nu vedeam pe Alexandru Odobescu... E greu să desinezi fără hîrtie transparentă ceea ce ai voi să spui : certitudinile şi criteriile sunt de ordinul inexpresiei. Ai crede că şi roşul de Veneţia sau albastru de Prusia sunt cifre abstracte şi că paleta nici în această serie de luminozităţi precise nu dă mai mult decît o aproximaţie de sens roşu sau albastru. Cînd întîlnesc într-un text cuvintele mele, mă gîndesc fără să vreau la Alexandru Odobescu — şi mă gîndesc la el de 46 de ani. Nimic nu s-a intercalat din experienţă peste figura lui, ca să o deplaseze sau să sporească noţiunea : prozatorul Snagovului era un model de criteriu.

Fabula e aproape curentă şi începe anecdotic, la imperfect.

Aveam opt ani, de vreme ce enam în clasa doua a şcolii de copii. Diaconul Abramescu, tînărul meu blond institutor, cu sprencenele verticale, cu părul şi barba frizate mărunt, mă învăţase *Abecedarul* : el mi-a rămas ca un alt criteriu nerevizuit, şi după ce l-am cunoscut din nou ani îndelungaţi, pînă la moarte. A intrat în clasa

Scanned with OKEN Scanner

noastră, subțire, fin și zvelt în reverendă, conducînd cu alai de dascăli ai școlii pe bărbatul cel mai frumos și mai distins din toată amintirea mea fotografică.

Director al Școalei de aplicație a institutorilor, Odobescu vizita clasele primare însoțit de studenți. Aceștia erau obligați să facă probe de pedagogie dinaintea maestrului. Ni se prezenta sistemul metric și decimal, în aparatele lui cele mai lesne de manipulat. Vîrsta noastră dominată de ocaua mare și de ocaua mică, de cotul cu cinci rupi, de stînjen și de poștă, era trebuință să fie introdusă în metoda unitară și simplificatoare a greutății și a măsurii. Nimeni nu înțelegea „chiulul", metrul și litrul, confundat cu litra, iar între grame și dramuri trebuia să lichideze controversa un cîntar. Circula în comerțul cu cobilița un subaltern elegant însă capricios, balanța, o tirizie pe lanțuri, echilibrată de o greutate mobilă, condusă olteneşte pe crestăturile unei pîrghii. Era încă în floare răbojul, dacă am apucat și malakoful...

Odobescu ocupa catedra, supraveghind un cîntar cu două funduri aurii, de-o parte și de alta a unui ac perpendicular pe pîrghia, mutată de la „palanță", dedesubtul talgerelor de cumpănire. Aparatul venise din Franța, autoarea sistemului acum generalizat și care se inspirase în privința metrului de la meridian, divizat în fragmente. Odobescu, curat în toată persoana lui ca licăritul unei oglinzi, ținea la cîntarul demonstrativ, ca la o bicicletă. Cu batista lui mare, de olandă albă, care-i sta la piept, ca un jabot, el scutura, din cînd în cînd, un crîmpei invizibil de praf de pe luciul portocaliu al tiriziilor de alamă.

Pentru ca demonstrația să fie reținută de copii, cîntarul funcționa cu o singură marfă. Un zahăr admirabil, de trestie, de culoarea și de grăuntele interior al marmurei albe, ni se înfățișa într-un borcan de cristal. Copilul cîntărea roșindu-se la față și prezidat de zîmbetul de mare feciorie a lui Alexandru Odobescu — și după ce izbutea cumpănirea dintre zahăr și „pietre", el era răsplătit cu un zar de zahăr...

Primind din mîna lui, o mînă cum n-am mai văzut mai frumoasă decît la episcopul Gherasim Safirin, ale căruia degite lungi ivorii, cu unghii ca migdalele înguste, serveau binecuvîntarea suav iconografic, bucata de za-

Scanned with OKEN Scanner

hăr, ca o anaforă pură, Odobescu m-a prins de un deşti, care voia să-i scape.

— Cum îţi zice ? m-a întrebat Odobescu.

— Teodorescu, i-am răspuns.

— Cum aşa, Teodorescu ?...

M-am gîndit. Cu sfială :

— Teodorescu N. Ion.

— Aşa îţi zice la şcoală. Dar cum îţi zice mama, acasă ?

M-am codit. Dar aşa îmi zicea :

— Iancu...

— Iancule, mai ţine o bucată de zahăr... Odobescu îmi dete două bucăţi.

De ce mi-a dat el două, în loc de una ?... Ca să nu uit nici pînă azi că intuiţiile lui Alexandru Odobescu m-au identificat ?...

[*Convorbiri literare*, LXVII (1934), nr. 7—9, p. 587—589.]

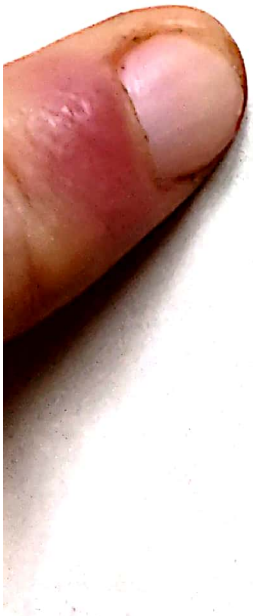

Scanned with OKEN Scanner

INTERPRETĂRI

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

PSEUDO-KYNIGETICOS [...]

Lucrul musiv sau mozaicul e genul acela de pictură care cearcă a imita prin bucăți de marmură, de peatră colorată, de sticlă sau de lut ars, colorile naturei. La lucrări de o simetrie geometrică, sau unde acele erau menite de-a fi văzute de departe, bucățile puteau fi mai mari, fără a prezenta ochiului asprimi în trecerile de la umbră la lumină și vice-versa ; la picturi însă, menite să fie privite de aproape, bucățile mineralice înfățișau puncte colorate și erau numai de grosimea unui ac. Artistul își taie din sticlă și din marmură ținte de grosimea indicată, acopere o placă de metal c-un fel de aluat (care uscat devine vîrtos ca peatra) și pe cînd e moale încă, el schițează desemnul său și apoi înfinge țintele de colori una lîngă alta, des și într-un amestec hotărît de mai nainte. O pictură în puncte de marmură, un fel de brodărie în peatră, ci pe cînd la broderia comună colorile deosebite sînt reprezintate printr-un *fir* deosebit, la mozaic fiecare împunsătură cere un alt ac. După ce placa era pe deplin lucrată și uscată, suprafața se netezea și i se da o poleitură, care te face să crezi că întregul tablou a crescut în peatră și nu ar fi făcut de mîini omenești.

Difficiles nugae. A înfige o singură țintă colorată pe răbdătoarea hîrtie nu e nimic, dar a le așeza cu acea profunzime cu care o face autorul cărții *Pseudo-kynigeticos* cu vremea devin nimicuri foarte grele. Epistolă, menită a fi precuvîntarea cărții *Manualul vînătorului*, ea a crescut sub mînile autorului ei într-un volum de observații, aluziuni, desorieri, ironii și pagine de erudiție. Stilul deci e cel epistolar — al scrisorilor intime. Scrisoarea intimă înlocuiește graiul viu, conversația, de

aceea lipsesc din ea grămădirile de abstracţii, perioadele încărcate cu propoziţii subordinate ; ca şi în conversaţii, vorbirea se mişcă în scurte propoziţii principale şi relaţiile logice ale cugetărilor se cunosc mai mult din cuprinsul propoziţiilor decît din forma gramaticală a combinării lor. Nici în orînduirea materiei nu e atît de strict ţinută şi cugetările se înfăţişează în şirul în care s-au prezentat ca inspiraţii ale momentului. În sfîrşit, autorul se serveşte de toate prerogativele stilului epistolar, chiar de *post-scriptum*. Astfel, luînd vînătoarea din Anticitate, din Evul Mediu, din vremea modernă, tablouri vii se urmează cînd cu răpeziciune, cînd cu încetinel, îmbrăcate într-o melancolică descripţie, pînă ce sfîrşeşti cartea, fără să ştii cum ai ajuns la capătul ei. Limba e curată şi are farmecul noutăţii. O mulţime de cuvinte şi forme idiomatice, pînă acum scrise puţin sau defel, dar a căror origine întăritoare este limba poporului nostru, fac cartea preţioasă şi din punct de vedere lexical ; citaţiile arată gustul şi cultura autorului, în sfîrşit, pentru a ne servi de o locuţiune, din care provine origina cuvîntului *nuga* (arhaic *noga, nogae*), nu se poate zice despre cartea autorului, ceea ce se poate spune pentru altele *non nauci esse*. De-aceea nu ne place capitolul XII, dar, ca aluziune la „Societatea Academică“, treacă ! [...]

[*Convorbiri literare*, IX (1875), nr. 1, p. 20—21 ; reprodus din vol. *Presa literară românească a secolului XIX*, Editura Albatros, Bucureşti, 1970, p. 217—218.]

G. IBRĂILEANU

SPIRITUL CRITIC ÎN MUNTENIA — SINTEZĂ DE CRITICISM ŞI PATRUZECIOPTISM : A. ODOBESCU

[...] Un om care reprezintă cu adevărat spiritul critic în Muntenia este Odobescu, pe care-l găsim de la început, de la primii paşi pe care-i face în publicistică, colabo-

rator al *României literare*. E semnificativ faptul că publicația, la care se adresează tînărul muntean Odobescu, este această revistă critică din Iași. Și tot atît de caracteristic e și faptul că, mai tîrziu, cînd are revista sa, *Revista română*, el publică, în 1863, urmarea *Cugetărilor* defunctului Russo, care nu-și putuse tipări opera întreagă, *România literară* fiind nevoită să-și suspende apariția. Iată un exemplu că critica, oriunde a apărut, a fost condiționată de critica din Moldova și s-a subordonat ei.

Este cunoscută opera lui Odobescu, începută în 1871 împotriva latiniștilor prin repetatele critici ce aduce, ca membru al Academiei dicționarului lui Laurian și Massim [1].

Autorii dicționarului, zice Odobescu, nu pun în dicționar limba românească vorbită și scrisă, nu fac din dicționar „oglinda limbii din trecut pînă în prezent", ci recomandă crearea unei limbi mai asemănătoare cu limba latină, o limbă cum li se părea lor că trebuie să se fi vorbit într-o epocă mai veche. Dar, zice Odobescu, noi scriem pentru cei de azi și nu pentru cei din trecut. Iar ideea că acel dicționar ar putea să pătrundă în tinerime și că limba din el ar putea să devină limba urmașilor îi provoacă o adevărată spaimă [2].

Intrînd în detalii, el recomandă Academiei să nu fie riguroasă în alegerea cuvintelor românești și în etimologism și să nu fie „prodigă" în neologisme [3].

Să nu fie riguroasă în alegerea cuvintelor ; căci slavonismele — mai ales de ele era vorba — sînt justificate prin uz, și dacă le-am alunga, am răpi originalitatea limbii române care, în deosebire de alte limbi romanice (care sînt latine plus germanice etc.), e alcătuită din limba latină, plus slavonă. Slavonismele care trebuiesc alungate, și nici ele toate, sînt datorite influenței a doua slavone, traducerilor bisericești, și încă acele care fac

---

[1] El începuse critica încă de mai dinainte, din 1881.

[2] *Scrieri literare și istorice*, II, p. 320, 330, 370, 405. [Ibrăileanu citează și trimite la ediția în 3 volume, Buc., Socec. Trimiterile de mai sus se referă la studiile : *Dicționarul limbii române, 1871*, *Prandiu academicu*, 1871, *Condițiunile unei bune traduceri* (raport cu prilejul traducerii comentariilor lui Iuliu Cezar), 1873, și *Revizuirea Dicționarului Academiei*, 1877].

[3] *Ibidem, p. 343* [Tot *Dicționarul Academiei*, 1872].

parte din limba bisericească actuală nu trebuiesc înlocuite decît foarte încet, pentru că limba bisericească are un caracter venerabil, care cu greu poate fi atins [1].

Să nu fie „prodigă" în neologisme, căci nu sînt necesare decît acele neologisme, care denumesc *idei ori lucruri* nouă, pentru care nu există cuvinte băştinaşe; de aceea, să se scoată „galicismii nejustificaţi" introduşi prin traduceri servile din limba franceză [2].

Să nu fie prea riguroasă în etimologism: forma cuvintelor să fie cum e în limba vie — *mîne* nu *mene* — căci, încă o dată, nu scriem pentru trecut, ci pentru prezent. Odobescu se ridică deci, cu putere împotriva ortografiei ardelene în genere şi acelei a lui Cipariu în specie [3].

Odobescu îşi dă samă de greutatea de a scăpa de aceste „sisteme" [4], care ne-ar putea face să ne pomenim cu două limbi: una în Ardeal şi alta aici [5]. Şi anume: în Ardeal o limbă creată prin concesii făcute arhaismelor, şi aci o alta, creată prin concesii făcute limbilor neolatine moderne. El chiar observă că, graţie acestor sisteme — şi contribuind şi provincialismele, ca şi lipsa de comunicaţii intelectuale — gazetele unei provincii au ajuns să nu fie înţelese în celelalte provincii [6].

Dar Odobescu, să nu uităm, e muntean, şi ca atare nu poate scăpa cu totul de influenţa „sistemelor". El va fi de părere, de pildă, că trebuie să reînviem arhaismele pierdute [7] de origine latină — ceea ce n-ar fi spus-o un Russo —, iar în propria-i ortografie va face concesii „etimologismului", scriind, de pildă, *pucin* (puţin), *véră* (vară) etc. Dar vom stărui în curînd asupra „muntenismului" acestui critic.

Aceeaşi atitudine de critic o are Odobescu şi în privinţa literaturii. Se-nţelege de la sine că acest estetician

---

1 *Scrieri literare şi istorice*, I, p. 364, II, p. 397, [Articolul *Psaltirea lui Coresi* şi *Revizuirea dicţionarului Academiei*].
2 *Ibidem*, II, p. 355, 390.
3 *Ibidem*, I, p. 489, [Articolul *Asociaţiunea transilvană, 1862*].
4 *Ibidem*, II, p. 360, [*Condiţiile unei bune traduceri*].
5 *Ibidem*, I, p. 492, [*Asociaţiunea transilvană*].
6 *Ibidem*, I, p. 350, 351, [*Psaltirea lui Coresi*].
7 *Ibidem*, I, p. 368

Scanned with OKEN Scanner

fin nu a putut — ca și Alecsandri, ca și d. Maiorescu și ceilalți critici — să se entuziasmeze de o operă românească numai pentru că e românească. Dar avem de relevat ceva mai important : în opera sa găsim ideea că literatura românească nu se poate naționaliza și înfrumusețea decît prin inspirarea de la literatura populară [1]. Această idee eminamente moldovenească, Odobescu trebuie s-o fi împrumutat de la critica din Moldova. Dar el n-a stăruit asupra acestei probleme capitale — lucru în care noi vedem, iarăși, „muntenismul“ său [2].

Acest „muntenism“ apare clar în ideile lui politice. Odobescu, sufletește, a fost un Alecsandri, cu toate deosebirile dintre dînșii : Odobescu — spirit disciplinat, capabil să se specializeze într-o ramură a științii, Alecsandri — tip ideal de diletant. Încolo, același epicureism și scepticism, aceeași plăcere a îndeletnicirii cu lucrurile frumoase, același aristocratism rafinat.

Dacă Odobescu ar fi fost moldovan, ori ar fi trăit în Moldova, el chiar de ar fi fost un „părtaș din acea generație de la 1848, care-și hrănea inima cu cele mai vii și mai înalte aspirațiuni“, cum numește pe oamenii care au făcut pe '48 [3], totuși ca „înclinat, dealtmintrelea, mai mult din fire către ocupațiunile literare și istorice“, cum zice imediat tot el despre sine — probabil că n-ar fi avut în politică nici măcar atitudinea destul de cumpănitoare a lui Russo, ci atitudinea lui Alecsandri care, și el, la 1848, a fost „părtaș“ al mișcării revoluționare, dar care, spirit sceptic și rafinat, „înclinat“ și el „din fire către ocupațiile literare“, a devenit mai tîrziu conservator. Trăind însă în Muntenia, țara „liberalilor“, a „roșilor“, în țara luptei pentru transformarea României, el a fost un „patruzecioptist“, un „roș“.

Bineînțeles că vorbim de ideile și de activitatea lui Odobescu de pănă la 1880, din perioada de formare a statului român, din vremea cînd partidul liberal, mai mult „roș“, nu-și schimbase încă fizionomia și aspirațiile, schimbare dată pe față prin retragerea lui C. A. Rosetti.

---

[1] *Scrieri literare și istorice*, I, p. 181. [*Cîntecele poporane*, 1861].

[2] De Odobescu, ca critic în introducerea și asimilarea științei, nu vom vorbi aici. Amintim numai activitatea sa arheologică, atît critică, cît și constructivă.

[3] *Scrieri literare și istorice*, III, p. 622.

Scanned with OKEN Scanner

Odobescu e ceea ce s-a numit mai tîrziu un „țărănist". Constatînd că pămîntul e pe nedrept al „ciocoiului" și că țăranul e „rob", prevede că în curînd pămîntul va fi „înapoiat" țărănimii. Mai mult. El ni se arată ca un poporanist, cînd, conștient de datoria ce o are față de țărănime, a cărei muncă îi dă posibilitatea să se cultive, se simte obligat să-i dea și el în schimb ceva din cultura, pe care el o poate căpăta grație acelei munci a țărănimii [1].

El vrea ridicarea politică a țărănimii, participarea ei la trebile statului, prin schimbarea sistemului electoral și ridicarea ei culturală și economică, prin crearea de școli și bănci populare [2].

În deosebire de criticii „Junimii", el recunoaște că țara a progresat și, exagerînd, desigur, constată că fondul corespunde formelor, ceea ce-l face să fie un admirator al Franței care, zice el, ne-a civilizat [3].

Și, fiindcă acei care au adus acele forme, acea civilizație, sînt liberalii, el le aduce laude și face parte dintre ei. Și, dîndu-și samă de rolul burgheziei muntene și redeșteptarea națională și în introducerea formelor nouă, Odobescu are cuvinte de laudă pentru „Bucureștiul" liberal care, observă el, a silit și pe dușmanii liberalismului să devină liberali [4].

[...] Dacă vom adăoga la toate acestea și cîntarea trecutului în felul lui Bolintineanu: evocarea vremurilor de bărbăție pentru a îmbărbăta prezentul [5] — o stare sufletească caracteristică mai degrabă la scriitorii munteni decît la cei moldoveni — ni se va lămuri, în sfîrșit, figura lui Odobescu: sinteză de criticism și patruzecioptism pur.

Sinteza aceasta e simbolizată chiar prin publicațiile în care-și începe cariera sa de scriitor. Ca critic, l-am văzut că se alipește la *România literară* din Iași. Ca „patruzecioptist", îl vedem colaborator al *Românului* lui C. A. Rosetti, unde și-a publicat aproape toate articolele, de care ne-am folosit mai sus.

---

1 *Scrieri literare și istorice, I, p. 25, 26* [*Muncitorul român*].
2 *Ibidem*, III, p. 321, 323, 337, 340.
3 *Ibidem*, III, p. 321, 323, 614.
4 *Ibidem*, III, p. 466, 469.
5 *Ibidem*, I, p. 27 [*Odă României*].

Scanned with OKEN Scanner

Această alipire a lui Odobescu la aceste două publicații ne dă, ea singură, fizionomia specială, și unică dintr-un punct de vedere, a acestui om și ne arată posibilitatea sintezei criticismului moldovenesc cu patruzecioptismul muntenesc.

Această dualitate — care, în realitate, este o armonie : Odobescu a fost un suflet armonios —, această dualitate l-a făcut pe Odobescu, care avea în sine un junimist, să nu se alipească de „Junimea", de care-l îndepărta patruzecioptismul său, specific spiritelor din Muntenia. [...]

[*Spiritul critic în cultura românească, Viața românească*, Iași, 1909 ; reprodus din vol. *Spiritul critic în cultura românească, Opere*, I, Editura Minerva, București, 1974, p. 138—143.]

E. LOVINESCU

PSIHOLOGIA FEMININĂ ÎN LITERATURA DRAMATICĂ

[...] 4. Odobescu creator al psihologiei virile a femeii : Doamna Chiajna 5. Vidra lui B. P. Hasdeu 6. Doamna Clara a d-lui Al. Davila 7. Ringala d-lui Victor Eftimiu etc.

[...] Chiajna nu e o femeie, ci un bărbat cu adaosul acelei *impotentia mulieris* „străşnicie femeiască", de care ne pomenea Tacit, zugrăvind pe apriga și virila Livie. „Pe chipul ei în veci încruntat, o descrie Odobescu, nimeni nu putea dovedi păsurile inimii sale : părul îi începuse a cărunți dar trupul său era înalt, portul ei drept și falnic, ochirea îi era strașnică și hotărîtă ; capu-i căta mîndru în sus, fără grijă și fără sfială" [...] Prin intrigi ea așază pe tron pe Petre Șchiopul, învinsă mai întîi de boierii pribegi, trece Dunărea și vine cu ajutoare de la Pașa din Rusciuc. „[...] încălecată bărbătește și

Scanned with OKEN Scanner

purtînd zale pe piept ș-un hanger în mînă, străbătea rîndurile, îmbărbăta pe români cu vorbe linguşitoare, pe turci cu bogate făgăduieli şi le însufla tuturor aspra sa voinicie. Ostaşii, minunaţi şi îmbiaţi de înviersunata vitejie a acelei zdravene muieri ce le striga şi le da pildă ca să lovească pe vrăjmaşi, deteră năvală..." Boierii sunt, astfel, înfrînţi la Şerbăneşti... Ascuţitul ei simţ politic o face să-şi caute sprijinitori pretutindeni cu jertfa tuturor sentimentelor : îşi măritâ, deci, pe una din fete, Anicuţa, cu bătrînul şi uriciosul Andronic Cantacuzino pentru vaza lui la Constantinopole, iar pe cealaltă cu tînărul Stamate Paleologul, nepotul patriarhului de la Constantinopol. [...]

Prin uneltiri şi bani, ea capătă firman şi pentru Petru în locul lui Ioan-vodă din Moldova şi, pornind cu oaste muntenească şi turcească, se opreşte la Săpăţeni în lunca Milcovului, unde i se vesteşte că, părăsind pe Ioan-vodă, boierii moldoveni voiesc să vină spre a se închina noului lor Domn, Petru Şchiopul.

[...] Intrigantă, crudă, mamă vajnică şi, mai presus de toate, nesăţioasă de domnie, — realitate istorică, ridicată de Odobescu la valoarea unei psihologii femeieşti lipsită de feminitate şi devenită apoi modelul atîtor alte creaţii literare, care, fără să fi avut îndărăt un document istoric, au rupt dintr-un trecut imaginar tipul rar al femeii ambiţioase, năprasnice, lacome de putere — virilizate deci.

5. *Doamna Chiajna* a lui Odobescu a văzut lumina la 1860 ; opt ani după aceea apare şi *Răsvan şi Vidra* a lui Hasdeu, în care Vidra e concepută ca un fel de *mulier impotens,* mînată numai de ambiţie : o femeie ce-şi face din bărbat un braţ, pentru a-şi realiza nesaţiul stăpînirii şi spiritul de iniţiativă, — amestec din Doamna Chiajna şi din lady Machbeth, — pe care un hoţ o zugrăveşte astfel :

Un fătoi ce călăreşte şi-mpuşcă chiar ca un smeu !
Într-o zi am întîlnit-o alergînd la vînătoare...
E voinică, n-am ce zice ! Şi-i frumoasă ca o floare ! [...]

Scanned with OKEN Scanner

6. Între Doamna Clara din *Vlaicu Vodă* și Chiajna sînt atîtea asemănări sufletești, încît putem afirma că, fără nuvela lui Odobescu, eroina d-lui Al. Davila n-ar fi pornit de la aceleași postulate psihologice. Prin această eroină, literatura română s-a mai îmbogățit cu o femeie defeminizată, în care inima e înlocuită prin minte și jocul slobod al sentimentelor femeiești printr-o bărbătească ambiție de-a domni și de a țese intrigi politice; ca și Chiajna și Vidra, Doamna Clara e tot o *mulier impotens*, dar, pe cînd Chiajna fusese aprigă, crudă, și nesățioasă de domnie, iar Vidra numai ambițioasă, deși, urmărind anumite planuri politice și religioase, Clara-Doamna e mai mult trufașă decît diplomată; mamă vitregă a unui domnitor slab și prefăcut, ea îl strivește sub greutatea autorității de fostă soție de Domn, cu o trufie în cuvinte atît de nedibace, încît ne îndoim de simțul ei politic:

Eu, ce port și pentru tine mîndră stemă basarabă,
Grea povară, pentru care biata-ți frunte e prea slabă:
Eu, ce sunt spre mîntuirea ta ș-a-ntregului norod,
Eu, de viță palatină, eu soție de voevod,
Eu, eu, pavăz domniei, sufletul ce duce țara,
Eu, puterea, eu, stăpîna, în sfîrșit, eu Doamna Clara...

Eu, eu și iar eu... Cu o psihologie atît de masivă și fără mlădieri, această femeie nu vrea să stăpînească prin șiretenie, ci prin silnicie și prin afirmația voinței:

...Azi, de pildă, poruncit-am, c-așa-mi place...
. . . . . .
Voi impune-a mea voință împotriva orișicui
Și te plîng, sărmane Vodă, dacă-n loc d-o aliată
Vrei să vezi în Clara Doamna, o stăpînă ne-ndurată. [...]

7. De rasa femeilor „politice" e și *Ringala* d-lui Victor Eftimiu, în psihologia căreia dramaturgul a distins trei elemente: dragostea pentru religia catolică, dragostea pentru Polonia și nemulțumirea de a avea un bărbat prea bătrîn. Din pasiune religioasă și după îndemnul episcopului catolic Ion Sartorius, ea voiește să treacă Țara Moldovei la catolicism. Bătrînul Alexandru se lasă ademenit de papa; mitropolitul Grigore și cîțiva dintre episcopi înclină și ei spre convertire, numai unii

Scanned with OKEN Scanner

boieri şi mai cu seamă logofătul Jumătate şi spătarul Coman se împotrivesc pînă ce şi Alexandru îşi înţelege datoria către legea strămoşească. Şi rolul politic al Ringalei este destul de accentuat. În clipa în care Alexandru vorbeşte de închinarea steagului Moldovei către Polonia, spătarul Coman se ridică din mijlocul sfatului: „De ce să închini steagul Moldovei, măria-ta? De ce să închini steagul?“ Pentru a scăpa de Coman, Ringala îl trimite să ajute pe poloni împotriva teutonilor, sub cuvînt că Vladislav i-ar fi făgăduit neatîrnarea ţării de va fi ajutat de moldoveni. Cînd nu i-o dă, ea se întoarce împotriva Poloniei şi, aducîndu-şi aminte de celălalt frate, de Svidrigelo, cere lui Alexandru să-l ajute împotriva lui Vladislav. Dorind neatîrnarea ţării, după ce-i voise închinarea, luptînd pentru Polonia şi împotriva ei, rostul Ringalei pe pămîntul Moldovei devine neclar, deşi e clar amestecul ei precumpănitor în treburile publice. În deosebire de năprasnica Doamna Clara şi de ambiţioasa Vidra, prin faptul căsătoriei ei cu un bătrîn, psihologia Ringalei se complică şi cu o notă sentimentală. O fată de curte, Despina, iubeşte pe Sorin, fratele lui Coman, cu oastea căruia şi plecase în Polonia. Întors în solie, oşteanul intră în camera Doamnei, ce nu-l mai văzuse, cu toate că era fiul fostului Domn, şi nepotul lui Alexandru. Dintr-o singură ochire, Ringala se îndrăgosteşte de Sorin şi repetă vechea poveste biblică. Respinsă, ea îl încuie pe tînăr într-un turn, deşi-i păştea calul în curte şi Despina şi Domnul aveau să-l caute pretutindeni. În orice condiţii de neverosimilitate s-ar prezinta această scenă de dragoste şi oricîte prejudicii morale i-ar aduce figurii Voievodului, trebuie să recunoaştem prezenţa unei oarecare feminităţi în sufletul viril al acestei aprige intrigante politice.

Psihologia femeii „virile“ şi „politice“ [1] s-a continuat apoi şi în *Domniţa Ruxandra* a d-lui A. de Herz şi în

---

[1] Iată şi opinia lui G. Călinescu despre acelaşi personaj: „Că Doamna Chiajna ar fi o femeie virilizată nu se poate susţine deloc. Ea e femeia matură absolută, cu progenitură. Intelectualitatea i-ar fi dat emoţii gratuite. Ea, dimpotrivă, nu posedă decît sentimente practice, în strînsă dependenţă cu instinctele ei materne. Cerebral, Doamna Chiajna nu are nici o filosofie a vieţii şi nu-şi dă seama de zădărnicia măririlor umane. Ea îşi periclitează speţa, voind a o întări. E o ambiţioasă care-şi vrea

alte cîteva lucrări dramatice mai recente, perpetuînd, astfel, în întreaga noastră literatură dramatică o psihologie specială, mai mult convențională decît reală.

[*Studiu introductiv* la Al. Odobescu, *Mihnea Vodă cel Rău* și *Doamna Chiajna*, București, Editura Ancora, 1927 f.a.; reprodus din vol. *Scrieri*, I, E.P.L., București, 1969, p. 80—87.]

AL. DIMA

[PERSONALITATEA ESTETICĂ A LUI AL. ODOBESCU]

[...] Este indiscutabil că personalitatea lui Al. Odobescu nu poate cunoaște o mai potrivită calificare decît cea estetică. Dacă lucrul s-a lăsat a fi întrevăzut în prezentarea de mai sus a contribuțiilor lui Odobescu, o confirmare a lui se impune totuși pentru a reliefa cu și mai mare limpezime consecvența atitudinii estetice a scriitorului nostru.

Vom recunoaște mai întîi o seamă de estetice trăsături în formele generale ale scrisului său, în afara preciselor domenii ale muncii sale culturale.

Este astfel caracteristică pentru atitudinea estetică a lui Odobescu adînca sa ancorare în lumea realului, a concretului și individualului. Ocolind pe cît i-a fost cu putință cîmpul abstracțiunilor, Odobescu — pasionat al trecutului — nu i-a căutat totuși descifrarea în paginile adesea aride ale istoriei și filologiei, ci în albumul ilustrat al arheologiei și istoriei artelor în care monumentul sau opera de artă îmbracă forma concretă și

---

băieții domni și fata măritată cu strălucire socială. Ținta ei este deșartă, ieșită din ireflecțiune feminină. Lipsa de frică a Chiajnei nu-i un sentiment bărbătesc, ci îndîrjirea mamei în apărarea copiilor, instinctul de conservare a speței. O minte bărbătească ar fi comandat fuga în scopul de a cîștiga timp." (*Domina Bona*, în *Principii de estetică*, E.P.L., București, 1968, p. 266—267.) (*N. ed.*).

Scanned with OKEN Scanner

plastică a unui obiect individual. El însuşi definea de-altfel arheologia ca ocupîndu-se de obiecte ce cad sub simţul vederii noastre, ceea ce am însemnat mai sus. Lui Cezar Bolliac apoi — în amintitul articol polemic asupra *uzului fumatului în timpii preistorici* — îi reproşa tocmai această lipsă de exerciţiu al ochiului neobişnuit cu distingerea diferenţelor plastice ale elementelor arheologice.

Poposind îndelung în marginea obiectelor individuale, Odobescu era înclinat în mod natural să le observe cu multă atenţiune şi să dea descrierii lor o importanţă ce întrecea tendinţa lui explicativă. În dominarea aceasta a descriptivului asupra explicativului, suntem însă în drept să distingem o nouă explicaţie a atitudinii sale estetice în dauna celei ştiinţifice.

Nu este mai puţin artistică apoi preţuirea ce Odobescu o arată *intuiţiei* ca izvor de cunoaştere a trecutului. Pe lîngă frecventul uz al funcţiei intuitive în scrisul său, cercetătorul nostru îi recunoaşte explicit fecunditatea, în prefaţa pe care o scria cărţii de poezii populare a lui Gh. D. Teodorescu : „facultatea intuitivă este darul cel mai preţios pentru omul care îşi propune să verse lumina asupra amurgului din trecut".

Este interesantă — din acelaşi punct de vedere — perspectiva sub care Odobescu privea unele întîmplări ale realităţii. În cunoscuta descriere a drumului său către Snagov, întîlnind un beţiv, vesela lui apariţie avea să-i amintească versurile prietenului său Sihleanu. În aceeaşi lucrare, evocîndu-şi scena înfiorătoare a înecării unor arestaţi, imaginaţia sa literaturizată îi oferea o terţină cu subiect similar, din Dante. În studiul asupra lui Timotei Cipariu apoi, chipul gînditorului ardelean îi chema în minte pînza în care Rembrandt figura pe filosofii gîrboviţi deasupra tainelor lumii. Descifrăm fără îndoială în această atitudine, un adevărat panestetism ce transfigurează realul prin reminiscenţe artistice.

După cum am mai observat o dată [1], însă, spiritul estetic al scriitorului nostru se vădeşte în toată opera sa — indiferent de subiectul literar sau ştiinţific — printr-o sinceră şi avîntată sensibilitate însoţită de o con-

---

1 *Personalitate estetică a lui Alex. Odobescu*, în *Revista fundaţiilor regale*, II (1935), nr. 10. *(N.ed.)*.

Scanned with OKEN Scanner

centrată atenție în ce privește arta compoziției cît și a construirii simetrice, armonice și elegante a frazei. E o continuă și impresionantă grijă de ținută ce nu degenerează totuși în estetism pedant și distant.

Dacă ne vom apropia acum pe rînd și cu aceeași preocupare de ținuturile variate ale activității sale, atitudinea estetică ne va întîmpina de pretutindeni.

În ce privește arheologia mai întîi, pe lîngă observația ce am și notat asupra motivelor preferinței lui Odobescu pentru această știință și alături de partea regală, pe care — în delimitarea obiectului arheologiei — avea s-o acorde esteticii, cu prilejul cercetărilor, ochiul scriitorului — adăugăm — se îndrepta cu o deosebită voluptate asupra priveliștilor ce-i răsăreau înainte. În jurnalele sale de călătorie, deși obiectivul îi era studiul, Odobescu însemna nu o dată uimirea sa în fața unei „privelişti înfiorătoare și mărețe", iar în *Cîteva ore la Snagov* situa intenționea evocării istorice în cadrul pur estetic al descripției peisagiului sau al narațiunii pline de umor. Preocuparea artistică se asocia nedespărțit muncii sale științifice. Dealtfel misiunea arheologiei nu era — după Odobescu — pe atît științifică pe cît era estetică. În lecția dintîi a *Istoriei archeologiei,* el spunea, de pildă, că această disciplină „deșteaptă în suflete o fecundă admirație pentru perfecțiunea formelor și ideilor", iar spre deosebire de istoria politică abstractă și rece, arheologia „reproduce ca printr-un farmec magnific via imagine a splendorii primitive". Rolul arheologiei pe lîngă istorie „este acela pe care-l ocupă binele, mai ales frumosul, pe lîngă adevăr".

Din această fecundă admirație pentru perfecțiunea formelor, derivă și valoarea descriptivă a scrierilor sale ca în acel *Le Trésor de Pétrossa* ce se impune mai ales prin culoarea evocării obiectelor. E, poate, locul să mai adăugăm aci, întrucît ne aflăm în fața unor scrieri arheologice, grija bibliofilă a lui Odobescu ce a făcut din *Le Trésor de Pétrossa* și placheta polemică împotriva lui Bolliac, două ediții de adevărată estetică a cărții.

Dacă mai amintim, apoi, insistența cu care scriitorul urmărea educarea artistică a societății timpului său cu ajutorul arheologiei, aderențele dintre activitatea pe acest domeniu a lui Odobescu și atitudinea estetică se confirmă cu limpezime.

Scanned with OKEN Scanner

În ce privește istoria artelor apoi, era firesc ca cercetătorul nostru să-și dovedească aici toată admirația sa pentru valoarea estetică. Sunt prea cunoscute paginile din *Pseudo-kineghetikos* spre a mai cita atîtea pasagii în care un stil sugestiv și adecvat subiectului recreează pe plan literar obiectul emoției artistice.

Convingerea cu care Odobescu funda o estetică națională și prescria norme viitoarelor noastre arte — elemente ce am reliefat cu un prilej anterior — ne dezvăluie aceeași adîncă pasiune artistică. O însemnare în marginea esteticii naționale, evidențiază însă mai ales atitudinea sa estetică, înfățișînd caracterele artelor autohtone, Odobescu — dorindu-le un conținut românesc — nu uita să ceară asocierea acestuia cu „simțămîntul frumosului".

Este foarte important de accentuat apoi că preferința pentru clasicism a scriitorului nostru purcede mai ales din motive estetice, întrucît tipul istoric al acestuia realiza cu mai multă exactitate idealul frumuseții concrete și plastice.

În ce privește mai departe literatura, am putut constata cum, depășind intenționea istorică a nuvelelor sale, Odobescu s-a văzut solicitat să creeze o seamă de valori estetice cari — neputîndu-se organic integra în structura operilor — trăiesc totuși ca realizări artistice independente.

Mai este locul să amintim aici cum printre condițiunile ce scriitorul nostru prescria unei bune traduceri din clasici, stilul artistic nu lipsea.

În contribuția sa folclorică, Odobescu nu pierde de asemeni prilejul de a-și vădi atitudinea estetică. Deși cu el folclorul devine — cum observam — obiect de studiu, admirația sa estetică este totuși prezentă. Farmecul poeziei populare se înfiripă astfel, după Odobescu, din unghiul contemplativității poetice, al sentimentalității naive și al calităților stilistice. Scriitorul observa de asemeni că prin via culoare a folclorului — prin virtutea lui artistică deci — evocarea trecutului e mult mai plastică.

Venind acum la studiile lui filologice, la antilatinista sa luptă, criteriul artistic își va fi avut aplicația sa în imposibilitatea acceptării unei limbi artificiale, abstracte, secătuite de viață reală și expresivitate naturală.

Scanned with OKEN Scanner

Se poate contesta apoi că în concepția sa pedagogică — în dorința de a dezvolta în sufletele studenților în mod armonios aptitudinile lor înnăscute — se ascunde năzuința estetică a dezvoltării integrale a individualității ?

Dezvoltările de mai sus duc la o necesară încheiere : *atitudinea estetică este — la Al. Odobescu — permanentă atît în formele generale ale scrisului său cît și în domeniile particulare ale activității sale.* Și dacă popularа vorbă ce socotește că sufletul omului se oglindește în figura sa nu este totdeauna fără temei, apoi despre înfățișarea lui Odobescu se poate spune cu multă dreptate că într-adevăr îi reflectează structura estetică a psihicului. [...]

Personalitatea estetică deci, în întreg complexul ei psiho-fizic, trăind și privind lumea sub eterna perspectivă a frumosului, Al. Odobescu a însemnat în cuprinsul culturii și societății românești o fermecătoare și nobilă apariție ce a știut să crească în suflete încă primitive subtila floare a rafinatei emoții artistice.

[*Al. Odobescu*, Sibiu, *1935*, p.23—28.]

POMPILIU CONSTANTINESCU

UMANISM ERUDIT ȘI ESTETIC

[...] După Școala Ardeleană, pașoptiștii și junimiștii — cu toată lupta comună dusă în contra maniilor, rătăcirilor și falsei științe a latiniștilor — au putut să-și completeze cultura cu fundamentele umaniste. Însuși Alecsandri, cel „veșnic tînăr și ferice", s-a simțit atras spre clasicismul antic, pe care-l gustă pentru poezia horațiană în *Fîntîna Blanduziei*, și-l evocă destul de convențional în *Ovidiu*. Departe de noi ideea de a-l considera pe bardul de la Mircești un umanist ; cultura lui romantică, facilitatea scrisului său n-au nimic din disciplina interioară a clasicismului. Alecsandri a simțit, în *Fîntîna Blanduziei*, farmecul unei euritmii interioare, armonia unei sensibilități senine, văzînd în Horațiu un fel

Scanned with OKEN Scanner

de *alter-ego*, prin jovialitatea calmă a vieții lui de răsfățat al muzelor și al femeilor.

Umanismul estetic pătrunde, în literatura noastră, prin lirica medie horațiană, mai aproape de viața patriarhală națională. Horațiu este și unul din primii poeți latini traduși în românește, iar tălmăcirile lui Ollănescu-Ascanio mărturisesc gustul veacului trecut pentru anume nivel al umanismului.

Adevăratul prețuitor estetic, apropiat de viziunea plastică a clasicismului antic, este însă Odobescu. Cu *Pseudo-kineghetikos*, erudiția și gustul se-mpletesc într-o armonie originală și un anume senzualism estetic, propriu umanismului, pătrunde și în sensibilitatea scriitorului, acesta poate prea academic, pentru a fi un poet și prea literat spre a fi un om de știință. [...]

III

Odobescu este cel dintîi scriitor modern care posedă simțul estetic al clasicismului. Arheolog, primul nostru arheolog de valoare, critic de artă plastică, deținînd și aci prioritatea, în ordinea istorică, el vede în umanism concepție artistică. Erudiția lui greco-latină, întinsele lui cunoștințe arheologice nu rămîn simplu material științific. Odobescu transmite documentării o vibrație, creîndu-și o viziune de artă în care perfecțiunea formală și echilibrul interior fuzionează. După savantlîcul pedant al ardelenilor și după un abuz de filologie, el se apropie de Antichitate ca de un peisagiu uman și estetic. Însă Odobescu este, în structură, un spirit livresc. Senzațiile lui interioare sunt intelectualizate, iar cele externe provocate de relicve arheologice și opere de artă plastică. Etica și estetica lui umanistă se identifică, într-un estetism armonios, frazat într-un stil cu orchestrări solemne, realizînd o specie de umanism academizat.

Veacul trecut numără două spirite de estetism academic: pe Maiorescu și pe Odobescu. Primul își întemeiază atitudinea pe un fundament metafizic, al doilea, strein de orice filosofie teoretică, exprimă un estetism născut dintr-un fel de senzualitate a inteligenții. Temperamental, nu credem să aibă nici unul o mare adîncime de sensibilitate. Maiorescu e un logician care-și con-

Scanned with OKEN Scanner

trolează avîntul cu severitate împinsă pînă la răceală, Odobescu este un artist care întrupează ceea ce se numeşte un „suflet frumos". Umanismul lui este deci aristocratism al simţirii, nu mai puţin distant decît cel maiorescian. Recitiţi oricare din descrierile lui de tablouri sau statui, din *Pseudo-kineghetikos*, şi veţi vedea că Odobescu nu transcende obiectul, printr-o senzaţie de viaţă directă ori printr-o vibrantă tensiune sentimentală. Cînd am afirmat că umanismul lui conţine o etică şi o estetică n-am înţeles mai mult de ceea ce în limitele sensibilităţii lui senzuale poate retrăi. Odobescu nu şi-a creat valori noi din umanism, din conjugarea unui suflet de poet cu o cultură şi o viziune de viaţă. O subtilă împletire de livresc şi senzual, de viguros şi rafinat, de reţinut şi nostalgic — iată la ce se reduce umanismul lui artistic. Toate nuanţele clasicismului lui Odobescu lunecă însă pe o suprafaţă prea netedă, ca să atingă un grad mai apreciabil de adîncime. Limite ale unui spirit esenţial livresc, neagitat de o viziune frenetică pe care s-o toarne în tiparele clasicismului. Umanismul lui este al unui conservator de muzeu, învăţat şi de gust, dar izolat în spaţiul strîmt al unei clădiri şi în atmosfera calmă de cabinet. Cu ajutorul operelor de artă plastică, Odobescu îşi clasează şi degustă senzaţiile estetice, fără a le scoate în lumina solară.

În evoluţia a ceea ce am numit umanism erudit şi estetic, în cultura română, el reprezintă gradul maxim de topire a celor două extreme, într-o armonioasă atitudine estetică.

Pentru proza noastră artistică *Pseudo-kineghetikos* înseamnă un moment esenţial al umanismului, sub forma pe care am văzut-o, dar mai înseamnă şi cel dintîi eseu din literatura naţională. Caracterul de „mozaic" al cărţii, cum bine l-a denumit Eminescu, de plan şi unitate, compoziţia ei asociativă, varietatea materialului şi a tonului, care trece de la solemnitatea academică la familiaritate, de la erudiţia gravă la anecdotă şi calambur, de la livresc la folclorul viu, de la Antichitatea greco-latină la Evul Mediu şi la spiritul modern, cu uşurinţă, cu informaţie egală, într-un eclectism care are drept axă frumosul — fac din *Pseudo-kineghetikos* singurul exemplu de eseu din toată literatura română a secolului al XIX-lea. Modernitatea lui Odobescu aci trebuie căutată,

Scanned with OKEN Scanner

în anticiparea unei forme literare care-şi va găsi o strălucită expresie în veacul nostru. Dacă erudiţia lui artistică astăzi pare un loc comun de informaţie, dacă noutăţile de acum şaizeci de ani, cînd a apărut volumul, nu mai prezintă interesul de-atunci, iar critica de artă a evoluat enorm, în pas cu noile şcoli şi estetici, *Pseudo-kineghetikos* rămîne încă un eseu de o factură originală, icoana unui *belle âme* şi expresia unui artist armonios.

[*Vremea*, VII (1935), nr. 354; reprodus din vol. *Scrieri*, 6, Editura Minerva, Bucureşti, 1972, p. 492—495.]

VLADIMIR STREINU

RECITIND PE CLASICII NOŞTRI

„...un antiquus".
S. Mehedinţi

A privi pe Odobescu mai întîi în cadrul vremii sale e un îndemn care nu se poate nesocoti; îndemnul acesta ne vine din chiar recomandările scriitorului nostru. Astfel, părînd a stabili o normă a criticii literare, scria el însuşi despre *Poeţii Văcăreşti:* „Cînd, dar, vrem să judicăm pe dreptate talentul unui scriitor, să ne ferim de a-l scoate din cercul în care s-au dezvoltat şi s-au exercitat facultăţile sale; spre a-i înţelege mărimea, spre a-i cîntări puterile, spre a-i preţui ideile, limba şi stilul, trebuie să nu pierdem din vedere nici ţara, nici epoca în care el a scris".

Este, desigur, în cuvintele acestea un fel cunoscut de a concepe critica, de a întrevedea beneficiile istorismului ei, dar nici vorbă că e şi calda bunăvoinţă românească, arătată de el totdeauna, faţă de vechi scriitori români. Găsind, în ceea ce-l priveşte, nepotrivit şi netrebuincios a-l urma în delicata indulgenţă pe care o cuprinde recomandarea sa (deoarece dacă de pe atunci,

Scanned with OKEN Scanner

de la 1860, cînd publica studiul amintit, Văcăreștii erau învechiți, prozatorul nostru rămîne interesant și plăcut peste timpul său), ne vom folosi însă în bună parte de propriu-i criteriu. Cu aceasta, vom satisface îndoita noastră dorință de a complăcea atît memoriei lui, cît și adevărului critic, care — necesitos cum este — ne-ar fi impus oricum un relativ istorism.

Căci veacul al XIX-lea al culturii noastre are, în personalitățile ce-l compun, cîteva trăsături generale foarte evidente : e pronunțat, voit și chiar metodic românesc, dar și, prin constrîngerea vremii, europenesc, în același timp. „Nici țara, nici epoca" nu pot fi ignorate, cînd îl cercetăm, fără însemnate pierderi. Mai toți marii noștri scriitori din secolul trecut sînt, mai întîi și în parte, ceea ce nivelul istoric al culturii naționale sau de multe ori lipsa oricărui nivel i-a silit să fie.

Este indiferent, pentru ceea ce ne preocupă, dacă în cuprinsul aceleiași perioade de timp am avut trei generații de scriitori deosebit orientate ; că una a propagat gustul culturii în formă rudimentară, că alta a înlesnit apariția unei culturi naționale și că a treia a provocat nașterea formelor criticiste și științifice ale spiritului românesc e adevărat ; dar, toate trei au avut în țara noastră un gol de umplut sau de micșorat, un scop educativ de împlinit și, prin aceasta, o mare asemănare între ele.

Grija de nivelul spiritului românesc, abătînd în măsuri diferite pe scriitorii acestui veac, fie că țin de generația Asachi-Eliad, de următoarea, Kogălniceanu-Bălcescu, sau de ultima, Maiorescu-Odobescu, de la o vocație anume, le-a dat înfățișarea comună, de care vorbeam : sînt scriitori militanți, chiar dacă militantismul se rafinează și se ascunde sub cel mai academic polemism la cei din urmă. Cu toții au fost siliți să se ocupe de sectoare ale culturii, către care în mod normal vocația personală nu i-ar fi mînat : sînt poeți, prozatori, oameni de teatru, lingviști, istorici, oameni de știință, critici culturali și literari, filosofi și oameni politici în același timp, patrioți însă totdeauna, în motivarea de bază a unor atît de felurite îndeletniciri.

Personalități culturale de două ori, o dată prin valoarea intrinsecă a fiecăruia, care a putut fi stînjenită de amploare, de împrejurări, dar nu împiedicată cu totul

Scanned with OKEN Scanner

să se manifesteze, iar a doua oară, prin valoarea propagandistă și exemplară a activității lor, ei au mișcarea comună de a inaugura la noi specialități ale conștiinței omenești, de a contribui fiecare cu o activitate eteroclită la „culturalitatea" românească a veacului. [...]

În această privință, personalitatea cea mai reprezentativă, personalitatea-tip secolul al XIX-lea, este fără îndoială Al. Odobescu. Ca toți din veacul său, Odobescu se însuflețește, „se inimează" — cum spunea el, pentru promovarea culturii noastre înapoiate; ca Asachi și Eliad, arată perspective necercetate, dînd exemplul dintîi; ca Bălcescu și Kogălniceanu, este patriot, istoric și tradiționalist; ca Maiorescu, disociativ, criticist și spirit științific; iar, în sfîrșit, liber totuși să fie și ca el însuși, după cum vom vedea. De aceea, opera sa pare mai neunitară decît a oricăruia dintre marii noștri scriitori.

De la îndemnări stăruitoare, pentru un tineret care trebuia trezit la viața spiritului, pînă la critica artistică și istoria artelor, pe care le inaugurează la noi; de la critica muzicală, practicată pe atunci numai de interesantul boem Filimon, pînă la descrieri de monumente istorice și antichități românești, necercetate de nimeni de la Cantemir; de la preocupări aprinse de istorie națională, redate parțial în formă narativă spre a fi mai atrăgătoare, pînă la vînturarea datinilor, tradițiunilor și basmelor poporului; [...] de la observațiuni polemice, disociative și criticiste, privind fie apucături de improvizație în cultură, fie falsul patriotism sau naționalismul nemăsurat, pînă la studiile științifice, dintre care cursul de arheologie avea să fie citat în străinătate[1] printre cele dintîi istorii ale specialității, Odobescu întreg, prin culturalitatea sa eterogenă, este mai solidar decît oricare altul cu veacul în care s-a născut și a murit. Nu e problemă sau mișcare a conștiinței țării și vremii, care să nu i se fi intercalat în operă, sporindu-i astfel înfățișarea de mozaic.

De aceea, formula lui G. Ibrăileanu: „patruzecioptism muntenesc și criticism moldovenesc" *(Spiritul critic...*, 1909) cuprinde abia pe un Odobescu reprezentant a două generații, cînd adevăratul Odobescu este unica sinteză

---

[1] W. Deonna, *L'Archéologie. Son domaine, son but*, Paris, 1922; indicația lui Al. Busuioceanu.

Scanned with OKEN Scanner

deplină a tuturor aspiraţiilor româneşti din secolul al XIX-lea. Simpla arătare a felurimii operei sale ne încredinţează despre aceasta. Şi, după cum prea bine s-a putut vedea, chiar cuprinderea ei stufoasă şi aparent neunitară ne dă o idee exactă despre legăturile istorice ale scriitorului, cam în acelaşi fel cum, la copaci, înseşi proporţiile coroanei semnifică suprafaţa de răspîndire şi adîncimea rădăcinilor.

Dar scriitorii acestui timp cultural, etnicist şi ştiinţific, militantist însă totdeauna, au avut şi o ţinută europeneasc ă, adică de epocă metaromână. [...]

Deşi fire cumpătată în sine, Odobescu s-a ispitit şi el cu noile forme ale spiritului occidental. Cum nu era nevoie să i le aducă alţii, le ia singur de la izvor, odată cu bacalaureatul şi licenţa în litere. Din oraşul revoluţiilor, unde învaţă, feciorul de revoluţionar român împrumută accentele unui romantism social, pe care vîrsta şi, mai ales, natura proprie i le vor corecta cu timpul. [...]

În timpul aceleiaşi şederi ca student la Paris, Odobescu vine în atingere directă cu romantismul literar. Dintre toate formele acestei porniri de sensibilitate, romanul istoric, susţinut puternic de modul popular de instrucţiune ce cuprindea, ca şi, mai cu seamă, de refugiul spiritual ce oferea unui public abia conformat, în masă, romantic, dădea semnele celei mai rezistente vitalităţi. La data de care vorbim, romantismul, ca fenomen colectiv de sensibilitate, între poeţii francezi, declinase ; în public, însă, romanul istoric îi întreţinea o viaţă intensă.

Scriitorul nostru apucă chiar epoca de glorie a lui Dumas-tatăl şi a lui Hugo-prozator, cunoscînd negreşit tot atunci, fie unde se găsea, fie la Londra, unde însoţea pe fratele I. Odobescu [1], I. Samurcaş şi C. Zamfirescu, opera creatorului acestui gen, W. Scott. Încît e greu de crezut că la compunerea *Mihnea-vodă cel Rău*, cu numai cinci ani mai tîrziu, să fi îndemnat, după spusa autorului, doar exemplul lui Negruzzi ; căci urmează, la scurt timp, *Doamna Chiajna*, şi tipicul occidental devine cu totul evident. Sînt răpiri amoroase, aventuri îndrăzneţe, scene sumbre şi neverosimile, oscilări epice între eroic şi naiv, precum şi nenumărate alte elemente

[1] În realitate tatăl scriitorului, Ioan Odobescu. *(N. ed.)*.

Scanned with OKEN Scanner

de complicație narativă, care fac posibilă raportarea acestor scrieri la un tip general de narațiune istorico-romantică.

Nici vorbă, dar, că i-a cunoscut pe marii autori ai genului. În *Istoria archeologiei,* va găsi chiar prilejul să și-i amintească în felul următor : „Un scriitor modern a zis despre sofiștii epocii imperiale că ei au fost, către filosofii Antichității, ceea ce bunii autori moderni de romanțuri istorice sînt către istoriografii noștri contemporani. Comparațiunea este, desigur, foarte nimerită, căci printre sofiștii antici aflăm și oameni de talia lui Walter Scott, și de aceea a lui Alexandru Dumas-tatăl, ba încă și zămislitori de opere literare demne de a figura în calendarele și revistele noastre românești, alături cu atîtea nuvele istorice."

Aluzia din urmă se face cu vădită intenție la o nuvelă istorică, în care Odobescu, printr-o digresiune actuală de la *Cîteva ore la Snagov,* observase oarecare neregularități. În legătură cu moartea, la mănăstirea Snagovului, a postelnicului Constantin Cantacuzino, vorba povestitorului alunecă, după obicei, de la Bălcescu, care o evocase într-o monografie, la o altă scriere cu același subiect, publicată în *Calendarul geografic, istoric și literar* de D. Bolintineanu și A. Zanne. Scrierea se atribuie „unuia din cei mai amabili poeți ai noștri", care poate fi Bolintineanu ; e „interesantă", are „stilul elegant", „atrage mințile și atinge inima", dar „lipsesc într-însa unele calități neapărate romanțului istoric" : vătaful, sosit cu postelnicul la mănăstire, îi spune acestuia „arhon", și nu „jupan postelnice", anticipînd astfel asupra epocei fanariote, iar o Maria Doamna, de neam moldovenesc, e arătată ca „greacă șireată".

[...] Odobescu trebuia să fi cunoscut bine din tinerețe pe marii autori de romane istorice, ca și teoria genului, ceea ce s-a și afirmat de E. Lovinescu [1] și M. Beza. [2] Dar, ca o influență anume din W. Scott să se fi exercitat asupra scriitorului, așa cum a încercat să arate Sc. Stru-

---

[1] Vezi *prefața* la *Nuvele istorice,* București, Ancora, f.a.

[2] *Papers* [*on the Rumanian People and Literature*], London, 1920.

Scanned with OKEN Scanner

țeanu [1], cu precizări textuale, acest lucru va rămîne totdeauna dovedit.

Odobescu a primit din partea romantismului literar, pentru spiritul său istoric, o simplă direcție generală. Aspirațiile istorice i se vor retrage, cu timpul, într-un gen mai conform cu natura atît a lor, cît și a scriitorului, după cum pornirile de romantism social dăduseră încă din 1863 exemplul retragerii. Așa-zisa „nuvelă istorică", impusă din afară — de atmosfera timpului și nu de un autor anume — nu era mai mult decît o formă tot provizorie. [...]

Romantică în opera ce studiem s-ar spune că mai este atitudinea ca și lirică în fața tuturor disciplinelor intelectuale, pe lîngă care a trecut autorul nostru, sau stăruința pasionată în folclor, interpretată ca derivație intelectuală a romantismului social.

Nici o chestiune de nuanță, însă, nu poate opri concluzia în care se strîng toate susținerile noastre de pînă acum. Într-o formulă mai concisă, numeroasele legături ale operei sale atît cu țara, cît și cu epoca, prezintă pe Odobescu al nostru ca pe un cultural eteroclit — deși om de știință, ca militant — deși spirit academic, ca patruzecioptist — deși fire ponderată, ca romantic — deși temperament clasic. Cu aceleași cuvinte pe care le-am mai folosit, el este, adică, mai întîi ceea ce stadiul culturii naționale, precum și spiritul occidental din secolul al XIX-lea l-au silit să fie. Și, cu această încheiere, am socotit oarecum precizată compunerea istorică a operei sale, fel de atenție critică recomandată de el însuși

Dar pentru noi, cei de azi, un factor istoric necunoscut contemporanilor lui Odobescu se adaugă, putînd modifica în măsură apreciabilă natura scriitorilor veacului trecut. E vorba de soarta faimei lor, pe care contemporanii n-aveau cum s-o cunoască ; e felul tradițional de a fi văzuți, care se așază totdeauna între adevărul ce ei exprimă, și între dorința noastră, a acestora de azi, de a-i privi așa cum sînt. Tradiția critică mi se pare că n-a fost cu nimeni mai nedreaptă decît cu Odobescu.

Cu privire la el, dispunem de un grup de judecăți literare curente, ce pot fi rezumate în cîteva ; știm astfel

---

[1] *Introducerea* la *Opere literare*, București, Ed. Fundația regală pentru literatură și artă, 1938.

Scanned with OKEN Scanner

că a fost un stilist, o apariție curioasă : om de știință și om de litere, autor de nuvele istorice și a unei bizare lucrări, pe care au salvat-o descripția Bărăganului și alte elemente de cadru românesc. Să lăsăm, deocamdată, pe stilist deoparte, fiindcă vom reveni, cît și pentru că asupra lui criticii s-au acordat în intuiții mai exacte.

Dar ce este omul de știință și omul de litere ? Această judecată, care taie în două pe viul Odobescu, ni se pare a fi pornit sau dintr-o grabă critică, sau dintr-o plăcere didactică. Cum însă ea poate proveni de la Maiorescu, e vorba, desigur, numai de folosul, pentru publicul de atunci, al didacticismului, care era puțin și al criticului. Exprimînd cel dintîi o judecată de autoritate asupra activității scriitorului, în *Direcția nouă...*, l-a numit de două ori : o dată la „proza științifică" și a doua oară la „proza estetică". E posibil, dar, ca de la Maiorescu să fi pornit neînțelegerea dicotomie, care cu timpul a despărțit definitiv această operă, mai organică și unitară înăuntrul ei decît multe din cele de o uscată unitate, în două trunchiuri deosebite.

Atît s-a dezvoltat ulterior ideea de a prezenta pe Odobescu în dublu, ca om de știință și om de litere, încît lucrările considerate în general ca „literare", și anume *Mihnea-vodă cel Rău, Doamna Chiajna* și *Pseudo-kinegheticos,* au atins pînă la 17 ediții, [1] în timp ce altele, socotite, dacă nu ca „științifice", probabil ca mai puțin literare, cum este minunata *Cîteva ore la Snagov,* s-au tipărit pînă azi [1943 !] numai în 5 ediții (3, de fapt, deoarece 2 sînt în „opere complete") ! Chiar ultima ediție, și critică încă, a lui Scarlat Struțeanu, cuprinde tradiționalele trei compuneri, fiind intitulată *Opere literare* — adică să se înțeleagă ce trebuia, că „operele științifice" ale aceluiași autor nu ne preocupă. Introducerea aceleiași ediții confirmă, dealtfel, înțelesul de pe copertă, pentru cine s-ar îndoi.

Judecata după care scriitorul nostru e autor de „nuvele istorice" este, de asemenea, din rîndul celor care ni-l ascund. De data aceasta, însă, Odobescu însuși a contribuit la acreditarea greșitei formulări critice. De

---

[1] Anii din urmă au mai adus, peste cele din *Bibliografia completă a scrierilor lui A.O.*, 1936, de Al. Iordan, încă vreo cîteva.

mai multe ori, aflăm de la el că a „încercat“ să scrie și „nuvele istorice“. Această firidă îi fusese găsită tot de Maiorescu, care era foarte reținut în toate aprecierile despre scriitorul nostru. Și de atunci, se vede, el a rămas ca alături de N. Gane să facă simetrie, în ceea ce privește genul, lui C. Negruzzi. Dar, nici *Mihnea-vodă* și nici *Doamna Chiajna* nu sînt ceea ce este cu strălucire *Alexandru Lăpușneanu*, după cum nuvela lui Negruzzi nu este ceea ce sînt cu strălucire lucrările lui Odobescu. Împrejurări dramatice din istoria națională — aleg amîndoi, însă, dincolo de acest singur punct comun, ei se deosebesc prin rezultatele divergente.

Nuvelistul moldovean insuflă viața actuală numelor culese din cronici. Lăpușneanu, Doamna Ruxandra, Moțoc și Stroici, din personaje istorice, adică figuri memorabile, devin dintr-o dată ficțiuni epice, adică figuri mișcătoare ; descrierea lor în cuvinte este ca și inexistentă.

Cum pot fi puși alături scriitori atît de deosebit conformați ? Cărturarul muntean pretextează cîteva „scene istorice“, pentru a prezenta „datini strămoșești“ : o moarte, o nuntă, o vînătoare domnească etc. ; ne descrie pînă la ultimul amănunt costume de epocă, în care domină roșul „sevai“ și „serasirul“ ; umblă anume după „parfumul timpului trecut“, folosind o masă impresionantă de arhaisme[1], compunînd o bogată proză erudită, pe care o susține la tot pasul cu indicații bibliografice, așa cum obișnuiește în toată opera sa, fie „științifică“, fie „literară“.

Acestea nu sînt nuvele ; sînt studii de formă nouă, un anumit fel de studii, de care Odobescu avea să scrie tot timpul, schimbînd numai domeniul de cercetări. Deși nu avem nici o plăcere de discuțiuni în jurul genurilor literare, ne simțim nevoiți a stărui. Căci Odobescu are originalitatea unică de a fi un clasic și nu clasicist, care nu s-a încadrat genuistic în formele tradiționale.

Cuprinsul eteroclit al operei sale provine, e adevărat, din culturalitatea secolului al XIX-lea românesc, după cum s-a putut vedea ; dar el reflectează și un amestec

[1] „...mon charabia archaïque“, își va numi Odobescu — singur — stilul, într-o scrisoare către J. A. Cantacuzino, care urma să-l dea în franțuzește.

intern, adînc organic, de știință și literatură, o modalitate intelectuală complexă, tip „Renaștere", pe care confuzionismul romantic a favorizat-o, fără îndoială, să se declare.

În privința noului fel de literar, care traduce în concret însăși structura vie, adică arborescentă, a intuiției lui Odobescu, *Pseudo-kineghetikos* e semnificativ.

Cine va putea spune că descrierea Bărăganului, cu movila Neacșului și a Vulturului, cu foarte rare cumpeni de fîntîni, cu popasuri sub cîțiva tufani, cu „falnicii dropioi", mișcîndu-și creștetul pe deasupra lanurilor de „colilie", și cu frumuseți de noapte cum numai stepa lui Gogol mai cunoaște, cine va spune că nu dă relief ideii de absență, și măreție impresiei de pustietate ?

Munții Neharnița, Mușele — două, Măcieșul, Carîmbul, Furul și Năculele, din ținutul Buzăului, contemplați în tovărășia ciceronelui bisocean, sînt, desigur, de cel mai liniștit și rece titanism, ca înălțimile Hălăucei Neamțului, văzute de Hogaș ca simboluri ale ordinei de deasupra omului.

Nici vorbă că un poporet de zburătoare și sălbăticiuni, mai colorat, mai felurit ca nume și înfățișare, mai vrăjit să s-adune, cum simte N. Iorga *(Istoria literaturii române contemporane,* 1934), literatura noastră n-a cunoscut.

E artistic negreșit *basmul bisoceanului,* care, povestit din nou de Odobescu, primește cînd și cînd măsura și podoabele versului, care, întrerupîndu-se pe neașteptate, arată a izvorî din veșnicie și a putea ajunge tot acolo, vădindu-și cu aceasta funcția simbolică de mit.

Dar, a propune atenției publice un Odobescu antologic, adică pe fragmente, care să aibă fiecare în parte un motiv unitar, ca „descrierea Bărăganului" sau „basmul bisoceanului", cînd opera întreagă se întemeiază pe unitatea arborescentă și vie a conștiinței, însemnează a-l micșora, și mai ales, a-l denatura. Căci, de exemplu, basmul cu care se încheie *Pseudo-kineghetikos* nu este ceva adăugat, un divertisment introdus anume într-o lucrare aridă, un interludiu. Pe lîngă motivul vînătoresc, care-l ține mai adînc legat de întreaga lucrare, împrejurările care îl nasc, felul repovestirii, ca și încheierea, care i se dă, lasă a se vedea tipul simfonic, dacă s-ar putea spune așa, al intuiției ce-l susține.

Scanned with OKEN Scanner

Basmul porneşte subţire dintre preocupări intelectuale şi peisagiste de moment sufletesc, aproape întîmplătoare, ca un izvor de sub felurite pietre. Astfel autorul merge spre Bisoca, sat de două ori însemnat, pentru că de sub el curge Peceneaga, interesantă pentru etnografi, şi pentru că neamul de oameni de acolo, prin frumuseţea lor strînsă toată în tovarăşul bisocean, „oacheş Apollon muntenesc", reţine pe antropologi ; întreabă şi află, despre buruieni şi flori din cale, ce este dobrişorul, ghisdeiul, laptele-stîncii, zîrna miţoasă, loboda şi drobul, vîzdroaga şi siminocul, iarba ciutei şi pipirigul, pojarniţa, seftereaua şi altele, spuse toate apăsat ca sfidare pentru *Dicţionarul* de la 1871 al lui Laurian şi Massim ; urmează un scurt elogiu al vorbirii bisoceanului : „limbă spornică, vîrtoasă şi limpede" ; dar priveliştea munţilor Buzăului intercalează, în starea de reverie a inteligenţei, o reverie a inimii, pe care cu deosebire o provoacă Pietrele Fetei de la Năcule ; bisoceanul ştie de unde vine uimirea mută a „boierului", pe care-l şi ispiteşte cu povestea lor, strămutîndu-l într-o lume fără nici o legătură evidentă cu etnografia, antropologia, flora plaiurilor, lingvistica şi cele de pînă mai nainte.

Basmul izvorăşte uşor ; mai dă, cum se cuvine, de cîte o piatră, cum este amintirea versului homeric : „Dupe a lui limbă decît mierea mai dulce curgea viersul" sau, mai cu seamă, cum e nota istorică privind pe Doamna Neaga din poveste ; dar încet, încet se aşterne lat şi leneş ca o apă mare, cu unde liniştite de grai bătrînesc, a cărui curgere străluceşte de o mare erudiţie folclorică ; întorsături ţărăneşti în vorbă, zicale, proverbe, citate de poezii populare întocmai sau puse în proză iau locul celeilalte erudiţii, proza însăşi păstrîndu-şi totdeauna calitatea savantă. Nicăieri în Odobescu, mai limpede, nu întîlnim alternarea erudiţiei culte cu aceea folclorică, fără ca fraza să-şi schimbe caracterul.

Astfel, cînd un incident oarecare de călătorie întrerupe basmul, pînă să reînceapă, o ciocîrlie, care se leagănă deodată în aer, ca în versul lui Negruzzi, mai răscoleşte lecturi de prin Ronsard „cel de viţă românească", din Alecsandri şi din Virgiliu ; şi apoi reîncepe, din nou

Scanned with OKEN Scanner

saturat de știință poporană, din care farmecul de mai jos n-a rămas străin de unii poeți rafinați ai zilelor noastre :

Tu ce plîngi în stîncă
la umbra adîncă.
Ieși acum din piatră,
albă, dalbă fată,
vie și frumoasă,
blîndă, răcoroasă,
cu chip luminos,
cu trup mlădios,
cu păr aurit,
pe umeri leit,
ieși fată din piatră,
să te vază-odată
scumpul tău ursit ;
căci iată-l sosit !

Iar la sfîrșitul basmului, după ce Fata din piatră fuge de singurătate, Făt-Frumos se jăluiește, schimbîndu-se neașteptat erudiția poeziei, printr-un citat din culegerea de „romanceros y cancioneros españoles“ a lui Eugenio de Ochoa ; întreabă stîncile Năculelor cu chiar versurile lui Villon :

Dictes moy, où, n'en quel pays
Est Flora, la belle Romaine,
La royne blanche comme ung lys
Qui chantoit à voix de sereine...

versuri cărora Odobescu le dă localizarea : „Unde și în ce țară va mai fi acea mîndră floare, acea drăgăstoasă *româncă* etc.“ ; dorul de locurile și casa părintească, părăsite pentru Fată, Făt-Frumos și-l exprimă parafrazînd din Catul : „Patria, o, mea creatrix...“ ; ideea piericiunii — printr-un citat din Lamartine ; iar, ca să încheie, autorul adaugă din partea sa începutul odei lui Horațiu : „Eheu, fugaces...“

Acesta fiind felul de compunere al întregii lucrări, scriitorul nu poate fi prezentat antologic fără a-l denatura. Mulțumindu-ne cu fragmente de oarecare omogenitate, rămînem în afară de conștiința care își exprimă

Scanned with OKEN Scanner

tot ceea ce conține în fiecare din momentele procesivității ei.

Așa se face că *Pseudo-kineghetikos*, cuprinzînd stări lirice și intelectuale, descrieri literare și arheologice, critică de artă, critică muzicală și literară, preocupări de istoria artelor și folclor românesc, literatură și știință propriu-zisă, este o operă compozită, care în jurul unui motiv vînătoresc suscită starea de reverie a inteligenței. Genul acestei scrieri, văzută ca „o monografie filosofică, istorică, literară și estetică a vînătoriei", Odobescu singur și-l definește cu așteptarea „momentului de inspirațiune și talentului de critică", ce i-ar fi necesar ca s-o scrie. [...] popularizarea lui Odobescu pe fragmente „unitare" din *Pseudo...* n-a încetat să se producă, faptul fiind o ultimă consecință a împărțirii arbitrare a operei lui în „științifică" și „literară". S-a ajuns, cu alte cuvinte, de dragul unității didactice, la un rezultat moral de chirurgie în dauna marii unități arborescente a conștiinței scriitorului, care — așa cum e — vegetație luxuriantă și liberă, niciodată inextricabilă, interzice foarfecele orcărui Le Nôtre. Dealtfel, care este semnificația reală a capitolului al XII-lea, pagina aceea de puncte suspensive de la sfîrșit „capitolul cel mai plăcut pentru cetitor", decît că monografia vînătoarei rămîne în desfășurare ca și conștiința autorului ?

Încît, dacă în *Pseudo-kineghetikos* a operat atît de dureros raționalismul critic, se înțelege cît de ușor au fost înlăturate *Istoria archeologiei* sau *Le Trésor de Pétrossa*. Sub cuvînt că, mă rog, cercetările specialiștilor au depășit aceste lucrări, dintre care prima este numai o încercare, iar a doua o identificare gotică, în timp ce tezaurul s-a dovedit a fi persan[1], s-au împins în umbră niște opere de o identică întocmire ca oricare dintre celelalte, literatura și știința neaflîndu-se, adică, în raporturi de vecinătate, ci fuzionînd intim în unitatea de gen odobescian. [...] nimeni însă nu mai citește azi, sub cuvînt că au fost depășite, ca niște vechi tratate de specialitate, cele două opere „științifice". Și astfel se ignorează frumusețí rare și, mai ales, frumusețea specifică a demersuri-

[1] Cercetările efectuate în ultimii ani atribuie „Cloșca cu puii de aur" sau Tezaurul de la Pietroasa, regelui vizigot Atanaric. *(N. ed.).*

Scanned with OKEN Scanner

lor inteligenței odobescane. Căci, ilustrul om, de la „nuvelele istorice“ și pînă la ultima sa operă „științifică“, a dat literaturii noastre un singur gen de scrieri, și anume genul nou eseistic, pe care Maiorescu era oprit de rigori clasiciste a-l înțelege. Așa ne explicăm noi rezerva globală a criticului față de curiozități beletristice, în care se amestecă „inspirația și talentul critic“. [...]

Că este un clasic în simțirea lui, elogiul dreptei măsuri, al bunului-gust și al bunului-simț, de atîtea ori evident în operă și formulat chiar *expressis verbis,* ne-o spune fără înconjur. Compunerea istorică, românească și europenească, ce i-am arătat mai sus, nu-i acoperă cu totul alcătuirea intimă.

Din felul cum de „manualul“ lui Cornescu ajunge să lege versuri de Homer și Pindar, de Virgiliu și Horațiu, să asocieze pe Xenophontes și Pliniu naturalistul, cu o preferință limpede pentru lumea lor ; din *Zece basme mitologice,* povestite țărănește în limbă „spornică și vîrtoasă“, care atît de bine li se potrivește ; din *cîntecele poporane,* care, chiar ele, îl duc la convorbirea despre „cele scrise și cele grăite“ dintre Socrate și Fedru, lăsată nouă de Platon ; din dorința sa, poate împotriva științei, ca vorba „alelei“ din poezia noastră populară să derive din Linos, numele primului aed al grecilor, care nu e decît personificarea cîntecului poporan ; din cîte, în sfîrșit, se pot vedea numai citindu-l, același instinct migrator se deșteaptă la Odobescu, în orice împrejurare s-ar afla, mînîndu-l către primăvara veșnică a spiritului greco-latin.

De la asociațiile livrești, care — deși abundente în scrierile de mai sus — pot fi, totuși, luate numai ca note simfonice ale unui întreg, cititorul intrat chiar în atmosfera antică a ultimelor eseuri : *Istoria archeologiei* și *Tezaurul...,* va recunoaște patria marelui suflet rătăcit printre noi în veacul trecut. Odobescu aspiră la Antichitatea mai ales elină, în orice pagină pe care o scrie către sfîrșitul vieții. Descrierea vechilor monumente de artă este la el o mîngîiere prelungită, un fel voluptuos de a le recunoaște și îmbrățișa ca după o lungă despărțire.

Îndreptățirea cu care pedepsește pe „mîndrii“ și grosolanii „cotropitori“ romani, cum au fost Mummius — je-

Scanned with OKEN Scanner

fuitorul de statui și picturi din Corint, Sylla — despuietorul templului lui Apollon din Delfis, Scaurus — hoțul de trei mii de statui, și Verres — cel ce a prădat Siracuza, este parcă de natura coproprietății. E limpede, dar, pentru ce vrea el, dintre ostrogotul care ataca Roma și generalul care o apăra cu statui în loc de proiectile, să afle pe adevăratul barbar ; și se înțelege cum acest scriitor elegant a putut zice, cu privire la distrugerea obiectelor de artă antice din fanatism creștin, „grosolana tîmpire a secolului de mijloc".

Însuși stilul scrierilor lui, despre care s-a spus că este în toate felurile, arată a veni tot de acolo, din lumea vechilor greci. Măsura după care frazează Odobescu este uriașă : ea întrece, în orice caz, marginile respirației noastre, putînd ocoli, de exemplu, mănăstirea Snagovului : „Clădită cu straturi de cărămidă roșie, ce se alternă măiestrește cu așternuturi de un moloz țeapăn și gălbui, care imită destul de bine piatra calcarie, ea prezentă deasupra cornicei, ce e formată de un brîu de cărămizi cu unghiuri ieșite și scobite, o învelitoare de șindrilă cam putredă, peste care se-nalță două turle poligonale, așezate una în dosul alteia, în sensul lungimii templului". Așa scrie el mai peste tot, după o măsură care extenuează plămînii de azi, dar poate nu și pe cei de altădată.

Dar mecanica internă a stilului odobescian, în afară de lărgimea aparentă, este chiar mecanica tropilor homerici. Astfel, despre cel care ar compune o carte asupra vînătoarei în felul *Laocoon* de Lessing, Odobescu scrie : „Acela ar face să răsune fanfara triumfală a vînătorilor feodale, reamintind prozaicului nostru secol imagine poetice din timpii de cavalerească cortezie, din acei timpi de vesele și elegante petreceri, cînd nobilul castelan, subt ochii dalbei regine a cugetelor sale, se pornea călare pe falnicu-i armăsar, ca să vîneze, cu sprintena și tumultoasa lui haită de arcași, de slujitori, de dulăi și de ogari, cerbul și mistrețul de prin codri, sau ca să doboare, pe sub nouri, cocorii, răpezind asupră-le agerii săi șoimi, legați de oblîncul șelei". O mișcare identică, părînd a se alimenta din ea însăși, lărgește cel de al doilea termen al tropilor homerici, pînă la a-l preschimba, cum sînt cazurile ce urmează, în adevărate spectacole de sine stătătoare : Pàndaros troianul, ca să tragă în danai :

Scanned with OKEN Scanner

Grabnic ia netedul arc din coarnele unui sălbatic
Și săltăreț căprior ce însuși cîndva de la pîndă,
Cînd a ieșit de sub peșteră,-n piept îl chiti cu săgeata ;
Țapul, de moarte lovit, pe spate căzu de pe stîncă.
Coarnele lui răsărite din creștet de paisprezece palme
Meșterul le meșteri și cu șart le-mbină amîndouă
Și șlefuindu-le bine, le puse-o verigă de aur.
Pàndaros arcul acesta-l plecă la pămînt și-l întinse.

Iar Tidid Diomede :

Pe cîmpie s-vîntă ca rîul sporit de puhoaie,
Care tot curge sălbatic, potoape, și rupe zăgazuri ;
Nici ale podului tari stăvilare nu pot să-l ație,
Nici să-l împiedice garduri pe luncile bine-nverzite,
Cînd se pornește năprasnic în urma furtunii din slavă,
Vezi după asta culcat-o grămadă de mîndre ogoare. [1]

Felul acesta, cărui să-i spunem rapsodic, de a porni fraza dintr-un singur cuvînt, pentru a se dezvolta alături de firul narativ, izvorînd din ea însăși, este atît ca măsură respirativă, cît și ca mișcare internă, tipul stilistic al lui Odobescu.

Dacă nu ne-am teme de exagerație, un astfel de scris nu putea ieși decît din atmosfera din care se ridică și intenția unui Dinocrates de a sculpta Muntele Athos în chip de om, care într-o mînă să țină o cetate, iar în cealaltă — un bazin din care apele, stîrnesc din rîuri, să cadă în mare ; dar, fără nici o teamă, se poate afirma că stilul scriitorului nostru, tăiat mare și în același timp lucrat în amănunt, vine din vremea acelei dispărute Minerve uriașe, de aur și fildeș, căreia pe scut i se sculptase o luptă de amazoane, pe partea dinăuntrul scutului — bătălia zeilor cu titanii, iar pe tălpi — aceea a centaurilor cu lapiții.

Odobescu exprima antic, fiindcă fundamental simțea orice după chipul antic. Și despre această modalitate a simțirii sale, eseul asupra *Tezaurului...*, ca și acela asupra *Istoriei archeologiei* fac mărturie deplină. Poate nici un alt scriitor român nu și-a manifestat, ca orientare conștientă a vieții, mai stăruitoare aspirații

[1] Trad. G. Murnu.

la *bine* şi la *frumos*. Nu însă un tratat de filosofie ca al lui Victor Cousin, îi dase această orientare, ci însăşi structura sa antică, ajutată să se realizeze de intuiţia arheologică. În literatura elină, în statui, în picturi, în mozaicuri, ca şi în traiul acelei lumi dispărute, a cărei resuscitare integrală era după el menirea arheologiei, descifrase acelaşi *to kalon k'agathon*, pe care putea să şi-l imprime emblematic, fiind şi al întregii sale fiinţe fizice şi morale. Simţul dreptei măsuri e totdeauna la el cauza umorului, cu care cenzurînd pe atîţia, se cenzurează mai cu seamă pe sine ; iar autoironia îl încunună cu stăpînirea de el însuşi, care, în scrisoarea către Anghel Demetriescu — înainte de a se sinucide — va deveni de-a dreptul socratică.

Şi cînd, printre judecăţi literare, citim în N. Iorga *(op. cit.)* oarecare amintiri despre „un nobil şi foarte elegant domn", şi cînd citim ceea ce au scris acei care, ca Tzigara-Samurcaş (*A. Od.*, 1935), l-au văzut mai de aproape : „De o eleganţă firească, încins în veşnica-i redingotă neagră, trupul său înalt şi voinic purta pe umerii cei largi un cap clasic prin desăvîrşita armonie a trăsăturilor viguroase de tip praxitelic" — cu ceea ce am putut arăta din ce este al structurii sale de antică spiritualitate, nimic nu ne mai opreşte să-l vedem ca elin, care îşi petrecea una din existenţele ulterioare în secolul al XIX-lea românesc. Căci Odobescu a fost, fără îndoială, unul din acei oameni armonioşi, care-şi cultivau trupul în *gymnazii* şi spiritul la învăţătura lui Platon.

[*Revista fundaţiilor regale*, V (1938), nr. 7 ; reprodus din vol. *Clasicii noştri*, Editura tineretului, Bucureşti, 1969, p. 127—139.]

G. CĂLINESCU

AL. ODOBESCU

[...] Episoadele istorice ale lui Odobescu au ca model, cu bună ştiinţă, nuvela lui C. Negruzzi. Însă Odobescu e „anticar" istoric, arheolog, şi ca atare atenţia lui merge

Scanned with OKEN Scanner

în direcțiunea reconstrucției. Înțelegînd spiritul de partid al cronicelor muntene și cruzimea răzbunărilor politice, nuvelistul a ținut să sublinieze elementul facționar, evitînd să strîngă acțiunea în jurul eroului central. Imaginația lui, fără aripi, e ținută totuși în loc de tipicul romantic și punctul coagulant al totului îl formează mereu personajul „damnat". Astfel, în *Mihnea-vodă cel Rău* asistăm de la început la agonia armașului Dracea, din Mănești... Ultimele cuvinte ale acestuia sunt în spirit de vendetta : „Fătul meu !... fă inimă vitează !... nu te lăsa !... fii stîlp țeapăn casii noastre și nu-ngădui să cază biată moșie părintească pe mîna oltenilor, p-a Basarabeștilor — trăsni-i-ar Domnul din senin ! — c-așa avem noi lăsat cu blăstem de la moși strămoși." Iar ca un comentariu sinistru al acestui testament satanic se aud în bolți lanțurile robilor :

„Glasul i se curmă ; ca un fior i se strecură prin tot trupul și rămase încleștat... Atunci, în mijlocul acelei tăceri de spaimă, prin care trecea suflarea morții, în loc de sunetul cuvios al clopotelor, se auzi o zăngăietură înfundată de cătușe și de lanțuri. Erau bieții vecini robiți și puși în fiare de răposatul armaș, cari zăceau aruncați în fundul pivnițelor cetățuii sale, și acum, în mijlocul nopții, își scuturau dureroasele lor lanțuri."

Fiul armașului, Mihnea, urmează în scaun. Acesta începe, în virtutea demonului interior și fără nici o rațiune de stat, să ucidă pe boieri. Apoi e izgonit din scaun, fuge la Sibiu și aci cade omorît de Iacșăg. Toate acestea sunt narate cronologic și abstract, fără nici o încercare de creație, încît propriu-zis n-avem de-a face cu o nuvelă, ci cu o cronică ușor romanțată. Plăcerea cititorului este de ordin stilistic și-ntr-adevăr că scriitorul însuși a avut de gînd să folosească o limbă „care era încă întrebuințată pe vremea copilăriei" lui. Arhaismele sunt puține (năpustit = „părăsit"), toată tehnica e de sugestie. Un cuvînt aruncat la vreme pregătește ochiul pentru un tablou. Plaiurile, de pildă, sunt „aburoase" între Cîmpina și Breaza. Din acest haos cenușiu, nuvelistul își desprinde eroul în mijlocul unui alai vînătoresc :

„Într-o zi noroasă de primăvară, puțin în urma Paștilor, crivățul sufla iute și-nghețat din fundul văilor, iar jalnicele sale gemete aduceau de departe, împreună cu freamătul bătrînilor stejari, chiotele de vînătoare ale bă-

Scanned with OKEN Scanner

tăiaşilor şi lătrătura chelălăită a copoilor ; căci departe, tocmai în Valea Comanacului, Mihnea, fiul armaşului, se desfăta vînînd fiarele sălbatice....“

Odobescu e un peisagist pe dimensiuni mari şi în acelaşi timp un scenarist arheolog. Odaia armaşului este reconstruită cu grija culoarei locale :

„Cînd deschise mica uşă de brad, el zări pe bătrînul armaş uscat şi galbin, cu fruntea pleşuvă, cu barba albă, zăcînd lungit pe spate pe o velinţă albă, în căpătîiul unui pat ce ţinea, d-o parte, toată întinderea odăii. Alături ardea o făclie de ceară galbină, şi un biet călugăr bogonisea pe sloveneşte, dar cu glas slab, rugele agoniei ; în părete o mică candelă lumina o veche troiţă de lemn şi mai încolo, pe ziduri, stau rînduite, peste un zăblău vărgat, arme de tot felul, coifuri, zale de fier, tuiuri, iatagane trunchiete şi dispuieri luate de pe la duşmanii învinşi. O singură armă, o ghioagă de fier ţintuită, mare şi grea, buzduganul însuşit slujbei de armaş-mare, sta aşezată pe velinţa flocoasă d-a dreapta bolnavului...“

Doamna Chiajna e, desigur, o naraţiune superioară. Aci şi lexicul are mai multă culoare. Chiajna e „muiere capeşă şi dăunoasă“, oamenii sunt „zăbavnici“ şi plini de „zăcăşie“. Dar arheologia primează. Descrierea palatului domnesc nu-i un simplu tablou pentru plăcerea ochilor, ci un studiu de arhitectură istorică, o întîie încercare verbală de a determina stilul românesc :

„Drept în mijlocul ogrăzii, d-a stînga bisericei lui Mircea, se aflau casele domneşti, clădire pătrată, mare, ardicată, cu ziduri late în poale şi fără tencuială, purtînd pe d-asupra lor un coviltir cu cerdac nalt şi întins, un adevărat munte de şindrilă. Catul de jos al caselor abia avea pe ici pe colea cîte o crestătură pe unde să intre aerul în beciurile-i boltite ; de o parte numai, în fundul unei tinde întunecoase se vedea gîrliciul povîrnit al pivniţei cu portiţele-i de zăbrele ; cu toate acestea, ferestrele catului de sus, mititele, lunguieţe şi întărite cu vergele de fier şi cu obloane ce se trăgeau în chepeng, erau cu mult înălţate de la pămînt, astfel încît părete le rămînea gol şi neted mai pînă sub streaşină. În dreptul porţii şi d-asupra cîtorva trepte de piatră, se afla uşa cu două canaturi de stejar, căptuşite cu tinichele şi legate cu drugi de fier ; aceea uşă se deschidea pe o scară de piatră închisă între doi păreţi şi dreaptă, care ducea într-un

Scanned with OKEN Scanner

pridvor al cărui acoperiș sta rezimat pe stîlpi ciopliți din bardă, și d-a lungul căruia se întindea o laviță învechită cu rogojini și cu zăblaie. Pe urmă venea o tindă întunecoasă, în care da, de toate părțile, ușile deosebitelor încăperi, din care unele, lungi și înguste, cu o mică ferestruie în fund, lăcaș de odihnă pentru noapte, purtau numele de *chilii*, altele mai întinse și mai luminate erau *sălile* de adunare, *cămările* feluritelor dregătorii și *odăile* locuite de cămărași și de obștea curtenilor. Apoi, dincolo de tindă, se deschidea o largă sală, al căreia tavan de grinzi înegrite se sprijinea pe două șiruri de stîlpi scobiți cu glafuri și cu flori, ș-al căreia fund, ieșit mai afară din păretele casii, ca un pridvor rătund cu parmaclîc, era cu totul deschis ; această sală, pardosită cu lespezi, loc de ospețe și de danț în zilele călduroase ale verii, se numea *horă* și slujea întotdauna ca loc de adăstare pentru cei ce voiau să intre în chiliile neamului domnesc, sau în sala spătăriei, unde era scaunul lui Vodă, sau în sacnasiul cu un geamlîc înaintat pe grinzi, care era obicinuita ședere a doamnei și a femeilor sale. Toate aceste încăperi, precum și dosebitele *bășci* sau cămări boltite, purtînd o culă rotunjită pe d-asupra, în care se aflau, d-a rîndul, paraclisul, haznaua sau comoara și patul domnesc, răspundeau toate în horă, prin niște uși cu tocuri de piatră nalte și înguste, aduse sus în îndoit perghel și d-asupra cărora se vedea săpat, într-o firidă, vulturul țărei. Printr-acea sală se făcea toată slujba dinîntru a familiei domnești ; p-acolo putea cineva întîlni, trecînd dintr-o odaie într-alta, pe domn sau pe oricare altul dintr-ai săi".

Acest palat domnesc e personagiul principal al nuvelei, ca Notre-Dame în romanul lui V. Hugo. Numai că nuvela propriu-zisă lipsește. Doamna Chiajna e văzută la moartea soțului ei, Mircea Ciobanul, cînd orînduiește Domn cu de la sine putere pe Petru Șchiopul, apoi cînd e ucisă. Spațiul între aceste două momente e umplut cu un episod romanțios cu totul poncifial. Tînărul boier Radu Socol, dușman al Chiajnei, răpește pe Ancuța, fata Doamnei, de care e îndrăgostit și pe care Chiajna o dăduse din calcule politice unui bătrîn grec atotputernic. Îndrăgostiții sunt surprinși, Radu ucis, iar Ancuța, devenită pustnică, moare după o întîlnire melodramatică cu mamă-sa. Odobescu n-are geniul invenției literare și fi-

Scanned with OKEN Scanner

gura Chiajnei rămîne mai prejos de promisiunile întrevăzute la început. Cu toate acestea, programul personajului este bun și, prin cîteva mișcări sumare, s-ar putea spune că trăiește. În biserică, atunci cînd vrăjmașii ei, prin Badea cluciarul, scuipă asupra cadavrului lui Mircea Ciobanul, urmează o scurtă ciocnire de uri, în care Chiajna își dezvăluie firea ambițioasă și bărbătească:

„— În laturi, mîrșavilor! — strigă ea cu glas puternic. — Asta vă e, biet, vitejia, nerușinați păgîni ce necinstiți un mormînt? Spuneți, ce știți mai mult a face, mișeilor, uneltitori de rele, iscoditori de dezbinări, ce priviți de subt ogheal păsul țării și alergați, ca dulăii, la pradă? — Ce! oare socotit-ați voi că, unde a răposat Ciobanul, o să rămînă turma în ghearele voastre ca să o jăfuiți, dupe cum vă place? Hei! măre băieți, mai va pînă atunci! Mircea s-a dus, dar fiul său a rămas, și Chiajna îi e mumă și va ști să-l apere de voi!

Ochii pribegilor se întoarseră către Pătru, pe care doamna îl arăta cu degetul, zicînd acestea; dar cînd văzură trupul mic și gîrbovit al tînărului, un zîmbet de dispreț le înflori pe față, și Badea cluciarul adăogi rîzînd:

— Aolău! vai de biată moșie, dac-o fi să-i meargă toată seama șoldîș, ca Făt-Frumos ăl ghebos! Dar tacă-ți gura, nu vorbi de pomană, jupaniță, că dor nu vom rămînea, sărac de noi, rîsul lumei, că adică nu s-a mai aflat dintre noi altul mai vrednic de domnie, decît ăst pitic slut și șchiop!

Rîseră boierii cu hohote; dar Chiajna, turbată de mînie, smulse c-o mînă vîrtoasă de pe plioapa sicriului buzduganul și sabia domnească și dîndu-le în mînile fiu-său:

— De e șchiop și mărunt, — zise ea, — iată cîrja ce-i va sprijini betegia, și iată paloșul ce-l va înălța cu capul mai presus de toate capetele voastre! — Dar nu plătiți vorba ce o pierd cu voi. Pe ei, copii!...“

Scena are sarcasmul muntenesc al cronicei lui Radu Popescu. Într-un al doilea tablou, Chiajna „rece, posomorîtă, ca întotdeauna“ plină de socoteli politice, primește pe fetele ei:

„Domnițele se plecară în fața mumei lor, și, ridicîndu-și mîna de la pămînt, îi sărutară dreapta și o aduseră la frunte, dupe vechiul obicei al țării; apoi se rînduiră dinaintea ei în picioare, cu capul plecat la ascultare“.

În sfîrșit,
rilor moldove
Ea nu spune
cînd e lovită,
„— Unde-
Vornicul] cu
— Li-a sosit
— Pare-m
bii, jupan vo
nia, — or pe
peșie!
— Taci m
nu doară c-a
gioace ca pi
ciori di lele
a lapte?... N
teanul îi om
nos la mînă,
dați năvală di
să-i ducem
armindean!
— Cîni ne
megînd de tu
urmeze zadar
la brîu, o-nv
glăsuind și u
înfuriatei doa
Evident, t
cime, nu cons
repede, de mi
Se poate
vînătorului a
lizeze intenți
torul bun sa
gheticos, scri
causeur dar
manieră clasi
saloane, o di
Erudiția dige
urmașii lui F
fac erudiție
aparatului cr
și exaltări. V

Scanned with OKEN Scanner

În sfîrşit, Chiajna apare o ultimă oară în faţa boierilor moldoveni, asupra cărora semeţia ei nu mai lucrează. Ea nu spune mai nimic, dar scrîşnirea de turbare, în clipa cînd e lovită, verifică toată firea ei aprigă :

„— Unde-s puii de năpîrcă ?... strigă el [Dumbravă Vornicul] cu glas răguşit, intrînd în cort cu mîna în şold. — Li-a sosit ceasul pieirei ! halal di ei, fîrtaţi !

— Pare-mi-se că-n beţie ţi-ai pierdut cumpătul vorbii, jupan vornice, — rosti Doamna, înstrunîndu-şi mînia, — or pesemne c-ai mintea de prunc într-atîta trupeşie !

— Taci muiere, nu bîrfi ! — răspunse Dumbravă, — nu doară c-aţi socoti voi că-i Moldova ţară di jac, să ni gioace ca pi urs o mişa pripăşită pi la munteni şi doi ficiori di lele fărmecaţi, doi lingăi nătîngi ce li pute botu a lapte ?... N-avem noi nevoie di domn muntean. Munteanul îi om viclean ; nu-i ca moldovanul ortoman şi dănos la mînă, şi la suflet fălos... Hai ! voinici, drăguţii mei, daţi năvală di mi-i prindeţi şi mi-i legaţi colè, cot la cot, să-i ducem poclon lui Ioniţă-vodă, ca doi berbecei di armindean !

— Cîni neruşinaţi, liftă rea !... — strigă Chiajna, spumegînd de turbare ; dar Dumbravă nu-i dete vreme să urmeze zadarnicele-i sudălmi, ci, desprinzînd ghioaga de la brîu, o-nvîrti de cîteva ori cu braţu-i vîrtos ş-apoi, glăsuind şi un groaznic blăstem, o azvîrli drept în capul înfuriatei doamne.“

Evident, tablourile sunt vii şi dacă episodul n-are adîncime, nu constituie mai puţin o excelentă proză şi o schiţă repede, de mînă sigură, a unui temperament.

Se poate presupune că luînd ca pretext *Manualul vînătorului* al lui C. Cornescu, Odobescu a voit să realizeze intenţia lui C. Negruzzi din proiectata carte *Vînătorul bun sau Meşteşugul de a nu-ţi fi urît. Pseudo-kinegheticos,* scriere foarte potrivită pentru Odobescu, bun causeur dar creator fără ţîşnire, debutează într-o pură manieră clasică. E un badinaj de erudit frecventator de saloane, o divagaţie amabilă în jurul ideii de vînătoare. Erudiţia digestibilă era mai mult ca oricînd la modă la urmaşii lui Fontenelle, din secolul al XIX-lea. Chiar cînd fac erudiţie curată, aceşti savanţi îşi îngăduie deasupra aparatului critic, gemînd de citate greco-latine, exclamaţii şi exaltări. Winckelmann, Barthélemy sunt nişte eruditi

Scanned with OKEN Scanner

lirici. Dar în tradiția franceză, unde stăpînea figura lui Rabelais, erudiția cea mai fină ia o turnură burlescă. Paul-Louis Courier, autor de diatribe, era un elenist emerit, care tradusese pe Longus. Erudiția la clasicii întîrziați, afectarea conversației libere vine și dintr-un dispreț pentru haosul fantaziei romantice. Odobescu întrunea condițiunile genului ; era erudit, rafinat, om de gust și fără imaginație. Romantismul la el e o simplă nuanță mai caldă într-un interior academic. În multe privinți *Pseudokinegheticos* e comparabil cu *Voyage autour de ma chambre* a lui Xavier de Maistre, unde găsim chiar și un capitol (XII) cu puncte. S-ar părea că abia în cursul causeriei s-a ivit în mintea autorului ideea de-a face un fel de *Laokoon*. Dar, de la Lessing n-a luat decît aspectul erudit al paginii și un fel de pretenție instructivă ce răcește mult respectivele capitole. Scriitorul german trata realmente o problemă, foarte sistematic, în vreme ce Odobescu bate cîmpii cu grație pe simpla firmă verbală a vînătoarei. *Pseudo-kinegheticos* e un pot-pourri bine armonizat, un magazin de bric-à-brac literar, cuprinzînd orice obiect artistic de la descripția exactă de amator a unui tablou, pînă la cuplet. Farmecul stă în scandalul de a surprinde pe un om atît de serios, schițînd cancanul pe scara rulantă a bibliotecii lui înțesate cu autori greci sau de a ascunde litografii libertine în sala cu marii maeștri ai picturii. Fără îndoială că Odobescu trebuie să fi lucrat, în adevărat savant, cu fișe, strîngînd într-un pachet de pe drumul ocupațiilor lui tot ce avea vreun raport superficial cu vorba „vînătoare". Umorul subtil stă în punerea în pagină, prin asociații sofistice, a lucruri în fond atît de disparate și în împodobirea paginii cu aparat critic. Bunăoară își aduce aminte că vîna „ciovlice de cele moțate, care se tot clatină în aer și pe uscat [...] Fișa cu „ciocîrlie" duce, fără nici un raport științific la *Aprodul Purice* al lui Negruzzi. Deci, împlinește fraza Odobescu : „am ochit adesea și în : Ciocîrlia cea voioasă ce-n văzduh se legăna". Ar fi tras și în graurii ce se cocoțează pe spinarea boilor, de nu i-ar fi fost frică de văcar. Îndată intră în joc asociația prin pură contigență : „Oare ce vor fi zicînd boii în mintea lor, despre acele obraznice păsăruice ? și ce gînduri vor fi rumegînd ei, cînd se simt într-astfel călcați sub picioare ? Mare e limba boului, păcat că nu poate grăi !" Venind vorba de grauri,

Scanned with OKEN Scanner

convorbitorul sare la alta : la Capşa se poate găsi *pâté de grives* iar la Hugues *grives en caisse*. Dar ce este *grive ?* Urmează o lungă discriminaţie între *turdus şi sturnus*, cu o beţie de referinţe clasice, apoi o adevărată lecţie de istorie naturală despre varietăţile de *grives (grive, draine, litorne, mauvis)*. Marile lexice sînt date jos din raft şi printre ele şi acela al lui Massim şi Laurian, prilej de maliţie, căci dicţionarul academic nu ajunsese încă la *sturdiu*. De la amănunte de bucătărie şi de filologie, autorul trece la marea literatură şi rămîi uimit să auzi răsunînd deodată, în legătură cu graurii de pe boi, tremurătoarele terţine dantești :

E come gli stornei ne portant l-ali,
Nel freddo tempo, a schiera larga e piena ;
Cosí quel fiato gli spiriti mali.

Di qua, di là, di giù, di sù, gli mena ;
Nulla speranza gli conforta mai,
Non che di posa, ma di minor pena.

Tehnica lui Odobescu constă deci în continua deplasare şi, spre deosebire de Lessing, în ruperea sistematică a oricărui sistem. Ca exerciţiu de sudură, scriitorul merge pînă acolo încît introduce, ca din nebăgare de seamă, pasaje traduse din texte străine, spre a se denunţa la urmă, nu fără satisfacţia cu totul clasică, de a-şi fi cules oriunde piatra preţioasă. Ca artist, Odobescu rămîne un peisagist al imensităţii prăfoase melancolice, un Th. Rousseau român, în linia lui Eliade. Cîmpia munteană impunea o astfel de viziune. Descrierea Bărăganului rămîne inimitabilă, preţul ei nestînd în detalii, ci în aerul de măreţie surprins prin cîteva pete ce şi-au patinat nuanţa lor inefabilă pentru totdeauna : „Dar însă, şi eu am crescut pe cîmpul Bărăganului ! *Et in Arcadia ego !* Şi eu am văzut cîrdurile de dropii, cutrierînd cu pas măsurat şi cu capul aţintit la pază acele şesuri fără margine, prin care aerul, răsfirat în unde diafane subt arşiţa soarelui de vară, oglindeşte ierburile şi bălăriile din depărtare şi le preface, dinaintea vederii fermecate, în cetăţi cu mii de minarele, în palate cu mii de încîntări.

Scanned with OKEN Scanner

Din copilărie și eu am trăit cu tămădăienii, vînători de dropii din baștină, cari neam de neamul lor au rătăcit prin Bărăgan pitulați în căruțele lor acoperite cu covergi de rogojină și, mînînd în pas alene gloabele lor de călușei, au dat roată, ore, zile și luni întregi, împrejurul falnicilor dropioi — cărora ei le zic *mitropoliți* — sau cînd aceștia, primăvara se întețesc în lupte amoroase, sau cînd toamna, ei duc turmele de pui să pască pe țarine înțelenite.

[...] oară ce desfătare vînătorească mai deplină, mai neţărmurită, mai senină și mai legănată în dulci și duioase visări, poate fi pe lume decît aceea care o gustă cineva cînd, prin pustiile Bărăganului, căruța în care stă culcat abia înaintează pe căi fără de urme? Dinainte-i e spațiul nemărginit; dar valurile de iarbă, cînd înviate de o spornică verdeață, cînd ofilite sub pîrlitura soarelui, nu-i însuflă îngrijarea nestatornicului ocean. În depărtare, pe linia netedă a orizontelui, se profilează ca moșoroaie de cîrtițe uriașe, movilele, a căror urzeală e taina trecutului și podoabe pustietății. De la movila Neacșului de pe malul Ialomiței, pînă la movila Vulturului din preajma Borcei, ele stau semănate în prealargul cîmpiei, ca sentinele mute și gîrbovite subt ale lor bătrîneți."

[*Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, Fundația regală pentru literatură și artă, București, 1941, p. 306—308.]

TUDOR VIANU

AL. ODOBESCU

Proza lui Al. Odobescu a trecut multă vreme drept punctul culminant al artei românești de a scrie. Școala secundară și chiar generalizările criticii literare au menținut părerea că Odobescu este stilistul prin excelență

Scanned with OKEN Scanner

al literaturii noastre. Şi, fără îndoială, Al. Odobescu este un stilist distins, cu certe daruri ale imaginaţiei şi cu un incontestabil simţ muzical, un scriitor erudit, căruia îi stăteau la îndemînă multe modele, mai cu seamă din sfera clasicismului, şi un povestitor căruia, în momentele cele mai bune, nu-i lipseau umorul şi sfătoşenia.

Reluarea întregului material ne arată însă că în genurile literare pe care le-a abordat, Al. Odobescu n-a atins nivelul pe care l-au stabilit întemeietorii lui în literatura noastră. Căci un povestitor de forţa şi adevărul lui Creangă n-a fost Odobescu niciodată. Nici în *Tigrul păcălit*, nici în *Jupîn Rănică Vulpoiul* nu întîmpinăm nimic care să amintească verva jovială a lui Creangă sau geniul verbal al acestuia. Cînd i s-a întîmplat să dezvolte motivul unei povestiri populare, ca în basmul bisoceanului, pe care l-a intercalat în *Pseudo-kineghetikos*, el a înecat naraţiunea propriu-zisă într-un lirism exagerat şi dulceag, alternînd stilul însuşi al basmului, dîndu-i adică un caracter artificial şi bastard pe care nimeni nu-l poate trece cu vederea. Astfel, cînd feciorul de împărat constată, după un somn greu, că Zîna pe care o îndrăgise „a fugit şi în păduri l-a năpustit ; atunci văzu bine că puica a zburat, s-a dus şi pe dînsul l-a răpus. Atunci înlăuntrul lui se făcu adînc întuneric ; în piept inima-i zdrobită se încolăcea ca crîmpeie trunchiate de şarpe veninos. Ziua la soare, el se frămînta în durere ; noaptea la stele, din ochi îi picura izvor de plînsoare, şi la tot ceasul, noaptea ca şi ziua, ziua ca şi noaptea, glasul lui duios răsuna prin codri : „Doamnă a inimei mele, stăpînă a acestor locuri ! de ce m-ai păsit ? Unde te-ai dus ? Ah, unde ?...“ (*Pseudo-kineghetikos*, în *Opere complete*, vol. I, Ed. Minerva, p. 237). Eminescu a dezvoltat şi el momentul liric, în basmele sale, mult peste doza pe care o îngăduie puritatea stilului epic. Dar netăgăduita originalitate şi adîncimea lirismului eminescian ne face să-l întîmpinăm şi să-l recunoaştem cu bucurie, chiar atunci cînd nu-l aşteptam. Este acesta însă cazul lui Odobescu ? Sentimentalele accente stilizate popular, din categoria acelora pe care le-am reprodus, nu întrec niciodată nivelul convenţiei şi ne lasă mai degrabă reci.

Scanned with OKEN Scanner

În nuvela istorică, Odobescu a rămas totdeauna sub nivelul atins din primul moment de C. Negruzzi, al cărui exemplu el recunoaşte cu toată modestia că l-a călăuzit. În prefaţa pe care o adaugă, în 1860, micului volum care întrunea sub titlul general *Scene istorice din cronicile româneşti*, cele două povestiri din trecut ale sale, Odobescu nota, tăgăduindu-şi alte merite : „...m-am silit cel puţin să păstrez, pre cît s-a putut, formele şi limba *Letopiseţelor* naţionale cu care, în dreptate, se poate lăuda mai vîrtos ţara Moldovei ; să adun datine, numiri şi cuvinte bătrîneşti, spre a colora aceste două episoduri culese din cronicele vechi. Faptele istorice ale unei ţări sau ale unei epoce au totdeauna un interes mai viu cînd traiul şi ideile, obiceiurile şi graiul de acolo sau de atunci ne sînt cunoscute. Scopul romanţelor istorice este, în parte, d-a ni le arăta ; asta este şi folosul lor instructiv". (*op. cit.*, vol. I, p. 23—24). Şi, în adevăr, *Mihnea-vodă cel Rău* sau *Doamna Chiajna* sînt încercări de restituţie istorică, cuprinzînd descrieri de împrejurări, costume şi datine în care scriitorul învăţat pare a porni mai mult de la cunoştinţe decît de la impresie şi în care intenţia de a instrui acopere în cea mai mare parte pe aceea de a evoca şi de a zgudui. Astfel, notele se adună cu hărnicie şi răbdare în descrierea unui alai domnesc, dar tabloul nu se constituie nicidecum : „În cap mergeau, ca să deschidă drumul, dorobanţii cu gîrbace şi vînătorii de plai şi de Olt cu lungi sănete ; în urma lor veneau roşiorii şi verzişorii călări, despărţiţi în căpitănii, fiecare cu steagul ei, purtînd mintene roşii şi verzi ; apoi caii domneşti, acoperiţi cu grele harşale de fir şi de mătăsuri ; îndată dupe aceştia. Mihnea însoţit de patru viteji ferentari cu lăncile poleite-n vîrf şi la mînere, şi urmat de boierii de taină, cu vătaşii, aprozii, armăşeii şi lipcanii lor" etc. (*op. cit.*, vol. I, p. 29). Toată enumeraţia aceasta rămîne zadarnică : mintea se poate îmbogăţi cu unele cunoştinţe, dar ochiul nu vede nimic. Tot astfel, în scenele care s-ar fi putut dezvolta cu intensitate dramatică, cum este aceea în care Mihnea serveşte boierilor săi un pilaf cu mărgăritare pentru a le rupe dinţii şi a le însîngera gurile clevetitoare, lunga intervenţie retorică a domnului, menită să explice înţelesul păcălelii pe care o pusese la cale, compromite întregul efect dramatic al episodului. Nu întîm-

Scanned with OKEN Scanner

pinăm aci nici viziune, nici mai mult dramatism decît cuprind datele subiectului. Meritele mai de seamă ale lui Odobescu trebuiesc căutate în altă direcție.

Și de fapt ele pot fi găsite fie în latura evocării naturale, fie în fixarea unor senzații pline de adevăr subiectiv. Meritele lui Odobescu, în această direcție, sînt cu atît mai remarcabile, cu cît stilistul crescut în școala clasicismului se mulțumește adeseori cu epitetul general, ca atunci cînd vorbește despre „vesela și mîngîietoarea beție" sau cu termenul abstract în locul cuvîntului concret, ca atunci cînd istorisindu-se cufundarea unui convoi în lacul Snagov, el se ferește de a întrebuința orice expresie sensibilă : „Deodată, pe la mijlocul căii, o groaznică scrîșnitură se auzi, și tot podul sfărîmat se cufundă în adîncime cu sarcina-i îngrozită" *(op. cit.*, vol. III, p. 20). „Sarcina îngrozită" pentru convoiul de arestați și soldați, cuprinși de groază, este un mod general de a se exprima, care denunță în Odobescu pe clasicistul academic. Comparația nobilă, aluzia savantă, sînt mijloace aparținînd deopotrivă retoricei clasice pe care el le întrebuințează cu umor, atunci cînd însoțește o notație intimă cu o referință erudită, arătînd „ce zice Nimrod despre podagra mea" sau cît de „bine trăia Diana la Curtea lui Henric de Valois". Scriitorii umaniști, de la Rabelais la Anatole France, s-au oprit adeseori la astfel de efecte. Prin derogare de la aceste procedee, destul de larg folosite, preocuparea de a fixa impresia individuală reintră adeseori în drepturile sale. Astfel, în *Cîteva ore la Snagov* (1862), frumoasele pagini care prin metoda lor digresivă anunță cu un deceniu și mai bine tratatul *Pseudo-kineghetikos,* înaintarea hurducată a trăsurii de-a lungul și de-a latul șoselei, îi face autorului impresia unei „coase ascuțite într-un răzor de fînețe" (*op. cit.*, III, p. 13). Cînd pătrunde în adîncimea umedă a pădurii care desparte șoseaua Ploieștilor de apele lacului, paleta sa se îmbogățește deodată și notațiile sale reținsenzațiile cele mai fragede : „...totul în preajmă era încîntător ; înalții stejari, pătrunși de luminile soarelui de vară, prezentau în boltile lor răzlățate toată scara fețelor smarandului, de la frageda verdeață a mugurului pînă la negrul întunecat al tulpinei. O atmosferă de basme răcoroase învia suflarea și șopta frunzelor, ușor cletinate de o lină adiere, se îngîna singură

Scanned with OKEN Scanner

cu susurul greierilor ascunși în frunziș. Prin acele locuri misterioase, scăldate acum de razele amiezei, poștalionul meu înainte pe tăcăneală ; surugiul, spre a îndemna caii, învîrtea uneori biciul alene peste capul lor, ș-apoi le adresa, din cînd în cînd, cu glas domol, strigătul prelungit de : *hai, băieți !* Roatele brișcei tăiau făgașe subțiri pe iarba plăpîndă a pămîntului jilav, și tot echipagiul pășea cu o moale legănătură" (*op. cit.*, III, p. 16.).

De la Vasile Alecsandri nimeni nu evocase natura și sentimentul omului în mijlocul ei dintr-o apropiere atît de viu resimțită. Dar pe cînd, pentru Alecsandri, natura este mai cu seamă un tablou văzut, formă și coloare pîlpîind în glorie solară, Odobescu resimte mai cu seamă farmecul ei muzical, miile de glasuri care compun armonia ei nedeslușită. Iată renumita descriere a Bărăganului în *Pseudo-kineghetikos :* „Cînd soarele se pleacă spre apus, cînd murgul serei începe a se destinde treptat peste pustii, farmecul tainic al singurătății crește și mai mult în sufletul călătorului. Un susur noptatic se înalță de pre fața pămîntului ; din adierea vîntului prin ierburi, din țîrîitul greierilor, din mii de sunete ușoare și nedeslușite se naște ca o slabă suspinare ieșită din sînul obosit al naturii" (*op. cit.*, I, p. 107). Iată și tabloul cu atîtea note muzicale, al unei calde zile de aprilie : „...șezînd acuma colea, fără grijă, răsturnat în jețul meu, privind liniștit pe fereastră cum mugurul liliacului se despică și-nverzește subt aburoasele sărutări ale soarelui de aprilie și ascultînd, cu o dulce răpire, cum vrăbiile limbute ciripesc și cum brotăcelul cîntă vesel înturnarea zilelor calde, te încredințez că mi-ar place să străbat — fără totuși de a mă mișca din loc — și codrii umbroși, alergînd cu gîndul în goana cerbilor..." (*op. cit.*, I, p. 148).

Acestui simț muzical îi datorește Odobescu succesele cele mai mari ca scriitor. Căci, nemulțumindu-se a primi armoniile naturii, ci dorind a le produce el însuși, simțul său muzical stă la originea largilor cadențe în care și-a scris paginile cele mai bune. Unul din editorii lui Odobescu, d-l Șt. Bezdechi, notînd interesante observații stilistice, remarcă ritmul domol al perioadelor odobeștene : un ritm care ar corespunde și felului omului și — desigur — sfătoșeniei

Scanned with OKEN Scanner

debitului său, nezorit să ajungă la un capăt, complăcîndu-se pe cărările laterale, unde asociaţia sa neistovită îl atrage tot timpul. D-l Şt. Bezdechi încearcă să justifice tehnic impresia desfăşurării liniştite a frazelor lui Odobescu, ritmul lor „andante" sau chiar „lento", reţinînd două procedee tipice : 1) „hiatul" („pare că, să o primească, le aş afla, să o lăsăm" etc.) prin care accentele cuvintelor esenţiale îndepărtîndu-se unele de altele, spaţiul interior al frazei creşte în consecinţă, 2) „clausulele masculine", adică sfîrşitul ritmat al frazei printr-o silabă accentuată, o particularitate deseori folosită şi graţie căreia pare că „după fiecare perioadă, scriitorul nezorit se odihneşte ca după o muncă dusă la bun sfîrşit" [1]. [...] Este probabil că faima de stilist a lui Odobescu se datoreşte mai cu seamă bogăţiei bine stăpînite a perioadelor sale, pe care de la Bălcescu nimeni nu ştiuse a le dezvolta cu un suflu mai larg, cu un mai armonios simţ muzical, în întreguri sintactice mai bine articulate. De la Bălcescu, nimeni mai bine ca Odobescu nu reprezentase în proza noastră ceea ce retorica clasică numea „cadenţa" şi „numărul". Dar, pe cînd la Bălcescu, numărul şi cadenţa sînt mijloace în serviciul elanului şi al înflăcărării sale şi sînt adaptate la acestea printr-un fel de constrîngere internă, ele sînt la Odobescu procedeele preexistente ale unui scriitor savant, ale unui amator de artă, istorie şi folclor care le aplică materiei sale prin convenţie stilistică academizantă.

[*Arta prozatorilor români*, Bucureşti, 1941 ; reprodus din vol. *Arta prozatorilor români*, E.P.L., Bucureşti, 1966, p. 196—205.]

ALEXANDRU ODOBESCU
PAŞOPTIST ŞI UMANIST

[...] Pe „Scenele istorice" se întemeiază, aşadar, partea cea mai întinsă a reputaţiei literare a lui Odobescu. [...]

---

[1] Şt. Bezdechi, în *Introducere* la *Pseudo-kineghetikos*, Tipografiile Române Unite, Bucureşti, f.a., p. 49.

Scanned with OKEN Scanner

Interesant este de relevat, printre însemnările lui Odobescu, faptul de a fi folosit limba letopiseţelor, mai cu seamă a celor moldoveneşti, deşi subiectele sale sînt împrumutate cronicelor muntene. Spicuind în cronici nu numai evenimente şi expresii, dar şi datini, autorul a căutat să restabilească „coloarea locală", exigenţă fundamentală a romanului istoric, aşa cum l-a creat Walter Scott la începutul veacului trecut, şi cum l-a răspîndit romantismul în toate literaturile lumii. Scopul acestui fel de romane (sau de „romanţe", cum spune Odobescu într-un moment în care forma cuvîntului nu era încă fixată) ar fi, deci, de a ne arăta modul de a trăi al oamenilor de altădată, obiceiurile şi graiul lor, caracteristicele naţiunilor şi epocelor, aşadar un scop „instructiv".

Istoricii literari mai noi s-au întrebat dacă „scenele istorice" trebuiesc considerate ca produse beletristice, ca nişte nuvele sau ca opere istorice romanţate. Dezbaterea este oarecum oţioasă, deoarece creatorul genului în literatura engleză, ca şi continuatorii lui pe continent, un Vigny, un Hugo, un Mérimée, pentru a nu mai vorbi de Vitet, care cu ale sale *Scènes historiques* în formă dramatică împrumută scriitorului român subtitlul său, toţi au pus la baza operelor lor documentarea istorică sau arheologică cea mai serioasă. Prin acest fundament de „cunoştinţe" se deosebeşte romanul istoric al romanticilor de predecesorul lui din preromantism, romanul „gotic" şi „terifiant", dar şi fantezist, al lui Horace Walpole, Ann Radcliffe, Lewis şi alţii.

Declaraţia lui Odobescu despre scopul „instructiv" al naraţiunilor sale nu schimbă nimic din caracterul lor literar. Scriitorul a procedat la fel cu C. Negruzzi în *Alexandru Lăpuşneanu* şi cu prototipurile lui în literaturile apusene ; a îmbinat adică referinţele documentare cu episoadele menite să le întregească sau să le dezvolte pe acestea prin folosinţa naraţiunii, a descrierii sau a dialogului. Nici faptul că Odobescu citează pe vechii cronicari, pentru a justifica alegaţiile sale, nu-l deosebeşte de alţi romancieri sau nuvelişti istorici, producerea documentelor prelucrate fiind o metodă cu totul generală.

Documentarea lui Odobescu a fost dintre cele mai întinse. [...]

Scanned with OKEN Scanner

Cu bună dreptate s-a observat că, în aceeași epocă, numai N. Bălcescu și M. Kogălniceanu dispuneau de o informație istorică la fel de vastă.

Stăpînind cunoștințe atît de întinse, Odobescu nu se gîndește însă să dea o lucrare de erudiție, ci niște nuvele istorice, procedînd ca toți reprezentanții genului atît de gustat atunci. Pornește adică de la informația istorică pe care o completează prin scena care o dezvoltă. Astfel, cînd scriitorul află din izvorul lui că Mihnea a fost surprins de un copil al boierului Pîrvu pe cînd se sfătuia cu credinciosul Stoica asupra chipului de a scăpa de rivalii lui, Odobescu închipuie posibilul dialog tainic al celor doi complici. Cînd izvoarele spun că Mircea, fiul lui Mihnea, a fost atacat de Neagoe și de trupele lui în mănăstirea Coziei, scurta însemnare a cronicelor este pusă în scenă de noul povestitor al întîmplării, care închipuie cadrul ei, dialogurile ce s-au putut înjgheba, figurile actorilor, mișcările lor. Din cele cîteva rînduri ale însemnării cronicarului rezultă astfel două pagini întregi. Alteori, scene și episoade sînt pe de-a-ntregul fictive, ca de pildă aceea a idilei și a răpirii Anei, fiica Chiajnei și mireasa lui Andronic Cantacuzinul, de către Radu Socol. La fel, elementele scenăriei sînt în parte împrumutate, în parte închipuite. Coloarea locală, pitorescul vestimentar și de moravuri, acel al ceremoniilor și petrecerilor, zugrăvirea realistă a epocii în ansamblul ei, este împrumutată vechilor cronici, în timp ce elementele naturale ale scenăriei sînt datorite numai talentului descriptiv al autorului.

Dar cu toate că „scenele istorice“ stau pe o temelie de informație destul de largă, starea contemporană a cercetărilor nu le-a scutit de confuzii de persoane, anacronisme și contraziceri, puse în lumină de cercetările mai noi. Scriitorul a dat două episoade din istoria românilor în secolul al XVI-lea, și anume din epoca luptelor dintre Drăculești și Basarabești. *Mihnea-vodă cel Rău* ne povestește împrejurările domniei acestuia, chemat pe tronul Munteniei după moartea lui Radu-vodă (1508), cruzimea și desfrînarea lui, ridicarea lui Neagoe cu armele, fuga tiranului la Sibiu și uciderea lui de boierii conjurați, care îl urmăresc acolo (1510). A doua „scenă“ stă în legătură cu cea dintîi. Doamna Chiajna,

Scanned with OKEN Scanner

soția lui Mircea Ciobanul, presupusul fiu al lui Mihnea, rămasă văduvă (1560), apără tronul fiului nevîrstnic, Petru, de uneltirile vechilor dușmani, ale Basarabeștilor. Pentru a-și întări influența la Poartă, Chiajna pune la cale căsătoria fiicei Ancuța cu bogatul Andronic Cantacuzin, în ciuda înclinării fetei pentru tînărul boier Radu Socol, îndrăgostit la rîndu-i de fata Chiajnei, cu toată vechea dezbinare dintre familiile lor. Căsătoria este zădărnicită de răpirea Ancuței, dusă apoi de iubitul ei în vechea culă ruinată de la Motru. Chiajna trimite ucigași care-l doboară pe Radu, și Anca va rătăci de-aci înainte în pustietate, unde o revede o singură dată cumplita ei mamă, mereu stăpînită de patima puterii, pînă cînd cade ea însăși sub loviturile boierilor moldoveni, ridicați împotriva uneltirilor menite să așeze în scaunul Moldovei pe slăbănogul Petru.

Erorile de fapt ale acestor povestiri nu sînt însă puține. Cercetarea mai nouă le-a rectificat. Mihnea nu era fiul armașului Dracea, ca în nuvela lui Odobescu. Tatăl lui era Vlad Țepeș. Mircea Ciobanul, soțul Chiajnei, nu era fiul lui Mihnea și tatăl lui Petru Șchiopul, ca la Odobescu. Un Mircea, fiul lui Mihnea, este altă persoană decît Mircea Ciobanul care era fiul lui Radu cel Mare și tatăl lui Petru cel Tînăr. Mircea, fiul lui Mihnea, n-a domnit niciodată. Neagoe Basarab nu era fiul vornicului Pîrvu Craioveanu, ci al lui Basarab cel Tînăr, zis și Țepeluș. Din conjurația de la Sibiu împotriva lui Mihnea n-a făcut parte Radu, spătarul din Albești, ci un Albu Vistierul. Chiajna nu se putea mărita pe vremea domniei lui Mihnea, deoarece se naște cam la vreo 15 ani după alungarea acestuia. Ea n-a murit în tabăra de la Săpățeni, pe Milcov, răpusă de moldoveni, ci douăzeci de ani mai tîrziu, la Constantinopol, după ce soarta ei cunoscuse alte înălțări și căderi. Anca, fiica Doamnei Chiajna, n-a fost căsătorită cu Andronic, ci cu Radu Socol, apoi cu un Ban Neagoe. O altă fată a Chiajnei, Mirina, s-a căsătorit cu un Cantacuzin, dar nu cu Andronic, fiul lui Cantacuzin Șeitanoglu, ci chiar cu acesta. Reședința domnească în timpul lui Mihnea nu mai era Curtea de Argeș, ci Tîrgoviștea. Clopotele bisericii lui Bucur nu puteau suna la nunta lui Mircea Ciobanul deoarece mica biserică de pe malul Dîmboviței a fost clădită abia în veacul al XVIII-lea. Adevărul

Scanned with OKEN Scanner

istoric este, astfel, adeseori sacrificat în „scenele istorice", cu toată rîvna autorului de a le întemeia pe cunoștința cea mai completă a izvoarelor.

Interesul narațiunilor lui Odobescu stă însă în evocarea unei epoci întunecate, a grozăviei ei sîngeroase, așa cum au făcut adeseori romanele și dramele istorice ale preromantismului și romantismului. „Scenele" lui Odobescu sînt tablouri ale trecutului tenebros văzut din prisma unui suflet democrat modern. Competițiile boierilor și luptele pretendenților la domnie se detașează pe fundalul suferinței obștești. Cînd bătrînul Dracea, armașul din Mănești, gata să-și dea duhul, încredințează lui Mihnea moștenirea urii lui nestinse împotriva Basarabeștilor, „glasul i se curmă ; ca un fior i se strecură prin tot trupul și rămase încleștat... Atunci, în mijlocul acelei tăceri de spaimă, prin care trecea suflarea morții, în loc de sunetul cuvios al clopotelor se auzi o zăngăietură înfundată de cătușe și de lanțuri. Erau bieții vecini robiți și puși în fiare de răposatul armaș, cari zăceau aruncați în fundul pivnițelor cetățuii sale și acum, în mijlocul nopții, își scuturau dureroasele lor lanțuri." Cînd Chiajna dă o raită prin orașele Olteniei pentru a îngrozi pe cei ce s-ar fi putut opune planurilor ei, ea „găsi mai pretutindeni casele boierești pustiite ; cari nu pierise de sabia slujitorilor domnești fugise în pribegie ; moșnenii ce mai rămăsese, împreună cu opinca, răbdau pasul țării și nici măcar aduseră jeluiri Doamnei. Ce-i bună românului jeluirea cînd urechea ce-l ascultă e totuna cu mîna ce-l apasă ? Tace pînă ce Dumnezeu prinde într-o zi milă de dînsul, ori pînă ce însuși se îneacă cu răbdarea s-atunci își face singur dreptate !" Mihnea este numit în mai multe rînduri „tiran". Epitetul este împrumutat vocabularului pașoptist și corespunde repulsiei celei mai adînci a spiritelor înaintate ale vremii. „Scenele istorice" încarnează figura unor tirani odioși înconjurați de suferința populară, către care simțim că se îndreaptă simpatia scriitorului.

„Scenele istorice" reprezintă un moment al dezvoltării romantismului în literatura noastră. Situațiile și aspectele caracteristice ale romantismului se regăsesc din belșug în povestirile lui Odobescu : contrastele puternice ale caracterelor (demonica Doamnă Chiajna și îngereasca Ancuță, frumosul și nobilul tînăr Radu alături de urîtul

Scanned with OKEN Scanner

și îmbuibatul Andronic Cantacuzin), răpiri și conjurații, atacuri nocturne, romanțe și serenade, cavalcada amanților înlănțuiți, ruine, feerie nocturnă și selenară, dragoste, crimă și nebunie. Recuzita romantică a fost din plin pusă la contribuție de Odobescu. Scriitorul respiră în atmosfera romantică, dar punerea în legătură a „scenelor" sale cu episoade precise ale unor opere străine este o lucrare care dă rezultate cu totul discutabile. Cercetarea izvoarelor a găsit totuși aci un larg cîmp de aplicație. Este sigur că Odobescu a frecventat beletristica istorică a romantismului încă din anii adolescenței cînd încearcă să prelucreze pentru scenă un episod al romanului istoric al lui Alfred de Vigny. În *Mihnea-vodă cel Rău* și în *Doamna Chiajna* nu s-a crezut însă a se putea identifica ecouri din romanele istorice franceze, ci din unul datorit creatorului englez al genului, din *The Bride of Lammermoor* (1819) al lui Walter Scott. Scena în care armașul Dracea, pe patul de moarte, îi încredințează lui Mihnea sarcina de a lovi în neamul rival al Basarabeștilor, tabloul alaiului de înmormîntare a lui Mircea Ciobanul, iubirea dintre Ancuța și Radu Socol, ba chiar caracterul însuși al Doamnei Chiajna au fost considerate de unii cercetători drept niște simple împrumuturi.

Apropieri de motive între opere literare deosebite se pot face însă fără nici o limită. Pentru orice situație narată, literatura universală poate produce numeroase analogii. Cercetătorii care socotesc că o operă literară este un mozaic de influențe, și nu un întreg unitar, pot continua jocul lor fără să se oprească. E mai bine deci să părăsim domeniul acestor apropieri infructuoase. În realitate, acțiunea celor două „scene istorice" nu este îndatorată modelului străin, ci cunoașterii izvoarelor interne și viziunii formate, prin frecventarea lor, asupra istoriei Țării Românești în veacul al XVI-lea, adică al acelei epoci a feudalității românești în care luptele intestine dintre reprezentanții claselor stăpînitoare sfărîmau unitatea țării și o dădeau pe mîna turcilor. Aceste lupte se desfășurau fără nici o participare a poporului, martorul înlănțuit în hrubele culelor boierești, al unei rivalități care nu se putea sfîrși cu vreun folos pentru el.

Scanned with OKEN Scanner

Izvoarele recunoscute de Odobescu, în afară de cele cronicărești și istorice, sînt acele aflate în folclorul național, îmbogățit la 1852 prin culegerea de *Poezii populare* a lui Vasile Alecsandri. Astfel, descriind petrecerile desfășurate la curtea Chiajnei cu prilejul nunții fetelor ei, scriitorul zugrăvește lupta dreaptă a voinicilor români, invocînd ca izvor balada lui *Mihu Copilul*. Pentru caracterizarea munteanului ca „om viclean" și a moldoveanului ca „ortoman și dănos la inimă, și la suflet fălos", scriitorul ne indică izvorul în balada lui *Gruie Grozovanu*. În fine, tradițiile populare vin să completeze informațiile culese în cronici și în folclor. Scena ospătării boierilor lui Mihnea cu un pilaf amestecat cu boabe de mărgăritar care le sfărîmă dinții și le sîngerează gurile clevetitoare se datorește unei tradiții orale. Amintirea scamatorilor, care înmulțeau căciulile la petrecerile rînduite de Chiajna, s-a transmis printr-o tradiție de la o nuntă sub Constantin Ipsilante. La fel a ajuns pînă la Odobescu legenda despre icoana înapoiată singură la Mănăstirea-dintr-un-lemn.

Dezvoltînd teme istorice și folosind, în acest scop, vechile cronici și folclorul, Odobescu îmbogățește seria narațiunilor și poemelor istorice create în spiritul programului *Daciei literare*. Scriitor democratic și patriot, Odobescu se alătura astfel lui Negruzzi, Alecsandri, Bolintineanu și multor alți scriitori ai rodnicei perioade din jurul anului 1848.

S-a adus „scenelor istorice" învinuirea că episoadele care se succed de-a lungul lor n-au altă legătură decît aceea că sînt relative la personajul central. Compoziția ar fi lipsită de concentrare dramatică. Obiecția este exagerată pentru că, în realitate, atît în *Mihnea*, cît și în *Doamna Chiajna* avem de-a face cu o succesiune continuă și ascendentă de evenimente care completează imaginea unui caracter și a unui destin. Dacă scriitorul se lasă pe alocuri ispitit de nararea vreunei desfășurări de fapte adiacente, acestea nu rămîn niciodată lipsite de legătură cu firul principal al acțiunii. Expunerea se completează prin alternanța dintre narațiune, descriere și „scene" propriu-zise, adică momente dramatice în care personajele se mișcă și vorbesc. Așadar, cadru și tablouri dinamice. S-ar putea spune că scriitorul care se încercase de mai multe ori pînă acum în compoziții dra-

Scanned with OKEN Scanner

matice rămîne și de data aceasta pe același teren, ceea ce îl apropie încă mai strîns de Negruzzi. Narațiunea și descrierea sînt pentru el numai mijlocul menit să evoce antecedentele și ambianța unei „scene". Împrejurarea explică faptul că în descrierile de ceremonii, monumente, costume, Odobescu procedează mai mult cu exactitatea scrupuloasă și enumerativă a unui istoric și arheolog decît în felul vizionar al artistului. Iată alaiul încoronării lui Mihnea : „În cap mergeau, ca să deschidă drumul, dorobanții cu gîrbace și vînătorii de plai și de Olt cu lungi sînețe ; în urma lor veneau roșiorii și verzișorii călări, despărțiți în căpitănii, fiecare cu steagul ei, purtînd mintene roșii și verzi ; apoi caii domnești, acoperiți cu grele harșale de fir și de mătăsuri ; îndată dupe aceștia, Mihnea însoțit de patru viteji ferentari cu lăncile poleite-n vîrf și la mînere, și urmat de boierii de taină, cu vătașii, aprozii, armășeii și lipcanii lor" etc.

Descrierile de natură, în care vom recunoaște mereu partea cea mai fericită a talentului lui Odobescu, sînt însă de o forță sugestivă superioară, ca aceasta a unei nopți de iarnă : „E tristă și urîtă iarna la țară cînd crivățul viforos urlă peste cîmpii, cînd norii sau ceața întunecă cerul, cînd ploile reci desfundă pămîntul, cînd țarina-i goală și năpustită, dumbrava uscată și plugarul trîndav. Apoi, în lungile nopți de iarnă, ce întunecime plină de groază ! Ce de șoapte fioroase ! Vîntul vîjîie și geme ca niște jalnice glasuri ce plîng din depărtare ; ploaia izbește cu o întărîtată stăruire în pereții și în ferestrele casei ; oblonul se cletină și scîrțîie pe țîțînele-i ruginite ; focul bubuie și trosnește în cămin, și uneori o pasăre de noapte, gonită din adăpostul ei de o suflare mai viscoloasă a crivățului, își ia zborul, scoțînd un țipăt sfîșietor și tînguios".

În acest cadru material și natural se desfășoară, în fine, „scenele" redate mai ales prin dialog și prin tiradă, mijloace propriu-zis dramatice. Cunoscător al limbii cronicelor și al poporului, lui Odobescu i se datorește dicțiunea de care se vor folosi de aici înainte mai multe generații de poeți dramatici : „— Unde-s puii de năpîrcă ?... strigă el cu glas răgușit, intrînd în cort cu mîna goală. — Li-a sosit ceasul pieirei ! halal di ei, fîrtați ! — Paremi-se că-n beție ți-ai pierdut cumpătul vorbii, jupan vornice — rosti Doamna înstrunîndu-și mînia — or pe-

Scanned with OKEN Scanner

semne c-ai mintea ca de prunc într-atîta trupeşie ?“ — „Taci, muiere, nu bîrfi ! — răspunse Dumbravă — nu doară c-aţi socoti voi că-i Moldova ţară di jac, să ni se gioace ca pi urs o mişa pripăşită pi la munteni şi doi ficiori di lele fărmecaţi, doi lingăi nătîngi ce li pute, botu a lapte ?“... etc.

Aşa vor vorbi mai tîrziu eroii dramelor istorice ale lui Delavrancea, cu diferenţa că, după tehnica mai nouă a realismului, autorul *Apusului de soare* pune în gura personajelor sale o vorbire sincopată, construcţii eliptice sau numai coordonate, împrumutate stilului oral, în timp ce Odobescu nu dispreţuieşte construcţiile cu mai multe subordonate sau cu numeroase elemente determinative ale stilului scriptic : „Să pas deci pe calea unde a trecut ea, să calc pe urmele-i deşarte şi, fiindcă soarta a menit-o a altuia să fie, cel puţin doru-mi, ca un fum cuvios de tămîie, pretutindeni să se înalţe la dînsa !...“ Sau : „Singur, sărman, lipsit de părinţi, de rude, de prieteni, care să prinză milă de mine, lumea îmi e pustie“. Fraza debutînd cu determinativele este un procedeu al stilului scriptic, părăsit de autorii dramatici mai noi, atenţi la notarea limbii vorbite, dar utilizat de drama clasică şi romantică.

Prin prezentarea conflictului fundamental al epocii zugrăvite — sîngeroasele ciocniri dintre familiile boiereşti, prin evocarea relaţiilor sociale din acea vreme întunecată, adeseori prin felul dicţiunii personajelor, „scenele istorice“ conţin o serie de preţioase elemente realiste. Aceste opere continuă deci să trezească nu numai interesul istoricilor literari, dar şi pe acela al celor mai largi pături de cititori. [...]

În 1874 Odobescu este însărcinat cu un curs liber de arheologie la Facultatea de litere din Bucureşti. Noul profesor îşi scrie prelegerile, şi *Istoria archeologiei*, care trebuia să precizeze obiectul, izvoarele şi tradiţiile cercetătorilor cărora li se consacrase în ultimii ani, devine una din operele lui cele mai atrăgătoare. Păstrînd forma expunerii de catedră, cu apeluri directe la ascultători, cu procedee de captare a atenţiei, din care nu lipseşte umorul nedespărţit de tot ce a aşternut pe hîrtie, Odobescu întreprinde o lucrare cu puţine analogii în epocă.

Scanned with OKEN Scanner

În lecția introductivă profesorul anunță un larg program de înfățișare a principalelor rezultate ale arheologiei în legătură cu trecutul tuturor popoarelor producătoare de cultură. Deocamdată este însă vorba de a preciza sfera și sursele științei și de a schița istoria ei. Ni se precizează astfel, mai întîi, deosebirea dintre anticar și arheolog : unul strînge materialele, pe care celălalt se osteneşte a le pricepe. „Unul, cu o ardoare adesea numai instinctivă, descoperă, culege și strînge toate rămășițele trecutului ; celălalt, prin o cunoștință întinsă a faptelor și a monumentelor și prin o critică sănătoasă, alege și judecă însemnătatea acelor rămășițe în raport cu cultura din trecut a omenirii. Unul e zidarul care adună și așterne simetric straturile de piatră ; celălalt e artistul, priceput și prevăzător, care combină și înalță edificiul".

Înțelegem deci că dacă predecesorii lui români fuseseră simpli anticari, lui Odobescu îi revine sarcina de a întemeia știința românească a arheologiei. Arheologia este, pentru Odobescu, o ramură a istoriei : istoria culturii, spre deosebire, dar strîns legată de ramura ei politică — istoria pragmatică. Cea dintîi dă viață celei din urmă : „Ca istorie a culturii popoarelor din trecut, ca expunere a credințelor, așezămintelor și moravurilor vechimii, archeologia este dar soră gemenă cu istoria pragmatică sau politică. Cît de stearpă și de puțin atrăgătoare este înșiruirea cronologică a evenimentelor de stat, cari s-au petrecut în palatele regilor, sau pe forul popular, sau chiar și pe cîmpii de bătălie, dacă toate acele împrejurări ni se prezintă numai în liniamente aspre și necolorate, dacă nu ni se arată nici ideile, nici măcar aspectul scenei în care ele s-au petrecut." S-ar putea spune că arheologia dă culoarea istoriei ; o știa bine povestitorul care introdusese atîtea elemente ale arheologiei naționale în povestirea întîmplărilor din timpul lui Mihnea cel Rău și al Doamnei Chiajna. Izvoarele arheologiei sînt deopotrivă vechile mărturii scrise, ca și monumentele trecutului : „Archeologia este știința care cercetează datinele și monumentele ce au rămas de la oamenii din secolii trecuți și s-au păstrat pînă la noi sau în relațiuni scrise, sau în tradițiuni orale sau mai ales în obiecte reale, plastice și grafice ; ea are sarcina de a aduna și de a controla aceste rămășite, pentru a extrage din studiul lor, special sau comparativ, o cunoștință cît se poate

Scanned with OKEN Scanner

mai deplină despre credinţele, instituţiunile, practicele, uzurile, industriile şi artele societăţilor vechi, adică despre starea morală şi intelectuală a omenirii la diferitele epoce ale dezvoltării sale".

Aşadar, arheologul extrage din studierea vechilor inscripţii şi monumente cunoştinţe cu privire la manifestările etice şi estetice ale societăţilor, adică ale formelor pe care le-au luat în cuprinsul lor binele şi frumosul : *to kalon k'agathon.* Antichităţile etice sînt cele relative la moduri de producţie şi întreaga organizare economică a societăţilor, viaţă religioasă, constituţii politice, sisteme juridice, relaţii diplomatice, clase sociale, arta militară, învăţămîntul, cultura şi toate amănuntele moravurilor, printre care un mare loc îl ocupă organizarea familiei, felul oamenilor de a se îmbrăca, de a se hrăni şi de a petrece. Antichităţile estetice sînt acele care pot fi urmărite în arhitectură, sculptură, pictură, mozaic, smalţuri şi sticlărie, pietre gravate, monede, inscripţii, acte şi diplome, instrumente şi unelte. Obiectul arheologiei îl constituie deci întregul cuprins moral şi estetic al vechilor societăţi, întrucît s-a cristalizat în obiecte materiale, adică tocmai acela care asigură valoarea societăţilor. În cele cincisprezece lecţii ale cursului ni se prezintă apoi cuceririle arheologiei, de la Herodot şi de la vechii călători, de la autorii de manuale artistice şi sofiştii Greciei, prin eruditii latini şi pînă la mişcarea de restaurare a culturii antice în Renaştere, cînd apar mai multe din ramurile arheologiei ştiinţifice, pentru a continua cu anticarii secolului al XVI-lea şi al celui următor, pînă la mijlocul veacului al XVIII-lea, în momentul în care lucrările arheologiei iau forma lor modernă. Expunerea se opreşte aici. Paralel cu progresele cercetării de-a lungul mileniilor, ni se expun şi rezultatele lor, oferindu-ni-se o mare varietate de cunoştinţe în legătură cu moravurile, instituţiile, formele de organizare socială, monumentele şi toate lucrările de artă ale timpurilor vechi. Cursul este susţinut de o întinsă informaţie, culeasă din tratatele vechi şi noi, dar şi din izvoarele antice, renascentiste şi moderne, pe care, totdeauna cînd e vorba de cele antice şi foarte des cînd e vorba de celelalte, cercetătorul le-a avut sub ochi şi le-a citat în forme autentice. Erudiţia e înviorată de darul scriitorului care introduce în expunerea sa o mare animaţie de descrieri de monu-

Scanned with OKEN Scanner

mente, de naraţiuni, anecdote, biografii şi portrete. [...] Străbătînd un cîmp atît de larg, ocupîndu-se de atîtea împrejurări şi de urmele lor materiale, Odobescu se opreşte totdeauna la acele care privesc ţara noastră, vorbindu-ne despre inscripţiile romane din Dacia, despre Coloana lui Traian şi progresele studierii ei de la Alfonso Chacon pînă la Bellori şi mai tîrziu, despre podul roman de la Severin şi cetatea Drubetta, despre cultul persan al zeului Mithra în Dacia, despre vechile cetăţi din Moldova pomenite de Cantemir, despre mormîntul mongol de la Conţeşti, despre ruinele gotice în tezaurul de la Petroşani.

Istoria archeologiei este una din primele opere ale erudiţiei româneşti în spirit modern. Marile studii ale lui Hasdeu în *Columna lui Traian* începuseră să apară în 1870 ; în 1872 iese prima fascicolă din *Istoria critică.* Celelalte mari lucrări ale lui Hasdeu sînt însă ulterioare : primele două volume din *Cuvinte den bătrîni* sînt publicate în 1880 şi cel dintîi din *Magnum etymologicum* abia în 1886. Cu prelegerile lui Odobescu din 1874 se declară şi o nouă orientare în învăţămîntul universitar. Elevi de-ai lui Odobescu, care l-au ascultat acum şi mai tîrziu, cînd expunerea lui nu se mai sprijinea pe un text scris, ni-l descriu, în contrast cu oratoria de catedră a vremii, ca pe un improvizator, dînd impresia cercetării împreună cu ascultătorii lui. El însuşi, în consideraţiile finale ale singurului său curs tipărit, a precizat ideile sale despre ceea ce socotea a fi scopul învăţămîntului împărtăşit tineretului în universitate : „nu... de a-l învăţa cutare porţiune mai mult sau mai puţin restrînsă, dintr-o ştiinţă, ci de a-l învăţa cum însuşi poate să înveţe cu spor orice porţiune a acelei ştiinţe".

În 1874, Odobescu avea patruzeci de ani. Scriitorul se găseşte în punctul cel mai înalt al dezvoltării lui. Împreună cu *Istoria archeologiei,* el ne dă acum opera sa cea mai de seamă : *Pseudo-kineghetikos.* Era destul de greu de definit genul acestei scrieri. Primii ei cititori i-au simţit caracterul fără să-l fi denumit. De cînd însă termenul „eseu" a intrat în circulaţia noastră literară (ceea ce s-a întîmplat abia în ultimii treizeci de ani), *Falsul tratat de vînătoare* a apărut ca un eseu, cel dintîi al literaturii noastre.

Scanned with OKEN Scanner

Eseul trece drept o disertație asupra unei teme a științelor sau a filosofiei, scrisă cu mijloace literare, un produs al spontaneității mai mult decît al studiului, urmărind mai degrabă să-l desfăteze decît să-l instruiască pe cititor. Eseul ar fi poezia ideilor. În realitate, felul acesta de scrieri se poate sprijini pe cercetarea cea mai riguroasă și pe cea mai întinsă informație, dar eseistul adoptă față de rezultatele lui o atitudine lipsită de pedanterie, liberă de servituțile metodei. Ceea ce caracterizează eseul este deci modul dicțiunii prin care se exprimă conduita unui scriitor atît de stăpîn pe conținuturile lui, încît le poate trata cu grație și detașare. Odobescu a înscris în fruntea eseului său un moto împrumutat lui Marțial : *dificile nugae* — nimicuri anevoioase : îmbinare de cuvinte care vrea să sugereze lipsa lui de pretenții, dar și truda cercetării pe care modestia și bunul lui gust preferă s-o ascundă.

În același fel, cu mulți ani înainte, dînd o cercetare de istorie și arheologie națională, a cărei pregătire durase desigur un timp destul de îndelungat, el o face să alterneze cu evocări de natură, cu tablouri de moravuri și pagini de umor și o intitulează *Cîteva ore la Snagov*.

Prilejul noii scrieri i-l dăduse prietenul său C. C. Cornescu, care, compunînd un *Manual de vînătoare* cu multe detalii tehnice despre armele de foc, despre mînuirea puștii, despre cîini și dresarea lor, despre boalele care-i pot atinge și tratamentul lor, despre feluritele varietăți ale vînatului cu pene și ale celui cu păr, îi ceruse lui Odobescu o prefață.

Lucrarea îi amintea acestuia tratatele de vînătoare ale Antichității, de pildă *Kynegheticoii* lui Xenofon, reluat și completat după veacuri de Arrian. Antichitatea și modelele ei nu-i erau necunoscute lui Cornescu, de vreme ce el citase în propria lui introducere pe Homer, Xenofon, Plutarc, Virgiliu, Horațiu, Pliniu cel Tînăr, Appian, Gratie Faliscu și Tacit. Cornescu se înfățișase deci ca un umanist. Dacă e așa — are aerul că spune Odobescu — cercetarea ar putea fi extinsă la mulți alți autori ai Antichității care s-au ocupat de vînătoare, ba chiar și la autori moderni și la folclor, apoi și la operele sculptorilor, pictorilor, desenatorilor, gravorilor și compozitorilor, atrași în decursul veacurilor de această temă. S-ar putea întreprinde o istorie universală a moti-

Scanned with OKEN Scanner

vului, o *Stoffgeschichte*, cum au numit germanii astfel de lucrări. În a doua jumătate a veacului al XVIII-lea, Lessing dăduse în al său *Laokoon, sau Despre limitele dintre artele plastice și poezie* modelul unei studieri comparative a unei aceleiași teme tratate de artiștii plastici și de poeți : legenda lui Laokoon redată în celebrul grup statuar alexandrin, dar și în *Eneida* lui Virgiliu. „Mi-a venit în gînd — scrie Odobescu — că o carte de felul acesta s-ar putea scrie luînd cineva de subiect vînătoarea, spre exemplu, și analizînd pe rînd toate impresiunile ce ea produce asupra imaginațiunii și a simțimintelor omenești, atît prin împărtășirea omului la înseși acțiunile ei, cît și prin descrieri literarii, prin imitațiuni armonice sau prin reprezentări plastice ale scenelor de vînătoare."

De fapt, deosebirea dintre *Laokoon* și *Pseudo-kineghetikos* este esențială. Lessing este un filosof și scopul lui este să stabilească un adevăr general cu privire la natura plasticii și a poeziei, a artelor coexistenței și a artelor succesiunii, în timp ce Odobescu rămîne și aici istoric și artist, un spirit atent la singularitatea operelor și la valoarea lor expresivă. Lunga lui rătăcire pe urmele aceluiași motiv artistic nu vrea să dovedească nici o teză generală. Ea este, pentru el, un simplu pretext pentru a se desfăta prin evocarea unei mari varietăți de opere ale tuturor artelor și timpurilor, în care se oglindește una din formele vigoarei și sensibilității omului. „S-ar putea deștepta într-o asemenea operă — adaugă Odobescu — mii de idei energice și salubre care ar scălda mintea obosită și sufletul amorțit în noua întăritoare a timpilor de antică vîrtoșie trupească ; apoi ar veni rîndul cugetărilor dulci și duioase ce vlăstăresc adesea în traiul singuratic al vînătorului și care, cu tot nesațiul lui de omor, fac uneori ca o lacrimă de dor și de îndurare să-i roureze geana. Într-acea carte și-ar găsi locul și întîmplările comice și spusele glumețe și petrecerile zgomotoase, care înveselesc viața vînătorească ; apoi într-însa s-ar vedea încă cum artele și poezia au știut să-și însușească și au izbutit să răsfrîngă în producțiuni de merit toate aceste felurite fapte și simțiri."

Cartea va fi deci compusă dintr-un mozaic de citate erudite, apoi din numeroase analize de opere plastice și muzicale, printre care se amestecă amintirile personale

Scanned with OKEN Scanner

ale omului iubitor de natură, de viață populară, de toate desfătările vieții, ale unui temperament sociabil și jovial. Amestecul acesta de curiozitate erudită, de vigoare populară și de veselă vitalitate întruchipează una din figurile tradiționale ale umanismului. Lorenzo de Medicis sau Rabelais, printre alții, l-au întruchipat în configurații variate la începuturile epocii moderne. Anatole France l-a creat din nou, în el însuși și în mai mulți din eroii săi în vremea noastră.

Odobescu aparține aceleiași serii umane și *Pseudo-kineghetikos* este, din acest punct de vedere, opera lui cea mai reprezentativă. [...]

Preocuparea de căpetenie a lui Odobescu rămăsese, în tot acest timp, tezaurul de la Pietroasa : „Cloșca-cu-puii-de-aur". De cînd în 1865 făcuse asupra acestei teme o comunicare Academiei de inscripții din Paris și de la 1867, cînd publicase notița sa în catalogul Expoziției universale, reprodusă în actele congresului de la Copenhaga din 1869 [1], Odobescu nu încetase să urmărească problema. Avea însă nevoie de o documentare pe care n-o putea duce la bun sfîrșit în țară. În 1880 se instalează deci în capitala Franței, acceptînd postul de prim-secretar al legației, pe care îl păstrează pînă în 1885, cînd se înapoiază în țară. Epoca aceasta ni-l înfățișează pe Odobescu sub o față nouă. Cercetătorul rămîne un mare muncitor, cu vaste și întinse interese științifice. În arhivele Ministerului de externe al Franței el copiază șirul documentelor privitoare la istoria românilor în epoca de la 1518 la 1812, care vor alcătui apoi trei mari volume în colecția Hurmuzaki și studiază întregul material necesar întocmirii monografiei despre *Tezaurul de la Pietroasa*. [...]

Odobescu a afirmat odată că *Tezaurul de la Pietroasa* este opera sa științifică cea mai de seamă. Ea este, în tot cazul, aceea pentru a cărei elaborare a depus silințele cele mai îndelungi, în cuprinsul căreia a concentrat informația cea mai întinsă și aceea care a provocat interesul cel mai viu în cercurile științifice. Tezaurul trezise, în adevăr, o curiozitate generală. După ieșirea lui la iveală prin fapta întîmplătoare a doi țărani buzoieni

[1] *Congrès international d'anthropologie et d'arhéologie préhistoriques*. Compte-rendu de la 4-ème session, Copenhague 1869, apărut abia la 1875 (Copenhague, Imprimerie de Thiele).

Scanned with OKEN Scanner

și după ce suferise mutilările achizitorului lui necinstit, numitul Verussi, este expus la Expoziția internațională din Paris la 1867 și la Kensington Museum din Londra, timp de șase luni, apoi în 1872 la Viena. Studiat, în componența și forma păstrată după pierderea unei părți din obiectele care-l alcătuiau și după vătămările ce-i adusese Verussi, de către o serie de arheologi străini în epoca de la 1841 pînă la 1867, i-a fost dat să sufere noi deteriorări, cînd un student teolog, Pantazescu, îl sustrage din sălile Muzeului național și-l turtește pentru a-l putea transporta. Arheologii au recunoscut de la început însemnătatea acestui monument.

Monografia lui Odobescu, apărută după un șir întreg de cercetări anterioare, începe prin a nara împrejurările descoperirii tezaurului și a peripețiilor lui, analizează contribuțiile arheologilor înaintași și trece apoi la descrierea obiectelor înseși. Din cele 12 piese păstrate, primul volum n-ajunge însă să descrie decît primele trei : tava mare, cana și cupa sau patera. Celelalte nouă obiecte (un colan de gît, o brățară, patru fibule sau paftale, un coșuleț octogonal și unul dodecagonal, un colan cu încheietoare) sînt descrise în al doilea volum. Cel de-al treilea conține concluziile generale și ipotezele despre proveniența obiectelor.

În descrierile sale, partea cea mai masivă a lucrării, Odobescu procedează conform manierei sale digresive, întîlnită nu numai o dată. Descriind, de pildă, tava mare, el face istoria acestui fel de obiecte la greci, la romani, la sciți, la perșii sasanizi, la triburile germane, la bizantini, folosind deopotrivă descoperirile arheologiei și referințele literare. În cele din urmă stabilește raporturile tuturor acelor obiecte cu tava descoperită la Pietroasa. Procedeul se repetă pentru toate celelalte elemente ale tezaurului, și cercetarea devine, de fapt, o istorie generală a orfăurăriei antice în care obiectul special al cercetării își pierde oarecum relieful. Procedarea pornea din factura intelectuală a autorului, spirit cu tendințe spre dispersare, cedînd ademenirii faptelor și aspectelor particulare, înclinări care-și dăduseră mai de mult expresia în opere atît de atrăgătoare ca *Pseudo-kineghetikos* și *Cîteva ore la Snagov*. [...]

Alexandru Odobescu a fost unul din cei mai de seamă scriitori și învățați români ai secolului al XIX-lea și

Scanned with OKEN Scanner

una din figurile cele mai atrăgătoare ale generației lui. Intrînd în viață odată cu oamenii de la 1848, el a primit din îndemnurile acelei vremi și a păstrat, de-a lungul întregii lui activități, aspirația de a întemeia societatea românească pe baze noi și mai drepte, un patriotism ardent, o mare iubire pentru tot ce a fost curat, drept și frumos în trecutul țării și o încredere nezguduită în viitorul ei. Înălțimea și puritatea iubirii sale de țară și de poporul ei îl alătură pe Odobescu de N. Bălcescu, de care îl leagă dealtfel nu numai comunitatea idealurilor lor naționale și sociale, mai ales în anii tinereții, dar și o mulțime de alte aplecări intelectuale și artistice. Bălcescu a dispărut dintre cei vii cu patruzeci și trei de ani înaintea lui Odobescu. În vremea scursă de la moartea lui Bălcescu o generație a înlocuit pe alta, societatea românească s-a schimbat și vechile idealuri revoluționare au fost necontenit trădate. Putem spune că Odobescu n-a contribuit la această cădere. Este drept însă că omul n-a fost un luptător și că înflăcărarea tinereții lui s-a potolit cu timpul fără să se fi stins cu totul vreodată. În 1876 într-unul din articolele din *Românul* apărîndu-se împotriva bănuielii că ar putea fi în contra unui anumit principiu al progresului social, învățămîntul gratuit pentru tot poporul, el scrie : „Am lipsi tuturor credințelor noastre cerînd o asemenea măsură". Aceste credințe erau ale pașoptistului. Un pașoptist a rămas Odobescu totdeauna și de aceea îl aflăm mereu alături de toate pozițiile patriotismului și ale progresului, pe care însă nu-l putea înțelege altfel decît în felul timpului său. Se știe că pentru atîți din politicienii vremii pașoptismul devenise o firmă profitabilă, cînd nu era o lozincă rău mistuită. Caragiale a fixat situația în unele din comediile sale. Clădind edificiul vieții lui pe temeliile de la '48 cînd tinerilor intelectuali ai vremii li se deschidea orizontul noii culturi progresiste și al viitorului pe care țara și-l putea asigura prin asimilarea acestei culturi, Odobescu a izbutit să îmbine pașoptismul cu umanismul. Față de vechea cultură religios-dogmatică a trecutului, aliata feudalismului într-un lung trecut, mișcarea înnoitoare de la 1848 deschidea largi perspective asupra artei antice și mai noi, ca și asupra științei moderne. În timp ce epoca de după 1850 face adeseori să degenereze avîntul social al lui Bălcescu în frazeologie politicianistă, Odobescu îl înso-

Scanned with OKEN Scanner

ţeşte cu interesul superior pentru ştiinţă şi artă. Elanul său naţional şi social devenea astfel temelia operei sale de cercetător în atîtea domenii ale ştiinţei, în folclor, în filologie şi lingvistică, în istoria patriei şi a vechii literaturi, în studiile clasice, în istora artelor şi în arheologie, tot atîtea domenii în care a adus contribuţia unui înaintaş. În diferitele lui cercetări Odobescu nu apare însă ca un rece şi abstract om de ştiinţă. Cercetarea este pentru el o formă a vieţii, o manifestare a temperamentului său iubitor de artă, de natură şi de popor, deschis bucuriilor vieţii, plin de umor în orice moment, o figură de învăţat jovial şi artist, cum au produs veacurile cele mai bune ale umanismului. Filonul clasic, format în studiul atent al Antichităţii, se îmbină la el cu cel popular, nutrit din cunoaşterea ţării, din observarea iubitoare a poporului, din culegerea cîntecelor şi din folosirea limbii lui din trecut şi de astăzi. S-a alcătuit astfel arta lui Odobescu, clasică şi populară în aceeaşi măsură, inspirată de urbanitatea modelelor sale savante, dar şi de pilduirea poporului şi a scriitorilor care i-au stat mai aproape. Realizînd această sinteză originală ca învăţat şi artist, opera lui Odobescu a rămas tînără pentru noi. O citim astăzi cu plăcerea cu care pare a fi fost scrisă şi pe care o vor regăsi tot alte şi alte generaţii de cititori.

[*Alexandru Odobescu paşoptist şi umanist.* Studiu introductiv la: Al. Odobescu, *Opere*, 2 volume E.S.P.L.A., Bucureşti, 1955; reprodus din *Opere*, vol. 2, Editura Minerva Bucureşti, 1972, p. 54—119.]

OBSERVAŢII ASUPRA LIMBII ŞI STILULUI LUI A. I. ODOBESCU

Istoria limbii literare române în secolul al XIX-lea poposeşte în operele lui A. I. Odobescu, ca într-una din etapele ei cele mai importante. Începînd activitatea sa îndată după 1850 şi sub înrîurirea ideologiei paşoptiste, după cum i-a plăcut adeseori s-o recunoască, Odobescu este unul din scriitorii care au găsit mai repede şi mai uşor acele linii de dezvoltare ale limbii literare, pe care

Scanned with OKEN Scanner

viitorul le-a confirmat și, într-o anumită măsură, le-a primit de la el.

[...] opera lui Odobescu s-a dezvoltat într-un răstimp de aproape jumătate de secol. În această lungă vreme, Odobescu a trebuit adeseori să lupte împotriva acelor curente lingvistice care amenințau temeliile sănătoasei dezvoltări a limbii literare, recunoscute de el din primul moment. Epoca a fost a eliadismului italienizant, a purismului lui A. Pumnul, a latiniștilor instalați la Academie. Împotriva tuturor laolaltă, Odobescu observă, încă din 1861, scriind despre *Psaltira lui Coresi din 1557*, falsitatea curentului care își propunea îndepărtarea din limbă a acelor elemente slave, aduse de vechile înrîuriri răspunzătoare de caracterul propriu al limbii noastre. „Să nu sperăm niciodată, și chiar să nu voim a șterge urmele înrîuririi primitive, căci atunci putem zice că, împreună cu dînsa, va dispare și limba română cu caracterul său propriu și constitutiv, cu originalitatea sa de limbă neo-latină formată sub o influență diferită de acelea ce au predominat la formarea limbilor neo-latine din Occident, surorile ei.“ Cînd, în 1862, asistă la Brașov, la sesiunea «Asociației transilvane pentru literatura română și cultura poporului român», Odobescu nu este de acord cu normele ortografice pe care «Asociațiunea» voia să le impună și cu felul de a vorbi al oratorilor ei, adepți ai latinismului. „Dacă vom merge tot așa, observă Odobescu, apoi negreșit vom ajunge ca, peste cincizeci de ani cel mult, românii de dincolo și de dincoace de Carpați să se înțeleagă între sine așa de puțin cît și spaniolii cu portughezii.“ Amenințarea unității lingvistice a românilor prin reforma latiniștilor se agrava în *Dicționarul limbii române* al Academiei, ale cărui prime coli apar în 1871, aducînd constatarea că prin noile formațiuni lexicale, prin noile moduri de derivare a cuvintelor, prin anomalia formelor, prin mulțimea neologismelor neuzitate, prin respingerea unor vechi cuvinte ale limbii în *Glosarul* nerecomandat, așezat la sfîrșitul *Dicționarului*, limba română era supusă unei acțiuni de alterare, împotriva căreia trebuie protestat. În ședința din 9 septembrie 1871, Odobescu declară că „odată cu viața n-ar voi ca limba dicționarului d-lor Laurian și Massim să devină limba succesorilor noștri“. Cîțiva ani după dezbaterile din Acade-

Scanned with OKEN Scanner

mie asupra *Dicționarului limbii române,* [...] Odobescu revine asupra marii teme a luptelor sale din acel moment, pe care nu le credea deloc ajunse la sfîrșitul lor. Dezvoltînd în 1874, tot în fața forului academic, raportul său asupra *Condițiunile unei bune traduceri românești din autorii eleni și latini,* Odobescu afirmă din nou principiul că limba literară nu trebuie despărțită de a întregului popor și că este o primejdie la fel de gravă pentru sănătoasa ei dezvoltare atît curentul de înapoiere la formele trecutului, cît și acela de creațiune a unor forme noi, cu nădejdea că viitorul le-ar putea adopta. „În perioadele cele mari ale culturii omenești, scrie Odobescu, scriitorii cei buni au fost luminătorii epocei lor ; ei au scris pentru oamenii din timpul lor ; au scris ca să fie pricepuți de dînșii, și numai astfel au reușit chiar a face ca razele răspîndite de ei în timpul viețuirii să se răsfrîngă și asupra depărtatei posterități. A scrie limba trecutului este un joc retrospectiv, o petrecere de anticar care, chiar cînd e perfect executată, rămîne a mulțumi numai un foarte mic număr de amatori. A voi din contra să scrie cineva limba viitorului este o utopie fără de nici un temei, este a cerca după calcule iluzorie viitorul limbelor, precum necromanții și vrăjitorii cearcă în zodii și cu bobii viitorul sufletelor". Părerile lui Odobescu asupra limbii literare sînt acelea care s-au impus pînă la urmă, și acțiunea sa lingvistică, alături de aceea a lui Costache Negruzzi, Alecu Russo, Titu Maiorescu, a contribuit la asigurarea temeliilor care au permis dezvoltarea literaturii noastre în ultima sută de ani.

Odobescu n-a rămas un teoretician al limbii. Prin celelalte opere publicate, în timpul luptelor sale din Academie și de mai tîrziu, el a devenit un artist literar. Arta literară a lui Odobescu n-ar fi fost posibilă fără de fundamentul ei în limba întregului popor, pe care a știut s-o apere într-o acțiune lingvistică dintre cele mai oportune. Un artist literar folosește limba întregului popor, dar aplică asupra-i pecetea unui stil personal, obținut printr-un mod propriu de a-i folosi lexicul, formele și construcțiile. În materia generală a limbii vorbite de membrii aceluiași grup național, artistul literar taie configurația stilului și artei sale scriitoricești. [...]

Scanned with OKEN Scanner

Sfera lexicală a lui Odobescu este una din cele mai întinse și mai variate din literatura vremii sale. Lucrul este cu totul explicabil, dacă ne gîndim că acest scriitor, învățat și cu multă experiență, folosise izvoarele cele mai felurite pentru a-și îmbogăți vocabularul. Născut în 1834, Odobescu apucase încă lumea veche și își amintea moravurile și limba ei, observase viața poporului și studiase folclorul, citise vechile cronici și făcuse unele lucrări de filologie, avea cunoștințe în domeniul mai multor discipline, poseda mai cu seamă erudiția unui arheolog și a unui filolog clasic și cunoștea mai multe limbi vechi și moderne. Împrejurările vieții și ale formației sale explică îndeajuns întinsa arie a lexicului lui Odobescu. Îl vom analiza, grupîndu-l în mai multe categorii și subcategorii, fără nici o pretenție, dealtfel, de a constitui glosarul complet al operelor lui Odobescu. Pentru fiecare cuvînt vom lua înțelesul cu care apare în text și pe care, adeseori, scriitorul l-a explicat el însuși în notele scrierilor sale.

Elementul popular

Primul mare sector al lexicului lui Odobescu este constituit din termenii populari. Înțeleg prin termeni populari acele cuvinte în legătură cu civilizația sătească, apoi numele de plante și animale necunoscute în genere de orășeni, apoi cuvinte felurite cu circulație regională sau conservate în literatura populară: 1. Obiecte de gospodărie, unelte etc. *chezași* (= bîrnele pe care se așează buțile în pivniță), *ciochină* (= curea la capătul dinapoi al șeii, de care călărețul își leagă traista, în expresia *a pune ciochinină* (= a pune deoparte, a nesocoti, a nu lua în seamă), *custură* (= cuțit cu mîner de lemn) [...] 2. Veșminte, stofe: *bibiluri* (= motive decorative pe marginea unui guler sau mîneci), *binis* (= rochie lungă strînsă pe corp; manta lungă), *boccea* (pl. *boccialîcuri* = învelitoare de pat), *bundă* = manta mare de aba groasă), *buhur* (= stofă de lînă subțire și moale) [...] 3. Plante: *dobrișor* (= plantă ierboasă din familia cruciferelor din care se prepară o vopsea

albastră), *ghisdei* (= plantă ierboasă asemănătoare cu trifoiul), *iarba ciutei* (= plantă cu frunzele groase și ascuțite, din care se prepară un leac pentru durerile de urechi) [...] 4. Animale: *babiță* (=pasăre acvatică cu pliscul lung, gușată ; pelican), *bahmet* (= cal de Buceac), *bidiviu* (= cal mic dar viguros), *brac* (în expresie *cal de brac* = cal prost, mîrțoagă). [...] 5. Cuvinte de circulație regională sau conservate în literatura populară: *armiden* (și *armindean* = sărtoare la 1 mai), *astrucare* (= asuprire, îngropare), *arzoi* (= înflăcărat), *boi* (= trup, statură, înfățișare), *capes* (în expresia *muiere capeșă* = femeie cu mintea deschisă și stăruitoare) [...]

Tot în legătură cu această parte a lexicului trebuie pusă abundența de proverbe și locuțiuni care dau stilului lui Odobescu caracterul oralității populare. Notez printre proverbele folosite de Odobescu : *Să ședem strîmb și să judecăm drept ; a crede că tot ce zboară se mănîncă : mare e limba boului, păcat că nu poate grăi ; a fura luleaua neamțului ; a-și pune pofta-n cui ; coadă lungă, minte scurtă ; năravul din fire n-are lecuire ; a pierde orzul pe gîște ; vrabia mălai visează ; din coadă de cîine sită de mătase nu se poate face ; a vedea cam sus găina ; a prinde iepurele cu carul ; a nu ști de unde sare iepurele ; a prinde* (pe cineva) *cu mîna-n sac* etc. și printre locuțiunile lui : *a ține una, a pune jos* (= a părăsi), *neam de neamul lor, tararaua neamțului, a fi a-mînă, a da de primejdie, sarea și marea, din zi de dimineață, mare de vreme, mari de ani* (transcris de alții *amari de ani),* pentru a nu mai vorbi de exclamațiile : *zău ! vorbă curată ! s-o lăsăm încurcată ! vai de mine* etc.

Marele număr al cuvintelor, proverbelor, locuțiunilor și formelor populare în operele lui Odobescu alcătuiesc una din notele cele mai izbitoare ale limbii lor. Impresia primită este totuși alta decît aceea pe care ne-o lasă *Amintirile* sau *Poveștile* lui Creangă. La acesta din urmă avem de-a face cu limba felului său obișnuit de a se exprima, pe cînd, la Odobescu, elementele populare, alternînd cu neologismele savante și rare, apoi cu arhaismele care reprezintă tot un aport al culturii, produc o altă impresie. În articolul despre Petre Ispirescu citim : „Instrucțiunea clasică și dogmatică, care trebuie să fie răsadnița unei Academii, i-ar fi prezentat o atmosferă ce ar

Scanned with OKEN Scanner

fi năbuşit, ar fi amorţit şi ar fi atrofiat avînturile şi desghinurile simple, naive şi neînstrunite ale spiritului şi ale ştiinţei sale speciale". — „Instrucţiunea clasică şi dogmatică" lîngă „răsadniţă" şi „atrofiat" lîngă „desghinuri" creează tensiunea specială a limbii lui Odobescu, în care elementele populare au rolul de a introduce reprezentări sensibile într-o expunere care ar putea obosi prin abstracţiunea ei. Multe cuvinte, locuţiuni şi proverbe populare sînt, la Odobescu, produsul aplicării unei norme de artă. În *Pseudo-kineghetikos,* ascultînd povestirea ţăranului din Bisoca şi amintindu-şi, în acelaşi timp, de acţiunea lingvistică a latiniştilor contemporani, Odobescu observă : „Din norocire, bisoceanul meu nu ştia nimic despre chipul cum ne batem noi joc în oraşe de ce avem mai scump rămas de la părinţi, şi el, în limba sa pe care aş da ani din viaţă-mi ca s-o pot scrie întocmai dupe cum el o rostea, în acea limbă spornică, vîrtoasă şi limpede a ţăranilor noştri, îmi povestea păsurile şi plăcerile oamenilor de la munte". Elementul popular în limba lui Odobescu este rezultatul acestei aspiraţii.

Arhaismele

Arhaismele alcătuiesc un sector larg reprezentat al sferei lexicale a lui Odobescu. Întreprinzînd cercetări istorice (ca în *Poeţii Văcăreşti),* scriitorul a întrebuinţat cuvintele corespunzătoare realităţilor descrise. Dar, mai cu seamă în povestirile sale din trecut, în aşa-zisele „scene istorice" *(Mihnea-vodă cel Rău, Doamna Chiajna),* preocuparea de a reda „culoarea locală" l-a adus pe Odobescu să-şi compună o terminologie culeasă din scrierile trecutului. Descriind civilizaţia materială sau viaţa socială, povestitorul s-a exprimat în limba trecutului evocat de el. Administraţie, funcţiuni, titluri şi acte oficiale, instituţii: *Arhonta,* (= titlul pus înaintea boieriei, în epoca fanariotă), *banovete* (= membru al familiei banului Craiovei), *cămăraş* (= slujitor al camerelor domnului), *capudanpaşa* (= amiral al flotei turceşti), *ciohodar* (= scriitor care însoţea pe înalţii dregători turci ; cel care supraveghea încălţămintea domnului) [...]. Armată (trupe, arme şi alte obiecte militare, titluri militare) : *Armaş*

Scanned with OKEN Scanner

(= căpetenia poliției și a închisorilor), *beșliu* (= ostaș călare de neam tătăresc în slujba turcilor), *buzdugan* (=sceptru domnesc; ghioagă țintuită), *cruce* (în expr. *cruce de pedestrași* = companie de infanterie), *fuștă* (= suliță). [...] Vestminte și stofe: *Calpac* (= căciulă înaltă și dreaptă, purtată de domni și de boierii mari), *cănavaț* (= o stofă), *cepchen* (= vestă scurtă cu mîneci despicate și atîrnată de umeri), *chepeneag* (= haină de gală, strînsă pe trup), *contaș* (=haină ungurească, lipită pe trup), *cucă* (căciulă înaltă și dreaptă a ienicierilor, dăruită de sultani voievozilor români) [...]. Mai caracteristice decît arhaismele de felul celor de mai sus, care au de cele mai multe ori caracterul unor termeni speciali, sînt acele cuvinte din fondul vechi al limbii sau acele accepțiuni mai vechi ale unor cuvinte transmise cu înțelesuri deosebite și care aparțin limbii comune. Astfel de cuvinte au, în povestirile istorice ale lui Odobescu, o valoare de caracterizare, o virtute de a crea atmosferă istorică superioară terminologiei indicate mai sus. Din rîndul acestei noi categorii de arhaisme notez: *calpuzan* (= falsificator de bani), *a cerca* (în expr. *a cerca Porțile* = a cîștiga pe puternicii turci), *dispuiere* (= pradă, Odobescu îi dă și înțelesul de *rămășițe pămîntești*, după fr. *dépouilles*), *a dovedi* (= a birui, a învinge), *drege* (în expr. *a drege.*)

Deși arhaismele în scrisul lui Odobescu apar cu funcțiunea de a crea „culoarea locală" și sînt folosite, mai ales, în „scenele istorice", ele pot fi semnalate, din cînd în cînd, și în celelalte opere ale scriitorului. Dar mai cu seamă, scriitorul manifestă o tendință evidentă de a ocoli cuvîntul nou, cu circulație mai întinsă și pe care pare a-l simți ca mai trivial, pentru a-i substitui un cuvînt din fondul mai vechi al limbii sau vreo formație personală, obținută printr-o derivație de la unul din acele cuvinte. Exemplele în această privință sînt foarte numeroase în Odobescu. Ne mulțumim să spicuim în *Artele în România în periodul preistoric*, conferința publică din 1872, unde întîmpinăm *norocitele* (în loc de *fericitele*) *instincte ale poporului român, goliciunea neospătoasă* (în loc de *neospitalieră*) *a pustiilor Sciției, codri vîrtoși* (în loc de *viguroși*) *ai Carpaților*, tot acolo ni se spune că cine cultivă tradițiile *nu va scăpa niciodată* (adică nu va

Scanned with OKEN Scanner

decădea niciodată) și ni se atrage atenția că vechile monede sînt adeseori *opere ale calpuzanilor*. Arhaismele sau formațiile care le amintesc corespund unei direcții culte a limbii, unei tendințe către exprimarea mai rară, dar și mai prețioasă, pe care cercetarea nu poate să n-o noteze.

Neologismele

Sfera neologismelor lui Odobescu este de asemenea foarte întinsă. Unele din acestea au caracterul unor termeni tehnici, în legătură cu artele sau cu studiul istoriei și literaturii clasice, și prezintă, în dezvoltarea limbii literare, momentul în care preocupările amintite pătrund în cultura noastră. Astfel de neologisme sînt : *organ* (it. orgă), *cinopedic* (gr. în legătură cu creșterea cîinilor), *cronice* (it. cornișă), *crepidă* (lat. sandală romană), *fibulă* (lat. agrafă), *histrion* (lat. actor, bufon la romani), *instabulament* (lat. partea unui edificiu așezată deasupra coloanelor), *logograf* (gr. povestitor de fapte sau datine vechi, nume dat primilor prozatori greci). [...]

În afară de termenii tehnici, împrumutați direct din limbile clasice sau din unele limbi moderne, precum franceza și italiana, Odobescu a folosit și alte multe neologisme, împreună cu epoca lui, și care s-au pierdut mai tîrziu, precum *concuistă* (= cucerire, folosit și de Bălcescu), *ecuitate* (= echitate, spirit de dreptate), *mansardă* (= modistă) etc. Curentul de introducere a neologismelor de proveniență italiană, recomandat de Heliade, aduce în limba lui Odobescu, cuvinte ca : *asolut* (= absolut), *cortez* (curtenitor, politicos), *ingeniu* (= talent, agerime a minții), *matutin* (= de dimineață, matinal). [...]

Ca și Bălcescu, pentru a nu înmulți peste măsură numărul neologismelor sale, Odobescu folosește procedeul calculului lingvistic, al traducerii sau al formării de cuvinte prin derivarea unor rădăcini străine, cu ajutorul unui sufix românesc. Din această grupă fac parte cuvintele : *aburos* (= vaporos, fr. *vaporeux*), *a completi* (= a complecta), *feros* (= de fiară, sălbatic, înfiorător).

Prin marele număr al neologismelor sale, mai ales prin cele eliminate mai tîrziu, ca și prin formațiile lexicale noi, rămase de asemenea neconfirmate de evoluția

Scanned with OKEN Scanner

ulterioară, limba lui Odobescu dobîndește un anumit caracter artificial, pe care cititorul actual nu-l poate trece cu vederea.

Tabloul lexical al limbii lui Odobescu se caracterizează prin alăturarea termenilor populari, a arhaismelor și neologismelor tehnice și rare, detașate pe fondul limbii comune. Deși izvoarele lexicului cercetat sînt foarte variate, ceea ce apropie și leagă între ele diferitele lui sectoare este o anumită *căutare* a expresiei. Avem impresia, citindu-l pe Odobescu, că scriitorul rezistă primului cuvînt ce i se prezintă și că preferă să-l caute în sectoare ale limbii, pe care și le-a însușit pe calea culturii. Căci, deși atît de deosebit prin proveniența și momentul apariției lor în limbă, termenii populari, arhaismele și neologismele lui Odobescu posedă însușirea comună de a fi produsul unei cercetări : fie a vieții poporului, fie a trecutului național, fie a culturii antice și moderne. Judecată după lexicul ei, limba lui Odobescu ne apare deci ca o limbă savantă. [...]

Procedee de artă

Forme, lexic, construcții sînt introduse în configurații de artă, în întreguri cu valoare estetică. Știm cum se exprimă Odobescu ; se cuvine să ne dăm seama care sînt categoriile largi ale procedeelor prin care conținuturile închipuirii și minții sale ajung la expresie. Odobescu a povestit, a descris oameni, opere de artă și peisaje, a expus idei și rezultate ale cercetării sale de istoric și arheolog. În ce chip povestește, descrie și expune științific ?

Narațiuni și tablouri

Partea cea mai întinsă a reputației literare a lui Odobescu se sprijină pe narațiunile sale, *Mihnea-vodă cel Rău* și *Doamna Chiajna*, publicate în numeroase ediții și mult citite. Odobescu a intitulat aceste narațiuni „scene istorice", vrînd parcă să sublinieze caracterul lor descriptiv și dramatic. De fapt, în povestirile istorice ale lui Odobescu se pot distinge părțile narate și cele prezentate

Scanned with OKEN Scanner

ca tablouri, adică evenimentele povestite ca o succesiune şi cele înfăţişate ca o simultaneitate. Acestea din urmă se realizează prin descriere şi dialog. O naraţiune ajunge totdeauna, în scenele istorice, la un tablou, este finalul şi oarecum scopul ei. În *Mihnea-vodă cel Rău,* după prezentarea cu mai multe elemente de tablou a morţii armaşului Dracea, urmează naraţiunea împrejurărilor care au premes instalarea lui Mihnea ca domn, apoi tabloul încoronării lui Mihnea, apoi acel în care vornicul Pîrvu prezintă noului domn pe fiii săi, apoi povestirea morţii lui Ilie, fiul lui Pîrvu ; după care urmează tabloul ospăţului oferit de Mihnea boierilor etc. Naraţiunea este, la Odobescu, procedeul de legătură al faptelor zugrăvite în tablou. Alternanţa dintre naraţiune şi tablou este exprimată prin aceea a timpurilor verbale. Părţile narate sînt debitate la felurite forme ale trecutului ; tabloul este menţinut la prezent. Totuşi, deoarece chiar într-un tablou există elemente care trebuie să explice prin naraţiune feluritele trăsături ale lui, apoi fiindcă povestitorul intervine adeseori pentru a introduce replicile unui dialog sau pentru a le comenta, rezultă tot timpul o alternanţă între formele trecutului şi prezent, pe care Odobescu o stăpîneşte foarte bine. Iată, pentru exemplificare, scena conjuraţiei împotriva lui Mihnea, pe care o reproduc cu sublinierea verbelor, pentru a arăta cum după înfăţişările arătate ca tablou (la prezent) urmează povestirile sau comentariile povestitorului (la trecut) : „În casa lui Danciu Ţepeluş *stau* adunaţi într-o seară trei oameni. Unul de vîrstă mezie, purtînd îmbrăcăminte ungureşti, *are* un obraz pe care *se citeşte* o prostatică rîvnire la mărimi ; acesta e stăpînul casei, fecior de Domn şi neîmpăcat duşman al lui Mihnea, carele *se suise* pe tronul hotărît lui de Vladislav şi acum încă îi *răpise* sprijinul ocrotitorului său. Al doilea e un boier bătrîn de Ţara Românească cu barba albă şi cu fruntea înnorată de o veche mîhnire ; acela e Radul, spătarul din Albeşti, a cărui fiică Ilinca *fusese jertfită* cu cruzime de către fostul domn, chiar în noaptea ei de cununie.

— În sfîrşit, un tînăr, purtînd, zeghea sîrbească *ţine* mîna pe hangerul de la brîu, *pare c-ar fi* gata *să spele* în sîngele tiranului necinstea unei surori siluită de dînsul ; îl cheamă Dumitru Iacşăg şi e nepotul mitropolitului Maxim.

Scanned with OKEN Scanner

Ei se par a fi dupe o lungă sfătuire ; iar bătrînul boier, întinzînd cu încetul mîna într-un vas de aur ce *sta* pe masă, scoase dintr-însul o hîrtie îndoită și *citi* cuvîntul :

— Hangerul ! — Iacșăg săltă de bucurie, strigînd :

— E al meu ! Ceilalți doi *răspunseră :*

— Dumnezeu să te ajute". Succesiunea timpurilor verbale pune limpede în lumină pe aceea a aspectelor *arătate* și a faptelor *povestite*.

Portrete

Fantezia lui Odobescu vede nu numai scene, tablouri, dar și oameni. Scrierile lui cuprind cîteva din portretele cele mai izbutite din literatura timpului. În portretistica literară a secolului al XIX-lea, era folosită încă metoda alcătuirii portretelor din substantive, procedeu corespunzător vechii psihologii a facultăților. [...] Odobescu combină în zugrăvirea portretelor sale mențiunea facultăților cu a notelor fizice, văzute, adică a substantivelor abstracte cu a substantivelor și adjectivelor concrete. Este deci caracteristic pentru arta de portretist a lui Odobescu asocierea dintre notele fizice și cele morale, dintre acele care se oferă percepției simțurilor și acele cuprinse de intuiția psihologică. Iată, în această privință, în *Cîteva ore la Snagov*, portretul lui Matei Basarab, debitat în formă adresată, ca și cum adică pictorul l-ar avea în față și ar vorbi modelului său : „În chipul tău smead și costeliv, înconjurat de o barbă albă și rară, în buzele-ți subțiri și zîmbitoare, în fruntea ta lată și înaltă, în ochii tăi mici și vii, afundați sub sprîncene negre și stufoase, îmi place adesea a descoperi cîtă fineță, cîtă înțelepciune și cîtă energie trebuiesc spre a forma caracterul unui mare domnitor" etc. Deci, după seria concretă : chip smead și costeliv, barba albă și rară, buze subțiri și zîmbitoare, frunte lată și înaltă, ochi mici și vii, sprîncene negre și stufoase, seria abstractă care pare a o comenta pe cea dintîi : finețe, înțelepciune, energie. La fel este construit portretul lui Ienăchiță Văcărescu (în *Poeții Văcărești*) : „O față prelungă și cam palidă, cu

Scanned with OKEN Scanner

fruntea lată, un nas drept și regulat cu nările foarte largi, o gură zîmbitoare pe ale cărei buze voluptoase abia le ascunde, o mustață subțire, ochi căprui cu o căutătură plină de dulceață și de fineță, în sfîrșit o barbă castanie rară și transparentă, ce-i fîlfîie ușor pe piept : iată trăsăturile acelei figuri ce-nsuflă îndată un simpatic respect și pe care o susțin cu oareșice mîndrie portul drept al trupului și *gugiumanul* de samur, așezat cu semeție pe cap" [...] Pictorul știe deci să extragă esența morală tipică a modelului său, dar numai după ce a văzut și a notat trăsăturile fizice și concrete ale figurii, ale atitudinii, ale costumului. Arta portretului fizic, mai puțin la îndemîna înaintașilor, face progrese mari la Odobescu.

Enumerații

Scriitorul care vede tablouri și oameni, scene și portrete se bucură și de lucruri, pe care vrea să le cunoască în detaliu, introducînd, ca un element caracteristic al scrisului său, lungile lui serii terminologice. Este împrejurarea în care s-au adunat în operele lui Odobescu marele număr al arhaismelor sau al neologismelor lui tehnice. Iată, de pildă, costumul lui Andronic Cantacuzen : „Veșmintele sale-l arătau că este unul din nalții dregători ai bisericei bizantine ; în cap purta naltul calpac de hîrșie fumurie, cu fund de serasir ; pe dînsul avea o hlamidă de sevaiu roșu cusută cu palme de fir pe poale și încinsă de-a curmezișul, pe sub subțiori, cu un lat brîu sau omofor, semănat cu matostaturi în șatrange ; iar deasupra, o largă mantie de buhur alb cu ceaprazuri de aur și îmblănită cu jder, căci d-atunci începuse cazaclîii să aducă în Țarigrad scumpele blăni din Mosc". Iată darurile de nuntă aduse de peținorii greci : „Ici se vedeau sipeturi de sidef pline cu ghiordane, cu cercei, cu lefturi de smaragduri, de balașuri, de rubini, de zamfiri ; pline cu paftale de aur și de matostat, cu colane și cu sponciuri de mărgean și de mărgăritare, cu surguciuri de briliant ; mai colo, boccealîcuri de stofă cu așternuturi de agabaniu, cu primenele de borangic și de filaliu cusute cu bibiluri, cu gevrele și brînișoare de beteală, cu feregele și binișuri de buhur, de cănăvăț și de sevaiu, cu blănuri de jder, de rîs și de samur, cu gearuri și cu

Scanned with OKEN Scanner

taclîturi turceşti ; mai dincolo, lăzi cu covoare de Ispahan, cu oglinzi de Veneţia, cu buhurdaruri pline de scumpe miresme din Hegiat, cu apărători de pene, cu felegene de smalt, cu zarafuri de sîrmă, cu tipsii, lighene şi ibrice de argint, cu cohale de cleştar de munte, cu linguri de fildeş săpat şi cu felurite alte bogăţii, care, de prin toate ţările le aduceau veneţienii, armenii şi evreii în Ţarignad."[...] Deşi astfel de serii n-au decît valoarea unor inventare, ele se leagă cu un procedeu mai general al compoziţiei la Odobescu : *enumeraţia.* Atracţia pentru produsele artelor şi ale meşteşugurilor, activitatea simţurilor treze, dar şi atenţia lui cam dispersată l-au făcut adesea să compună prin enumerare. Aşa procedează, de pildă, în *Pseudo-kineghetikos.*

Descrieri de opere de artă

Descrierea operelor este o metodă a cercetării în istoria artei şi în arheologie. Odobescu i-a dat o înaltă valoare literară. În *Pseudo-kineghetikos, Cîteva ore la Snagov, Istoria archeologiei* există numeroase descrieri de opere ale sculpturii, ale picturii, ale muzicii în care revin procedeele portretisticii lui Odobescu. Este caractertistică, de pildă, în descrierea operelor plastice, nu numai îmbinarea de note fizice şi morale, dar şi alăturarea de judecăţi obiective şi subiective, adică de *constatări* şi *impresii.* Astfel, în *Pseudo-kineghetikos,* statuia Dianei de la Luvru este înfăţişată, mai întîi, drept „mîndră şi sprintenă fecioară de marmoră care s-avîntă, ageră şi uşoară sub creţurile dese ale tunicei ei spartane, scurtă în poale şi larg despicată la umeri. O mişcare vie şi graţioasă a grumazului a înălţat capu-i, cu perii sumeşi la ceafă în corimb, şi pe fruntea-i, coronată cu o îngustă diadeamă, se strecoară ca un prepus de mînie. Peplul îi înfăşoară, ca un brîu, talia zveltă şi cutele veşmîntului ascund sînu-i fecioresc ; dar braţele-i goale, unul se încovoaie în sus ca să scoată o săgeată din cucura de pe umeri ; cellalt se reazimă pe creştetul cornut al ciutei." Urmează judecăţi subiective, notarea unor impresii personale care, din pricina relativei lor nesiguranţe, iar forma unor întrebări dubitative. „Ce neastîmpăr va fi făcînd pe zeiţă să calce aşa iute pămîntul, sub crepidele-i împletite pe picior ca opincele plăieşilor

Scanned with OKEN Scanner

noştri ? Pe cine ameninţă ea cu darda împenată ce ea atinge cu degetele-i delicate ? Trămite ea oare în cîmpii etolici ai Calidonului, pe mistreţul uriaş care va muri înjunghiat de mîna regescului vînător Meleagru ? Urzeşte ea o crudă răzbunare în contra nenorociţilor fii ai nesocotitei Niobe ?... Cugetul ei e o divină taină." [...] Alteori, ca în descrierea unui tablou al lui Wouwermann, scriitorul topeşte descrierea într-o naraţiune, interpretează adică simultaneitatea ca o succesiune, despărţind feluritele propoziţii prin adverbul de loc *aci*, care prin repetiţie ia un sens temporal[1] : „Vînătorii, aci înghit un pahar mai nainte de a se porni, aci se odihnesc pe iarbă verde, cu caii lîngă dînşii, aci iar sosesc voioşi, sunînd fanfarele lor de izbîndă". Transformarea descripţiei în naraţiune se realizează, în continuarea pasajului, prin alternarea verbelor la prezent şi perfectul-compus, un procedeu narativ : „Damele, graţios plecate pe şelele lor de catifea neagră, se uită cum şoimii se răped în aer pe păsărelele spăimîntate ; una din ele s-a depărtat în taină spre pădure şi după dînsa aleargă în fuga calului său alb, un galant cavaler, ducîndu-i vălul pe care ea l-a uitat atîrnat de craca unui copac ; tocmai în fund, pe marginea pădurii se zăresc, prin ceaţa umedei Olande, cînii urmărind un cerb abia profilat".

Descrierile de tablouri sînt înviate astfel prin procedee de artă. Arta, devenită temă literară, alcătuieşte un aspect al criticii moderne, începînd cu Winckelmann, cu *Saloanele* lui Diderot şi continuînd cu unii din criticii secolului al XIX-lea ca Baudelaire, Fromentin, Walter Pater, Ruskin ş.a. Odobescu a introdus genul în literatura noastră şi a izbutit, în cadrul lui, cîteva din realizările cele mai de seamă ale artei sale scriitoriceşti.

Peisaje

Un scriitor cu o înzestrare vizuală atît de pronunţată ca Odobescu, după cum o dovedesc scenele, portre-

[1] *Gramatica limbii române*, 1950, I, 334, observă sensul temporal al lui *aci* (repetat), la Creangă : „aci era la Socola, aci la Iaşi, aci la mînăstirea şi în Tîrgul-Neamţului profesor".

Scanned with OKEN Scanner

tele, descrierile sale de opere ale artei, nu putea să nu reușească în arta peisajului. Ochiul său vede tot atît de bine natura, după cum vede oamenii, situațiile, monumentele. Interesant este însă de remarcat că vizualul Odobescu acordă un mare loc în descrierile sale de natură notelor acustice și că unele din peisajele sale sînt constituite aproape numai din însemnarea unor sunete, ca în acesta, spicuit în *Pseudo-kineghetikos*: „Cînd soarele se pleacă spre apus, cînd murgul serei începe a se destinde treptat peste pustii, farmecul tainic al singurătății crește și mai multe în sufletul călătorului. Un susur noptatic se înalță de pre fața pămîntului: din adierea vîntului prin ierburi, din țîrîitul greierilor, din mii de sunete ușoare și nedeslușite se naște ca o slabă suspinare ieșită din sînul obosit al naturii. Atunci, prin nălțimile văzduhului, zboară cîntînd ale lor doine lungi șire de cocori, bîrne șerpuind de acele păsări călătoare, în care divinul Dante a întrevăzut grațioasa imagine a stolului de suflete duioase, de unde se desprinde, spre a-și deplînge răstriștea, gingașa lui Francescă.“ Un peisaj de iarnă, în *Doamna Chiajna*, este compus de asemenea din note acustice: „E tristă și urîtă iarna la țară, cînd crivățul viforos urlă peste cîmpii, cînd norii sau ceața întunecă cerul, cînd ploile reci desfundă pămîntul, cînd țarina-i goală și năpustită, dumbrava uscată și plugul trîndav. Apoi, în lungele nopți de iarnă, ce întunecime plină de groază! ce de nopți fioroase! Vîntul vîjîie și geme ca niște jalnice glasuri ce plîng din depărtare; ploaia izbește cu o întărîtată stăruire în pereții și în ferestrele casii: oblonul se clatină și scîrțîe pe țîțînele-i ruginite“. Odobescu introduce în acest peisaj și o notă termică: ploile sînt *reci*. Cu aceasta ajungem însă la o altă caracteristică a artei peisagistice a lui Odobescu, care pentru a apropia mai mult descrierile sale de sensibilitatea mai adîncă a cititorului uită rareori să noteze temperatura mediului natural pe care-l descrie. Înfățișînd perspectiva de dealuri sub care se adăpostește satul Bisoca, scriitorul notează: „Soarele apunea drept dinaintea noastră: cercul lui roșatic scăpătase pînă pe zarea orizontului și razele-i calde și senine, părea că se așternuse preste tot șesul răsăritean al țării, care ni se destindea acum sub ochi...“.

Scanned with OKEN Scanner

În *Doamna Chiajna* sînt notate diferite senzații într-o bogată serie enumerativă, conform procedeului mai general al scriitorului : „Astfel, dupe mai multe zile de călătorie, sosiră ei în valea Motrului. Rîul cu apele sale galbine curge pe o matcă de lut năcleios, ocolită cu un desiș de verdeață ; acolo salcia pletoasă, socul mirositor, alunii mlădioși, arțarii cu pojghițe roșii, carpenii stufoși, salba moale și teii cresc amestecați cu falnici jugastri. cu plopi nalți și subțiri, cu anini ușurei, cu ulmi albicioși, cu sîngeri pestriți, cu corni suciți și vîrtoși. Printr-acel hățiș felurit de arbori ce se-ndeasă și se-mpletesc, mierlele și pițigoii șuieră și ciripesc săltînd din ramură în ramură, iar pe vîrful copacilor turturele sure și porumbei sălbateci se-ngînă, în vreme ce prigorii cu pene albastre chiuiesc mereu în zborul lor neastîmpărat.“ Toate simțurile scriitorului colaborează pentru a obține acest peisaj. Ochiul vede forme și dimensiuni *(carpeni stufoși, plopi nalți și subțiri)*, culori *(ape galbine, arțari cu pojghițe roșii, ulmi albicioși, sîngeri pestriți, prigori cu pene albastre)*, urechea aude sunete *(mierlele și pițigoii șuieră, turturelele și porumbeii te-ngînă, prigorii chiuiesc)*, simțul olfactiv înregistrează mirosuri *(socul mirositor)*, simțul kinestetic percepe *alunii mlădioși*, tactul simte *lutul năcleios*. Tabloul are nu numai o rară bogăție senzorială, dar și o viață deosebită prin notarea tuturor mișcărilor naturii.

La data cînd Odobescu scria această pagină, în 1860, arta peisajului literar apăruse, odată cu *Călătoriile* lui Alecsandri, dar autorul *Doamnei Chiajna* îi dădea un impuls care-l înălța pînă la nivelul celor mai bune realizări peisagistice în toată epoca următoare.

Expunere adresată

În afară de narațiuni, de nuvele istorice și de basme, Odobescu a scris expuneri adresate : scrisori, discursuri, conferințe. *Pseudo-kineghetikos* este o lungă scrisoare adresată de autor prietenului său Cornescu, *Viitorul artelor în România*, *Moții și Curcanii*, *Artele din România în periodul preistoric*, *Biserica de la Curtea de Argeș și Legenda Meșterului Manole*, *Vasile Alecsandri*,

Scanned with OKEN Scanner

G. Cretzeanu, P. Ispirescu sînt pagini de cuvîntare rostite la Academie, în fața înaltei adunări sau în împrejurări solemne. *Istoria archeologiei* este un curs universitar. O mare parte a producției lui Odobescu a fost deci așternută pe hîrtie pentru a cădea mai întîi sub ochii unui cititor determinat sau pentru a fi citită în public. Mai ales această din urmă parte a operei scriitorului a fost făcută pentru a fi ascultată înainte de a fi citită. Împrejurarea explică numeroasele forme ale adresării și ale oralității în proza lui Odobescu. În *Pseudo-kineghetikos* scriitorul îl interpelează direct pe corespondentul său : „Amice", „o, iscusite vînătorule !" Părți noi ale expunerii sînt introduse prin întrebări adresate, care permit autorului să intervină cu explicațiile sale : „Mai întîi, te rog, spune-mi dacă știi sau nu știi ce soi de zburătoare este grangurul ?" Sau : „Pentru ce, rogu-te, n-ai spus nici măcar un cuvînt despre o altă pasăre de pădure... ?" Legăturile de idei se fac de asemenea prin forme adresate : „Dă-mi dar voie să mă-ntorc iar la vorba de mai nainte". Cînd vrea să introducă o povestire în expunerea sa, scriitorul o anunță astfel : „Dacă cumva vrei să dormi și nu-ți vine de sine-și somnul, apoi pune capul pe pernă și *ascultă*". În *Artele din România în periodul preistoric*, o expunere științifică, printre alte multe forme ale adresării, subliniez pe aceasta : „Nu-mi faceți, dar, vă rog, o vină de a fi căutat să descopăr de pe zarea amurgită a trecutului, din ceața brumoasă a prezentului, o falnică lumină pentru viitorul artelor române !"

Luînd mai mult atitudinea de vorbitor decît de scriitor, formele oralității vor fi de asemenea foarte numeroase în proza lui Odobescu. Pe această cale se introduc locuțiunile (vorba curată !... ba unde mai pui... dar dintr-una într-alta îmi adusei aminte o poveste... ce să mai zic !... dar să grăbim), proverbele (să ședem strîmb și să judecăm drept... Apoi mai este încă și o vorbă românească. Coadă lungă și minte scurtă etc.), exclamațiile (Fie cum zice Marțial !... Vai ! bietul județ Romanați...), pentru a nu mai vorbi de popularul *dar însă*, pe care Odobescu nu-l economisește deloc. Pentru a introduce o argumentare, scriitorul închipuie un dialog cu contrazi-

Scanned with OKEN Scanner

cători fictivi și își creează astfel posibilitatea de a interveni cu o replică hotărîtoare : „Fiecare popor, din cîte au venit pe rînd aci, și-a adus cu sine mult puțina sa cultură. Dar oare toate avut-au ele o cultură artistică ? Lăsat-au ele urme de producțiuni artistice. Cei mai mulți ar răspunde îndată : Nu ! Eu însă nu cutez a mă hotărî așa lesne, într-acest caz, pentru negativ. Dați-mi voie să mă explic."

Prin formele adresării și ale oralității, stilul lui Odobescu primește coloratura lui familiară și populară, acel ton lipsit de orice pedanterie, simplu și sfătos, care explică seducția lui. Cineva s-ar putea întreba dacă nu există o nepotrivire între aceste procedee și savantele construcții sintactice, bogate în hipotaxe arborescente, analizate mai înainte ? Perioadele lui Odobescu, prin armonia muzicală a construcției lor, sînt însă făcute tot pentru a fi ascultate și constituiesc tot o manifestare a unei arte vorbite.

Digresiune

Vorbind ca un om sfătos, bucuros să povestească lucruri auzite și trăite, să-și comunice impresiile și bogatele lui cunoștințe, Odobescu se lasă ispitit de toate asociațiile ce i se prezintă în cursul expunerii. Opere însemnate ale lui, *Pseudo-kineghetikos* și *Cîteva ore la Snagov*, sînt cercetări mai interesante prin detaliile lor asociative decît prin scopul final pe care-l urmăresc. Chiar într-o operă de știință, cum este *Tezaurul de la Pietroasa*, amănuntul asociat acoperă oarecum teza ei fundamentală. Digresiunea este pentru Odobescu un procedeu de compoziție. O știe el însuși și o repetă adeseori. În *Pseudo-kineghetikos* își numește expunerea „cărarea mult cotitei mele colinde de vînător hoinar". Cînd constată că s-a abătut prea mult de la linia dreaptă a expunerii exclamă : „Mă opresc căci mi se pare că iar am greșit calea". Îi este greu să reziste ispitei unei legături neprevăzute de idei și atunci își cere iertare cu umorul care trebuie să scuze abuzul său : „dacă cumva acum te simți cam obosit de lunga digresiune zoologico-fi-

Scanned with OKEN Scanner

logică prin care am răzbunat de nepăsarea ta pe *surzi*, pe *cocoșari* și pe *grauri*, apoi tot mai iartă-mă să adaog două-trei cuvinte în materii analoage, și apoi zău, vă dau pace, și ție și neamului păsăresc". Orice perspectivă nouă îl seduce : „Dar iată acum, fără veste, un nou orizont artistic ce mi se deschide tot pe tărîmul vînătoarei ! Zău ! Cînd pleacă omul la vînătoare nu știe de unde-i sare iepurele". Nici în prelegerile sale de *Istoria Archeologiei*, unde limitările metodice trebuiau să funcționeze cu mai multă vigoare, alunecările nu sînt evitate : „Zău, nu prea știu acum, domnilor, pînă la ce punct mi se mai poate ierta această nouă digresiune, făcută astă dată prin domeniul nebulos al tradițiunilor boreale, prin anticele legende sau saga ale Nordului, scrise odinioară cu misterioase rune de către înțelepții scalzi ai Scandinavilor". Prin anunțarea sau prin scuza digresiunilor sale se introduce o nouă provizie de locuțiuni, expresii familiare, interjecții (iar am greșit calea, zău ! vă dau pace, fără veste), care dau elocuției lui Odobescu caracterul ei popular.

Umor

Exprimarea în forme populare, locuțiunile, proverbele, digresiunea marchează deopotrivă atitudinea unui scriitor îndepărtat de orice gravitate. Debitul său este colorat de umor, pe care îl obține nu numai prin mijloacele exprimării familiare și populare dar și prin alte procedee : anecdota, jocul de cuvinte, referința savantă în împrejurări frivole. Autorul lui *Pseudo-kineghetikos* se scuză de incompetența sa în materie de vînătoare cu anecdota despre dascălul Carcangé, acela care și-a plătit simigiul cu un cîntec. Numele librarului bucureștean *Socec* îi amintește pe acel al anticului librar roman *Sosius*, permițîndu-i să aplice celui dintîi versul pe care Horațiu îl consacrase celui din urmă : „*Hic meret aera liber Soccio*" („Acea carte îi aducea bani lui Socec). Goana surugiilor îi amintește scriitorului *pornirile furtunoase* ale zeului Odin. Comentînd un pasaj din manualul lui Cornescu, relativ la coada cîinilor, își amintește

Scanned with OKEN Scanner

îndată de acei scurtați de coada lor la Athena de către „frumosul, răsfățatul și zburdalnicul Alcibiad". Plătica de Snagov, rumenită pe jeratic și scăldată în zeamă de lămîie, întrece în suculență „vestitul pește de mare Rhombus, asupra cărui găteală a deliberat gravul senat roman și pe care l-a cîntat marele Juvenal". Nenumăratele incidente, de felul acestora, care dau adeseori frazelor lui Odobescu o prelungire, un adaos de coordonări, sporesc la rîndul lor relieful umoristic al scrierilor acestui umanist surîzător.

Convergență

Odobescu ocupă în istoria limbii și artei literare a secolului al XIX-lea un loc cu totul originar. Aparținînd, prin începuturile sale, generației de la 1848, scriitorul s-a menținut tot timpul pe pozițiile ideologice ale gînditorilor și scriitorilor care i-au fost primii îndrumători. Simpatia sa pentru popor, pentru năzuințele lui de libertate și pentru trecutul lui explică particularitățile formelor și compoziția lexicului său. Față de curentele italienizante, puriste sau latiniste, Odobescu a reprezentat reacția directivei populare, pe care a exprimat-o nu numai prin luptele sale teoretice, dar și prin creația lui literară. Generația de cercetători de la 1848 a dat, prin Bălcescu și Kogălniceanu, primele ediții moderne ale vechilor cronici. Efortul literar al acestor publicații a fost cunoașterea mai bună a limbii vechi și punerea la îndemîna scriitorilor a elementelor lingvistice de caracterizare a trecutului, în narațiunile istorice care încep atunci să apară. Odobescu a fost unul din scriitorii care au folosit mai mult din tezaurul de arhaisme al vechilor scrieri istorice, utilizate de el nu numai în narațiune, dar și în alte opere. Cum, pe de altă parte, scriitorul este și un spirit foarte învățat, cu un sistem noțional complex, format în studiul mai multor discipline umanistice și al multor limbi vechi și moderne, el a introdus în lexicul său și un număr mare de neologisme, pe care, în

Scanned with OKEN Scanner

genere, nu le-a putut impune uzului general. Alternanța dintre vocabularul popular, arhaic și neologistic colorează într-un chip cu totul propriu limba lui Odobescu. Preocuparea de a-și îmbogăți și a varia necontenit lexicul său îl face adeseori pe Odobescu să-și *caute* cuvintele și să le prefere pe cele mai rar folosite, ba chiar să și construiască forme personale : o împrejurare care acordă limbii sale o anumită prețiozitate. Enumerările, lungile serii terminologice intercalate în scrierile sale rezultă din aceeași tendință a scriitorului de a-și extinde aria sa lexicală. Cu aceste materiale, Odobescu a dat construcției periodologice, un evident progres față de acele ale înaintașilor. Dispunînd de o gîndire complexă și nuanțată, scriitorul și-a creat un instrument sintactic adecvat în hipotaxele sale cu multe determinări, a căror armonioasă simetrie, perfect stăpînită, răspundea simțului său muzical. Odobescu este un scriitor care se ascultă cînd scrie. Deși nu este orator ca_Bălcescu, el este un om care vorbește, chiar atunci cînd așterne o pagină pe hîrtie. Faptul acesta explică mulțimea locuțiunilor, a proverbelor, a formelor de adresare, a digresiunilor, a efectelor de umor din scrisul său. Operele sale sînt ale unui vorbitor sfătos care narează, își amintește, glumește și transmite cunoștințele adunate în bogata comoară a științei sale. Atitudinea aceasta se vădește nu numai în operele beletristice, dar și în cele de știință, care posedă din această pricină o netăgăduită valoare literară. Citindu-le, întîmpinăm portrete, descrieri de opere artistice, peisaje, compuse deopotrivă cu o artă care depășește pe aceea a înaintașilor. Portretistul vede modelele sale dinafară și dinăuntru, în notele sale fizice și în cele morale. Istoricul și arheologul descriu operele artei într-un fel care face să fuzioneze amănuntele externe cu ecoul lor subiectiv, constatarea cu impresia. Peisagistul primește spectacolul naturii cu toate simțurile sale. Pretutindeni scriitorul întîmpină lumea pe care o observă cu amintirile culturii, din unghiul unui amator erudit. Proza lui Odobescu este un moment al umanismului în cultura noastră.

Prin convergența tuturor mijloacelor sale, Odobescu reprezintă deci, în dezvoltarea limbii și artei literare

Scanned with OKEN Scanner

române în secolul al XIX-lea, o etapă fără de cunoaşterea căreia n-ar putea fi înţelese progresele lor de mai tîrziu.

[*Contribuţii la istoria limbii române literare în secolul al XIX-lea*, I, Bucureşti, 1956; reprodus din vol. *Despre stil şi artă literară*, Editura tineretului, Bucureşti, 1964, p. 109—150.]

PERPESSICIUS

PSEUDO-KINEGHETIKOS

Falş tractat de vînătorie, cum îşi traduce Odobescu însuşi helenic-travestitul titlu al operei sale, se bucură de o celebritate, la care au colaborat deopotrivă calităţile opului ca şi condiţiile în cari el a fost vulgarizat. Că *Pseudo-kineghetikos* este una din cărţile cele mai puţin citite, în întregimea lor, iată un lucru uşor de înţeles şi pentru care nu e numaidecît nevoie să ne închipuim că s-ar fi petrecut din voia Domnului, aşa cum s-ar putea deduce din blestemul cu care Odobescu adnotează amuzanta audienţă a lupilor din povestirea lui Costache Negruzzi: „Fă, Doamne, imploră aceştia, ca toţi aceia cari au gînduri rele asupra noastră să fie osîndiţi, spre pedeapsa lor, a citi dintr-un capăt pînă-ntr-altul toată Precuvîntarea la *Manualul vînătorului* românesc...“ Ceea ce, evident, nu s-a petrecut, fie pentru că lupii vor fi căzut în dizgraţie, fie pentru că tot mai puţini vor fi fost cei cu gînduri asupra lupilor. Într-o vreme în care, după cunoscuta formulă, omul a ajuns lupul semenului său, era şi foarte firesc dealtminteri ca lupii codrilor să fie lăsaţi în pace. Dar *Pseudo-kineghetikos* n-a fost şi nu este cetit în întregimea lui din pricina caracterului său însuşi, din pricina felului oarecum dificil, din pricina tocmai a calităţilor de erudiţie şi expresie, pentru degustarea cărora se cere o pregătire anumită, o curiozitate antrenată şi un gust încercat. Şi,

Scanned with OKEN Scanner

totuşi, graţie programelor analitice ale învăţămîntului secundar, extraselor din manuale şi nu mai puţin titlului său exotic, ce izbeşte şi reţine atenţiile fragede, *Pseudo-kineghetikos* este cea mai celebră dintre operele lui Odobescu, aşa cum pasajele descriptive, ale Bărăganului sau ale perspectivei din munţii Buzăului sînt printre cele mai memorabile ale genului.

Este, însă, celebritatea aceasta a *Falsului tratat de vînătorie* întru totul îndreptăţită ? — iată întrebarea ce se impune şi căreia urmează să-i răspundem. Îi şi putem răspunde, de pe acum în chipul a două enunţuri de teoremă, în demonstraţia cărora vom proceda cam în dorul lelii, după modelul ce avem în faţă, cînd ici, cînd dincolo. Să spunem, aşadar, dintru început, că *Pseudo-kineghetikos* este, în opera lui Odobescu, platoul la care duc toate cărările scrisului său, care domină întreaga lui operă şi în care se întîlnesc, ca într-un recipient fermecat toate virtuţile literatului şi, după aceea, că *Pseudo-kineghetikos* reprezintă în literatura noastră unul din momentele ei festive, de o prospeţime şi de o posteritate inepuizabilă şi care a izbutit să-şi creeze nu numai propria lui literatură, dar chiar şi o tradiţie.

Se cunosc, îndeobşte, condiţiile în care s-a născut această lucrare. Tot insul ştie că ea urma să fie prefaţa unui veritabil tratat de vînătoare, al amicului său C. C. Cornescu. Odobescu însuşi spune în rîndurile dedicatorii, cînd îşi glosează „pedantescu şi arhaicul titlu“ (sînt chiar cuvintele lui) în felul următor : *„Pseudo-kineghetikos — Epistolă scrisă cu gîndul să fie precuvîntare la cartea Manualul vînătorului“*. Şi gîndul acesta nu numai că nu l-a părăsit în tot timpul lucrului, dar graţie lui se alege, asemeni unui fir roşu care ar trece prin toate aceste felurite şi strălucitoare mărgele, cîte se înşiră (nu este „înşiră-te mărgărite“ una din metaforele cu care îşi caracterizează singur opera ?), unul din laitmotivele distinctive ale operei : continua convingere că aceasta, totuşi, nu este o prefaţă şi grija statornică de a scădea ceva din răspunderile unei atari întreprinderi. Totul spus, evident, cu acea graţie şi cu acel exces de amabilitate, proprii amfitrionului ospitalier peste măsură. Pornit la drum sub steagul epigrafului latinesc : *difficiles nugae,* sau în traducerea-i proprie : *glume nevoiaşe,* Odobescu nu cruţă nimic din ceea ce ar putea agrementa

Scanned with OKEN Scanner

erudiția sa cinegetică, pe care nu o dată o discreditează, captînd cu ironii bunăvoința și pentru care solicită, în gînd, tot timpul, acel încă un „mertic de răbdare", despre care vorbește către sfîrșitul peregrinării.

Cum stă scris, în aceleași rînduri ale dedicației, întîiul îndemn al acestei peregrinări prin spații și timpi, în căutarea motivelor cinegetice reflectate în litere și arte, îl datorește lui Cornescu și manualului său. Și adevărul este că manualul acesta, de pură tehnicitate, în care este vorba de bunele puști ale Parisului, despre care indiscretul Grandea adnota că cele mai multe sînt lucrate în provincia Liège-ului, de alegerea cîinilor de vînătoare și chiar de boi și rețete, trăda nu numai un priceput vînător, dar și un foarte abil mînuitor al condeiului. Citatele latine din introducerea acestuia aveau de ce „să aprindă călcîiele" unui academic de cunoscuta pasiune pentru clasicitate a lui Odobescu. Dacă în „contrabombardarea de versuri latinești ba chiar și elinești", cu care îl amenința Odobescu, se putea citi o glumă, ea nu era pînă într-atîta lipsită de seriozitate. Cartea lui Cornescu și de bună-seamă omul de talent și gust, ce-i era prieten și cu care ne vom întîlni către sfîrșitul acestor considerații, aveau toate însușirile să stîrnească — termenul e de rigoare într-o relație vînătorească — să influențeze, să determine. Astăzi, chiar paginile introducerii lui Cornescu se citesc cu uimită plăcere. „Lectorul — dacă din norocire va fi vreunul..." scria Cornescu și oricine surprinde în întorsătura aceasta ceva din propriul fel de gîndire și scriere al lui Odobescu. Dar manualul lui Cornescu a surprins mai ales pe contemporani. În 1874, cînd apar, probabil la aceeași dată și în aceeași hiper-elegantă Tipografie a Statului (un strămoș, poate, al „Monitorului Oficial"), atît manualul lui Cornescu cît și *Pseudo-kineghetikos*-ul lui Odobescu, milita printre cei mai învățați entuziaști cronicari ai timpului și Gr. H. Grandea [...] și în a cărui rubrică, ce-și zicea «Convorbiri Literare», se putea citi la 1 august 1874, rînduri ca acestea, în care tot insul va fi încîntat să întîlnească invocată autoritatea lui Odobescu. Cu atît mai mult, cu cît deși promitea să revie și să relateze și despre *Pseudo-kineghetikos* de care luase cunoștință, împrejurările pare-se nu i-au mai dat prilej. „Nu ne-am fi așteptat niciodată, scria cu fericită maliție Grandea,

Scanned with OKEN Scanner

ca d-nul Cornescu, care pînă acum este tot atît de necunoscut în lumea literară ca mulţi din membrii Academiei Române, să mînuiască pana cu aceeaşi abilitate, cu care mînuieşte arma, să poseadă o erudiţiune aşa de întinsă cum nu posedă mulţi din corifeii culturii române. Îl rugăm să creadă că nu este o linguşire din partea noastră. Nu-l cunoaştem personal. Am auzit numai că este un renumit vînător. Dacă voieşte să se convingă să consulte pe amicul d-sale, eminentul nostru scriitor, dl. Al. Odobescu. În adevăr, trebuie ca cineva să fi trăit, foarte mult, ca să poată poseda atît de bine clasicitatea veche, istoria noastră, arheologia şi documentele preţioase din biblioteci şi să scrie asemenea pagini." Opiniune, oricum exagerată dacă se referă numai la manualul lui Cornescu, dar care (pînă într-atîta fraza e ambiguă) s-ar putea referi şi la opul lui Odobescu [1].

Acestui prim îndemn, al manualului vînătoresc al lui Cornescu i s-a adaos unul deopotrivă de preţios, dacă nu şi mai mult — atîtea din capodopirele literaturii universale nefiind altceva decît miraculoase altoiuri în mai vechi opere, de la cari împrumută dacă nu şi seva, cel puţin sugestiile. Modelul de la care se inspiră Odobescu, mai corect, pe care ar voi să-l reediteze („de-aş şti şi eu cîtă carte ştia răposatul Lessing!" exclamă într-un titlu adecvat), este lucrarea acestuia, intitulată *Laokoon sau despre mărginile respective ale poeziei şi alé picturei*, şi tipărită în 1763. „Mi-a venit în gînd, mărturisea Odobescu, că o carte de felul acesta s-ar putea scrie luînd cineva de subiect vînătoarea, spre exemplu, şi analizînd pe rînd

[1] Un exemplu de abilitate artistică cu care se adapta împrejurărilor, în rîndurile următoare, pe tema cunoscutei gafe a lui Pantazi Ghica, de care îşi rîsese Odobescu în *Pseudokineghetikos*. Vorbind de partea a III-a a manualului lui Cornescu, unde se tratează despre vînat, Grandea scria: „Regretăm că autorul nu s-a întins şi asupra vînătoarei de tigri, lei, leoparzi, rinoceri, elefanţi, vînătoare cu care m-am ocupat foarte mult pe cînd călătoream prin Africa, şi aş fi putut la rîndul meu să dau învăţăminte d-lui Cornescu. O! Acele vînători mi-au lăsat amintiri cari nu se vor şterge din sufletul meu. Eram însoţit de cel mai viguros poet al Franciei, de Alfred de Muset, şi mă mir pentru ce criticul nostru, d. Pantazi Ghica, care ne însoţea, nu publică în *Revista contimporană* descrierea vînătorilor noastre în deşertele Lidiei şi Saharei, unde cît p-aci era să ne lăsăm oasele." (*Pressa*, VII, 165, 1 august 1874)

Scanned with OKEN Scanner

toate impresiunile ce ea produce asupra imaginaţiunii şi asupra simţimintelor omeneşti, atît prin împărtăşirea omului la înseşi acţiunile ei, cît şi prin descrieri literarii, prin imitaţiuni armonice sau prin reprezentări plastice ale scenelor de vînătoare." Şi sugestia aceasta pare să fie cu mult mai adîncă decît se bănuieşte. Căci mai presus de impulsul şi tema lucrării sale, ceea ce i-a oferit *Laokoon* lui Odobescu a fost mai cu seamă tiparul şi tehnica. La fel ca majoritatea opusculelor critice ale lui Lessing, *Laokoon* este cu adevărat o peregrinare în clasicitate, o cursă neobosită a citatelor, o impresionantă junglă de referinţe, în josul paginei, ce ar fi putut speria pe oricine, nu însă şi pe intrepidul explorator al cărţilor, care a fost Odobescu. Critica, scria de nu mă înşel Thibaudet, este o artă a referinţelor şi din acest punct de vedere *Pseudo-kineghetikos* este o lucrare de critică, prin toată acea confruntare de texte şi autori ce vin să sprijine şi să ilustreze oricare din capitolele cărţii. De aici caracterul patent *bibliotecăresc* al opului — pentru a încerca un echivalent atît de sugestiv *livresc*, mai bun, în orice caz decît : *cărturăresc*.

Însă, *Pseudo-kineghetikos* este mai mult decît o lucrare pretext sau accident, după cum o raportăm la unul sau altul din cele două îndemnuri, ce i-au favorizat elaborarea. El este un precipitat tipic odobescian, în care şi-au dat întîlnire toate preocupările omului de cultură şi toate graţiile literatului, ce, nu numai la epoca aceea dar în întreaga lui viaţă, a fost Odobescu. Preţuitorul clasicismului, cum se dovedise de la întîiul studiu de tinereţe, închinat *Satirei latine*, şi legislatorul tălmăcirilor celor mai bune din greceşte şi latineşte, cum s-a arătat în cercetarea concursurilor anume instituite de Academie, află nenumărate prilejuri fie să citeze din scriitorii Antichităţii, fie să traducă în armonioase cadenţe, ca, de pildă, invocaţia către Venus, una din cele mai izbutite, deşi în proză, din cîte tălmăciri a cunoscut în româneşte celebrul pasaj. Profesorul de arheologie, care, după opinia unuia dintre specialişti, d. Al. Busuioceanu, intuise cu atîta timp înainte, în ştiinţa aceasta a comorilor dezgropate, „o istorie a artelor frumoase din timpii trecuţi" şi care în aceeaşi epocă împrăştia de pe catedra universitară întîiul curs de istoria artelor din ţara noastră, se putea opri ceva mai în

Scanned with OKEN Scanner

voie, de astă dată, la cîte prilejuri îi ofereau realizările plasticei cinegetice. Interpretarea celor trei capodopere — *Diana cu ciuta*, *Diana de Poitiers* și *Legenda Sfîntului Hubert*, de Dürer — descrierea sculpturilor de pe așa zisul *arc* al împăratului Constantin, din Roma, descrierea sarcofagului de la Reca, subtila distincție între intuirea picturilor lui Desportes și academismul lui Oudry, iată cîteva din aceste prilejuri, în care criticul de artă impresionist se aliază cu interpretul de esențe. Muzica vînătorească franceză îi vorbește cu tonuri familiare și-i învie o vreme de melancolii juvenile, cînd, departe de țară, într-un colțișor din Franța, afla în sunetul cornului în pădure răspuns singurătăților din sine. Tînărul academician, căruia lupta împotriva latiniștilor îi datora atîta, țintea și de astă dată cîteva săgeți în sperietorile de ciori, ale dicționarului massimolaurianesc. Folcloristul nu obosește culegînd toate acele rare numiri de plante și vietăți din drumul bisoceanului, a căror cunoaștere avea să uimească atît de mult pe Nicolae Iorga, literatul și amatorul de cărți rare îmbină, ca o harnică albină, polenul stepelor din Gogol și Turgheniev cu miresmele bucolice ale poeziei Văcărești lor sau cu cele cîteva esențe rare — în îndoitul înțeles al cuvîntului — din poemul *Vînătorul Carpaților* al lui N. Rucăreanu. Înseși polemicele vremii, cum fu răsunătoarea harță dintre *Convorbiri literare* și *Revista contimporană* sau aspecte de moravuri literare, precum obiceiul localizărilor nemărturisite sau al plagiatelor își află locul de cinste în paginile cronicarului.

Sumă a preferințelor de totdeauna, culturale, științifice și chiar intime, *Pseudo-kineghetikos* e mai cu seamă o sumă prin timbrul expresiei particulare, același în toată opera lui Odobescu, însă mai scînteietor ca oriunde în această lucrare, de un caracter mai liber, mai amabil, mai autobiografic și care, alături de corespondența lui — una din cele mai patetice — poate fi socotită drept cea mai întinsă a lui confesiune. Nicăieri stilul lui Odobescu, acel stil elegant, armonios, bogat în ritmuri bine cumpănite, și despre care s-au spus și scris atîtea justificate laude, nu este mai fluid, mai descorsetat, mai puțin academic, prin tot acel zîmbet, care îl străbate, prin toate acele ironii care îl spumează, prin tot acel manierism și toată acea prețiozitate de cărturar și de

Scanned with OKEN Scanner

lingvist, căruia îi sînt deopotrivă de dragi și neologismul și verbul arhaic. Constatarea aceasta se cuvine credem, subliniată, nu numai pentru cît adevăr cuprinde, dar și pentru că a fost făcută — ce surpriză! încă de la 1877 și de cine? — de poligraful V. A. Urechia, în referatul academic, cu care propunea premierea lecțiilor din *Istoria archeologiei* a lui Odobescu. Altoiul acesta lexical, de modern și arhaic, darul adaptării idiotismelor și al traducerilor în spirit, este una din constantele stilului odobescian, mai fecundă în *Pseudo-kineghetikos*, ca oriunde. Cînd vorbind de poezia lui Alecu Văcărescu o apropie de „primul susur matutin" al liricei noastre, cînd se referă la „Ludovic mult iubitul" *(le bien aimé)* sau cînd bisoceanul amintește de cutare „bun augur" al feciorului de împărat — oricine înțelege în ce stă aliajul acestui stil și din ce savante potriveli i se alege timbrul. Și, fiindcă am amintit de bisocean, să spunem că piatra de încercare a acestui stil ni se pare a fi tocmai basmul *Feciorului de împărat cel cu noroc la vînat*, pe care Odobescu se face a-l auzi din gura ingeniosului țăran din Bisoca. În admirabilul său tratat de stilistică, intitulat *Arta prozatorilor români*, d. Tudor Vianu, ale cărui considerații asupra stilului lui Odobescu sînt dintre cele mai subtile, îl învinuiește totuși că ar fi trădat geniul basmului popular, „alterînd, cum zice d-sa, stilul însuși al basmului, dîndu-i adică un caracter artificial și bastard". Dar, dacă a trădat, n-a procedat alminteri decît au făcut-o Eminescu și Creangă. Căci, basmul lui Odobescu e lucrarea unui prețios artificier al limbii și stilului, așa cum *Făt-Frumos din lacrimă* e opera unui temperament prin excelență liric, iar *Harap Alb*, a unui spirit fantast și ghiduș. Așa cum *Pseudo-kineghetikos* rezumă pe întreg Odobescu, basmul bisoceanului rezumă întreg *Pseudo-kineghetikos*. Căci, nu fără de tîlc imaginea povestașului bisocean amintește de aceea a „unui fel de Apollon muntenesc", după cum nu fără de calcul povestirea lui își anexează (ca un adevărat Pierre Benoît al timpului!) texte întregi din Cid, din Villon, din Catul, din Lamartine, ale căror originale însă, scopul său nefiind să mistifice, cărturarul travestit ce este Odobescu are grija să le transcrie în josul paginii. În ce măsură, totuși, basmul acesta e nu numai un produs de compozită originalitate, dar și tipic odobescian se poate deduce,

Scanned with OKEN Scanner

îndeosebi, din acele, multe pasaje de virtuozitate descriptivă, cîte se întîlnesc la tot pasul. Dacă numele lui Chateaubriand vine, nu o dată, pe buze, şi mai preţios este a observa cît de fecundă a fost lecţia aceasta pentru scrisul nostru. Căci, oricît de multe ar fi apropierile şi mai multe sunt distincţiile, cîte s-ar putea stabili, între patetica descriptivă la Odobescu şi poezia naturii la urmaşi ca M. Sadoveanu, C. Hogaş, Emanoil Bucuţa.

Căci, aşa cum spuneam, *Pseudo-kineghetikos* reprezintă în scrisul nostru modern o dată, a cărei posteritate şi tradiţie nu pot fi tăgăduite. Ea a şi fost socotită ca atare de majoritatea cunoscătorilor. Celor cîteva nume de preţuitori, ce s-au întîlnit şi pînă acum, să le adăogăm pe al lui Eminescu, [...], pe Nicolae Iorga, care vedea în lucrarea lui Odobescu „o mare simfonie rurală a unui Freischütz românesc", pe V. A. Urechia, amintindu-ne şi de imaginea „rodiei cu nenumăraţi sîmburi de rubin", aplicată altei lucrări, e drept, dar înrudită în spirit cu aceasta, *Istoria archeologiei* şi pe care raportorul o împrumuta de la Miron Costin, cu a cărui editare se ocupa. [...]

[*Revista fundaţiilor regale*,
VIII (1942), aprilie, p. 175—181.]

D. CARACOSTEA

UN DIPTIC FOLCLORIC: ALECSANDRI—ODOBESCU

[...] Este firesc lucru ca marile simboluri ale unui neam să aibă o veşnică actualitate.

Consider părerile exprimate timp de aproape un secol, atît de fruntaşii culturii noastre cît şi de atîţi marginaşi ai ei, cu privire la cîntecul bătrînesc *Miorița* drept un pridvor teoretic deschis asupra folclorului nostru. În acest larg pridvor stau alături sau se perindează scrutînd cîmpul creaţiunilor poporane, Alecsandri, Russo, Jules Michelet, Odobescu, Hasdeu, Em. Creţulescu, Dora d'Istria, Crăciunescu, Gaster, Xenopol, Aron Densusianu,

Scanned with OKEN Scanner

Coşbuc, Duiliu Zamfirescu, Ovid Densusianu, ca să amintesc numai pe o parte din cîţi dispăruţi şi-au spus cuvîntul la această chestiune. [...]

O atitudine nouă faţă de poezia poporană, o atitudine care marchează şi un prim pas în direcţiunea preocupărilor ştiinţifice este aceea a lui Al. Odobescu.

Prin pregătirea lui, în care preocupările filosofice îşi aveau locul lor, apoi prin însuşirile lui curat literare, Odobescu era chemat să reprezinte una din fazele de tranziţie de la admiraţiunea literară la cercetarea ştiinţifică.

Două studii ne interesează aici îndeosebi : unul tratează în genere despre *poezia poporană*, altul se ocupă îndeosebi de *Mioriţa*. Primul are titlul *Cîntecele poporane ale Europei răsăritene, în raport cu ţara, istoria şi datinile românilor* [1]. Studiul e conceput ca o introducere la unul mai larg, la care locul de căpetenie îl ocupă problema *Mioriţei*.

În acest capitol introductiv, Odobescu, după un scurt istoric al deşteptării interesului pentru literatura poporană a Apusului dă un citat plin de căldură din poetul polon A. Mickiewicz pentru a scoate la iveală însemnătatea acestei literaturi. Semnul deosebitor al acestui glas al poporului stă în aceea că izvorul ei de căpetenie e mai ales suferinţa şi că ea „veghează la porţile tempului unde se păstrează amintirile naţionale". Caracteristica esenţială a formei este prinsă în următoarea afirmare a lui Herder : „cîntecul nu se vede, ci se ascultă", asupra căreia Odobescu stăruieşte ilustrînd-o însă cu un pasaj dintr-un scriitor antic, din Platon. Din felul special — vorbit şi cîntat — cum ne este transmisă literatura poporană, rezultă libertatea fiecăruia de a modifica-o, libertate care este „chiar caracteristica poeziei poporane".

Ce-l îndeamnă pe Odobescu să studieze literatura aceasta este, pe lîngă unele aspecte de frumuseţe, şi faptul că el aşteaptă să găsească în ea urme „ale faptelor glorioase sau jalnice ale timpilor trecuţi". Cum vedem, gîndul lui Bălcescu şi al lui Russo îl urmăreşte şi pe Odobescu.

---

[1] *Revista Română*, I, 1861, p. 27 şi *urm.* În ediţia Minerva lipseşte din titlu precizarea atît de importantă „ale Europei răsăritene".

Scanned with OKEN Scanner

Dar, pe lîngă preocuparea aceasta, Odobescu aduce două întrebări care acuma apar întîi. Pentru a descifra aspectele vechi, simte nevoia să precizeze „pe cît se va putea, epoca şi locul compunerii lor". În chipul acesta formulează Odobescu problema originii cîntecului poporan. Şi mai însemnată este a doua întrebare: Odobescu simte nevoia să-şi arunce privirile asupra poeziei popoarelor învecinate. Este aici un punct de vedere care se cuvine cunoscut în însăşi formularea lui Odobescu. „Vom merge şi prin ţările vecine... spre a cerceta în cîntările lor poporane, ce datini au schimbat cu noi acele naţii învecinate... Şi raportînd orice lumină ni se va ivi sau chiar ni se va nălui, la ţara noastră, ne vom cerca într-astfel să lămurim oareşicum vechile noastre datini. Prin asemenea comparaţii vom avea, credem, prilejul a dovedi trainica înfrăţire ce uneşte aceste popoare care au trăit secoli îndelungaţi împărtăşind *mai* ales glorii şi aceleaşi nevoi, resimţind aceleaşi loviri şi cîntînd într-un acord, fiecare pe lira sa naţională cîntări de acelaşi fel!"

Însemnătatea pasajului stă în aceea că se afirmă astfel în chip răspicat — după cît ştiu, pentru prima oară în domeniul literar — *necesitatea punctului de vedere sudesteuropean.*

Acesta era programul lui Odobescu.

Dacă ne uităm acum la substratul de pregătire, vedem mai întîi că materialul românesc se reduce la Alecsandri, A. Pann şi A. Marienescu. Cît priveşte literaturile înconjurătoare el se reduce la Fauriel şi Marcellus pentru greci, traducerea doamnei Talvy şi a lui Dozon pentru sîrbi.

Dacă pentru terenul balcanic erau atît de reduse, cu cît mai larg se simţea Odobescu într-un alt domeniu: acel *al antichităţii clasice.* E caracteristic că în primul lui articol vrînd să întărească afirmaţiunea lui Herder: „cîntecul nu *se vede,* ci *se ascultă*" nu găseşte un sprijin mai important decît un lung citat din *Fedru* al lui Platon. Cu arătatul program, dar cu pregătirea şi materialul indicat, întreprinde Odobescu să lămurească originea *Mioriţei.* Singur afirmă că părerile mai sus arătate sînt o prefaţă, „deslușiri pregătitoare spre a intra în materia ce voim să cercetăm".

Scanned with OKEN Scanner

Studiul cu privire la *Miorița* poartă titlul curios: *Răsunete ale Pindului în Carpați.*

Se cuvine să ne oprim la acest studiu, nu numai pentru că purcede de la Odobescu și e prima încercare științifică pe acest teren, dar și pentru că e caracteristic pentru o întreagă fază în cercetarea baladelor noastre. Rezultatele lui Odobescu, datorită și autorității lui, dar și mentalității vremii, au fost primite de mulți, cel puțin în parte, au intrat în circulația literară. Interesul acestor păreri este sporit prin faptul că unele lucrări recente reiau părerea lui, căutînd să o sprijine pe unele cercetări noi cu privire la istoria religiunilor. Cînd ne vom ocupa, de pildă de părerea lui Th. Speranția și de acelea ale d-lui H. Sanielevici, va trebui să ne aducem aminte de explicările lui Odobescu. Iată de ce se cuvine să cunoaștem nu numai afirmațiile acestui cercetător dar și calea pe care ajunge la ele, curentul de idei din care purced.

Vrînd să releveze substratul general uman, Odobescu afirmă că deplîngerea tînărului lovit de moarte timpurie în floarea vîrstei este un sentiment „vechi ca lumea". Dar, dacă toate popoarele au plîns pe junele ucis în floarea vîrstei, Odobescu amintește numai cazul lui Cain, care este nepotrivit aici, apoi trece repede la popoarele meridionale, afirmînd că la acestea jalea pentru tînărul mort s-a asociat cu părerea de rău încercată în fața distrugerii vegetației prin arșița soarelui. Odată pe acest teren, autorul se simte la largul lui, se știe în acord cu unele păreri curente pe atunci și care vedeau în orice zeu o antropomorfizare a unui aspect al naturii.

Lărgind tema la formula „moartea unui tînăr", Odobescu își deschidea calea către scrutarea tradițiunilor clasice, care puteau să aducă cu *Miorița* în ceea ce avea ea mai general. Și astfel nu este greu lui Odobescu să găsească un punct de plecare în Herodot, care se minunase că egiptenii aveau și ei un cîntec de jale după un tînăr fiu de rege, un fel de bocet care aducea, după el, cu jelirea numită la greci *Linos.*

Calea urmată de Odobescu este de acum indicată: să se urmărească soarta cîntecului în care era tînguit un tînăr mort în floarea vîrstei. În Asia Mică și în Grecia

Scanned with OKEN Scanner

găsește că erau diferiți eroi, morți de timpuriu și bociți. Un studiu german asupra cîntecului *Linos* îi dă din prisos material. Îndeosebi e izbit Odobescu de faptul că la greci, din numele cîntecului s-a creat numele unei ființe, Linos, despre care se spunea că a adus cultul lui Apollon la poalele Olimpului... De altă parte, el mai reține și o altă tradiție : la Argos, credeau că Linos era un păstor sfîșiat de cîini.

Amintind faptele acestea și apropiind de ele conținutul, în linii largi, al *Mioriței,* Odobescu găsește că „Mioara este izvorîtă din aceeași pornire de spirit, ca toate cîntecele antice ce jeleau pe un păstor tînăr, în floarea juneței". Dar, această atît de vagă apropiere, neputînd avea sprijinul textelor, e lipsită de stringența dovezii. Toate faptele amintite erau oarecum un cadru ca această idee să ni se pară acceptabilă. Desigur, la baza ei stă o intuiție literară pe care am putea-o formula astfel : originea *Mioriței* stă într-un bocet al unui tînăr păstor, mort în floarea vîrstei. Această intuiție este și pentru noi partea cea mai prețioasă din studiul lui Odobescu, nu faptele aduse de el și nici explicarea.

Ca să admitem vederile lui Odobescu, trebuie sau să arătăm stringent, pe bază de texte, legătura dintre *Linos*-ul grecesc și balada noastră sau să explicăm deosebirile. Neputînd învedera asemănările de concepție sau de formă, Odobescu se mărginește să afirme că deosebirile se datoresc prefacerilor în credințele religioase. Dacă ciobanii ucid pe Vrîncean, este pentru că nici zeul gelos al luminii, nici cîinii sau mistreții, simbolizînd „arșița canculară", nu mai puteau găsi un substrat în credințele populare. Erau aici aplicări ale concepției romantice care vedea în epica poporană zei sau aspecte atmosferice simbolizate.

Alegoria morții i se pare lui Odobescu o amintire a cultului primitiv al naturii ; „mândra crăiasă" ar fi Persefona... ; „fluieraşul drag" îi amintește fluierele gingreene ; versurile :

Din dosul stînii
Să-mi aud cînii

Scanned with OKEN Scanner

amintesc cîinii lui Adonis care urlă în jurul lui ; în sfîrşit, măicuţa bătrînă, alergînd şi întrebînd de fiul ei, îi aminteşte de disperarea Afroditei care căuta pe Adonis, mort ca şi ciobanul nostru în floarea vîrstei. [...]

În afară de intuiţia vagă că un element liric, un bocet, stă la originea baladei noastre, un pasaj se cuvine să mai fie reţinut, nu pentru apropierea în sine, ci pentru impresia pe care se întemeiază. Este pasajul în care caracterizează astfel ideea despre moarte, aşa cum se desprinde din balada noastră : „chiar acea idee despre moarte, aşa senină, aşa lipsită de dureri, aşa trupească chiar, nu este însăşi ideea ce-şi plăsmuise Antichitatea despre moarte ? Cei vechi nu şi-au putut închipui niciodată desăvîrşita despărţire a sufletului de trup, după încetarea acestei vieţi lumeşti."

După cum, dincolo de erorile lui Odobescu, era un sîmbure de adevăr, simţea vag că miezul cîntecului trebuia căutat într-o atmosferă lirică, tot astfel intuiţia lui despre caracterul oarecum „trupesc" al ideii despre moarte, aşa cum se desface din balada noastră, conţinea o parte de adevăr. Eroarea stă în faptul că, în loc să descifreze aceste aspecte din însăşi viaţa motivului nostru, se lăsa prea mult stăpînit de reminiscenţele clasice.

Pentru a-şi dovedi teza, Odobescu îşi mai punea şi următoarea întrebare : pe ce cale a ajuns *Mioriţa* de la vechii greci la noi ? Punctul de legătură i se pare dat printr-o mărturie mai sus amintită : după o tradiţie veche elină, păstorul Linos ar fi locuit în preajma Olimpului. Odobescu îşi pune astfel întrebarea dacă nu putem avea din însuşi textul baladei dovezi despre locurile de unde a purces.

Apare şi aici o chestiune principală, „un punct însemnat de critică, ce ne va sluji în tot cuprinsul cercetărilor noastre asupra cîntecelor poporane". Spre a ajunge la ţelul propus, determinarea locului şi timpului unde s-a născut balada, cercetătorul „în lipsă de dovezi venite din afară, nu poate pune temei decît numai pe unele indicaţii, fie cît de rare, provenite din textul chiar al acelor cîntece". Se afirmă astfel pentru prima oară un principiu indispensabil în lămurirea producţiilor poporane : critica internă a textului. Decît, pentru Odobescu, punctul de sprijin

Scanned with OKEN Scanner

nu stă în analiza elementelor poetice alcătuitoare, ci caută un temei filologic : din istonia cuvintelor vechi care ar fi rămas în cîntec, el caută să descifreze istoria cîntecului însuşi. Procedeul acesta a fost adoptat şi de cercetătorii de mai tîrziu şi adesea, la Hasdeu de pildă, un cuvînt curent întîlnit într-un cîntec devine un temei pentru a determina timpul cînd s-a născut acel cîntec. Odobescu alege din varianta Alecsandri cîteva cuvinte a căror origine i se pare îndoioasă, al căror înţeles ar fi necunoscut în graiurile daco-române : *lae, ortoman* şi *bulucaie*. Dar acest cuvînt din urmă era o greşeală de tipar. În ediţia de la 1852 printr-o eroare, apăruse *bulucaie* în loc de *bucălaie*, aşa cum era în manuscris. Într-o notă scrisă mai tîrziu, Odobescu povesteşte cu humor cum Alecsandri l-a făcut atent asupra acestei greşeli buclucaşe. Deşi tustrele cuvintele citate sînt şi azi cuvinte vii în graiurile daco-române, Odobescu încearcă să dovedească că ele, prin origine şi circulaţie, ne vin de la armâni. Întemeiat pe aceste cuvinte, Odobescu crede că armânii au împrumutat cîntecul de la greci şi l-au transmis la nord, cu arătatele particularităţi dialectale.

Pentru ca dovada să fie completă, el caută şi alte argumente, *istorice, etnografice* şi *geografice*. Scriitorii bizantini îi arată ce răspîndiţi erau românii în sud. Notiţe referitoare la viaţa lor arată că îndeletnicirea lor de căpetenie era păstoritul. Iar un pasaj din Poqueville pare că-i pune sub ochi însuşi cadrul în care s-a petrecut scena cu *Mioriţa*...

Acesta este ciclul de argumente al lui Odobescu. Dar dincolo de erori, se cuvine să reţinem şi ceea ce putea să marcheze o apropiere de adevăr. Pentru noi, partea preţioasă din studiul lui Odobescu este mai întîi intuiţia lui fundamentală. Dincolo de eroarea că la baza *Mioriţei* stă linos-ul grec, reţinem întrezărirea că obîrşia *Mioriţei* e de căutat într-un *cîntec liric* în legătură cu *moartea timpurie a unui cioban*. [...]

Încercarea lui Odobescu de a dezlega problema *Mioriţei* deşi dintr-unele privinţe marchează un pas însemnat, într-altele reprezintă un minus faţă de ceea ce încercase

Scanned with OKEN Scanner

să dea Alecsandri în scrisoarea din *Bucovina*[1] şi în modestele lui note. Nu numai adîncirea elementelor de viaţă românească, dar şi latura estetică în sensul aprofundării baladei privită în ea însăşi sînt aspecte slab reprezentate la Odobescu. Ca o consecinţă, „critica internă" se mărgineşte numai la relevarea amintitelor cuvinte şi nu priveşte balada ca un tot. Astfel, nepironindu-şi privirea asupra sufletescului, el prinde numai unele note externe, întîmplătoare, şi pe aceasta îşi clădeşte argumentarea. Erorile lui Odobescu învedereau că orice comparaţie care nu se face pornind de la intuiţia estetică a baladei ca un tot organic, duce la relevarea unor aspecte întîmplătoare şi prin acesta la o argumentare caducă. [...]

Aşa cum este însă, cu toate scăderile şi lipsurile arătate, lucrarea lui Odobescu este una din cele mai simpatice erori ale literaturii noastre. El indica un program pe care nu un om, ci o generaţie ar fi trebuit să-l împlinească. Deşi a întrevăzut în linii mari calea pe care trebuia să meargă, a fost împiedicat de unele prejudecăţi ale timpului, de lipsă de material şi de pregătirea lingvistică necesară. De altă parte, gustul lui superior şi intuiţia arătată n-au fost *servite de disciplina de a privi funcţional orice amănunt în cadrul organic al întregului*, singurul care dă valoare amănuntului.

Prin poziţiile fundamental opuse, dipticul folcloric Alecsandri-Odobescu parcă era predestinat de la început să aibă ceva dramatic: prima interpretare a unui poet alături de întîia încercare ştiinţifică.

[*Revista fundaţiilor regale*, IX (1942), 1 aprilie, nr. 4, p. 622—641.]

ŞERBAN CIOCULESCU
[VLADIMIR STREINU ŞI TUDOR VIANU]

AL. I. ODOBESCU

[...] Opera sa literară cea mai însemnată, din anii conducerii *Revistei române*, este acea savuroasă *promenade*

[1] În ziarul *Bucovina* din 18 febr. 1850, V. Alecsandri publică textul baladei *Miorița* și o scrisoare adresată lui A[lecu] H[urmuzachi], conducătorul ziarului, în care relatează împrejurările găsirii ei și-i comentează conținutul. *(N.ed.)*.

Scanned with OKEN Scanner

archéologique, cu numele *Cîteva ore la Snagov*. Unic cunoscător al disciplinei arheologice, la noi, însărcinat cu misiunea inventarierii odoarelor bisericești, lăsate în părăsire, Odobescu prezintă publicului rezultatele competentelor sale cercetări, în cadrul unui memorial de călătorie, compus pe modul digresiv, menit să instruiască și să delecteze totodată. Savantul și sfătosul povestitor își mărturisește alcătuirea sufletească de „călător cu gusturi nețărmurite...., setos de a cunoaște țara cu tăinuitele-i comori" ; „colinda sa iscoditoare" e stimulată de mijloace feroviare, drumețul fără grabă, răsturnat într-o brișcă poruncea vizitiului să nu urmeze linia monotonă a șoselei, „acea coardă nemlăduită și dizgrațioasă, întinsă fără gust pe d-asupra capricioasei naturi", ci să o ia de-a dreptul prin „drumurile lui Dumnezeu", acoperite cu „un covor de iarbă fragedă și mărunță".

Înaintea lui Hogaș, Odobescu e cel dintîi turist în sensul modern, căruia îi place să se înfățișeze cu un „instinct de barbar", prin pasiunea sa regresivă către natură ; cititorul avizat recunoaște într-însul însă structura de citadin rafinat, în căutare de plăceri genuine, prevăzut și cu un umor cărturăresc, bogat în referințe și uimiri simulate ; drumețul nu e un adversar al drumurilor de fier, în spirit preeminescian, de partizan al unei civilizații patriarhale, ci numai ca turist frondează proiectele feroviare ale momentului, cu spirituala mărturie că nu urmărește zădărnicirea lor. Îi place numai, în slobode plimbări, să contemple felurimea priveliștilor naturale, cu toată scara nuanțelor viride, cu „atmosferă de balsame răcoroase" și cu „șoapta frunzelor, ușor clătinate de o lină adiere", îngînată „cu susurul greerilor ascunși în frunziș". Înaintea lui Odobescu, alți scriitori români au descoperit măreția sau dulceața unor peisaje, dar nici unul n-a simțit ca dînsul cu toate simțurile, asociind senzațiile vizuale cu cele olfactive și auditive. Cu un rafinament de faun modern, educat artistic, descrie întîlnirea cu o brișcă, încărcată cu tinere arendășoaice, în malacoave, mătăsuri și volane ; sfiiala lor, tradusă într-un joc viclean de-a v-ați ascunselea, și cursa de întrecere, din inițiativa înțeleptului său surugiu, precum și costumația sărbătorească a fetelor prilejuiește talentatului scriitor zugrăvirea unei adevărate gravuri galante, în stilul

Scanned with OKEN Scanner

secolului al XVIII-lea, demnă de meşterul îmbarcării către Cythera (o altă asemenea gravură, mai grăbit schiţată despre seraiul lui Ienăchiţă Văcărescu se găseşte în studiul amintit). Plimbarea cu trăsura nu e însă pentru Odobescu o curată destindere, deoarece gîndul său e urmărit mereu de asociaţii savante, care nu-i îngăduie odihna comodă ; beletristul ca şi clasicistul e solicitat de amintiri livreşti, care compensează într-un fel neavuţia invenţiei ; şi cînd este ca să se intereseze de vestigiile arheologice, specialistul adoptă linia frîntă a relatării, alternînd notaţiile epigrafice cu erudiţia istorică şi cu preferinţele subiective, schimbînd tonul şi stilul cu sentimentul dublei personalităţi, de savant şi de artist. Arheologul, mîndru de iuţeala descifrărilor sale paleografice, înseamnă cu zîmbet de prefăcută modestie „mirarea fenomenală" a călugărilor, vrednici necărturari, care-l califică drept „cărturar de primejdie". Odobescu e însă totdeauna conştient de prudenţa pe care o impune adevăratului om de ştiinţă stadiul evolutiv al disciplinei respective, în climatul nostru cultural ; ca urmare, nu tinde să sperie pe cititor prin erudiţie, ci numai să-i deştepte interesul pentru studiul istoriei naţionale. Ca şi Grigore Alexandrescu — şi mai tîrziu Eminescu — afirmă preferinţa sa pentru Matei Basarab, voievodul înţelept, viteaz, diplomat, protector al Bisericii şi al tiparului ; elogiul e integral, cu o notă de entuziasm în care se resimte tinereţea, cu generoasele ei nereţineri ; e, în această slăvire însufleţită, o notă de independenţă faţă de N. Bălcescu, a cărui *Istorie a românilor sub Mihai-vodă Viteazul* începuse a o publica în *Revista română*, ca să ducă la desăvîrşire lucrarea, abia în 1878. Maestrul e însă amintit mai departe, cînd vine vorba de postelnicul Constantin Cantacuzino, a cărui biografie fusese schiţată, în 1845, de „neperitorul nostru istoric", cu „acel stil cumpănit, învietor şi colorat ce caracteriza pana sa măestreaţă..." După acest elogiu fără rezerve, urmează o convenţională laudă a lui D. Bolintineanu („stilul elegant al unuia din cei mai amabili poeţi ai noştri"), preludiu calculat pentru strînsele obiecţii aduse călcărilor adevărului istoric, în romanţarea aceleiaşi vieţi. Din aceste întîmpinări culegem lumini preţioase asupra propriei metode a nuvelistului istoric, reductibilă la formula : respectul „culorii locale". Arheo-

Scanned with OKEN Scanner

logul în misiune de conservator al patrimoniilor artistice bisericești are o izbucnire scurtă, dar cu ton de răfuială personală, împotriva unui părinte Teodosie, spoliator de odoare. Conștient de efectul rezultat din contraste, Odobescu rostește elogiul arheologiei, „acea nobilă patimă a anticarului“ etc., ca s-o urmeze cu neuitatul epilog al rețelei culinare pentru gătirea plăticii, menită să astîmpere foamea enormă, aţîţată de „nobila patimă“. Astfel, frumosul memorial snagovean nu se sfiește să dea în vileag o altă notă caracterizantă a temperamentului odobescian, de epicureu răsfăţat. [...]

Capodopera convenită a lui Odobescu, *Pseudo-kineghetikos* (1874), e și o operă convenţională, în care interferenţa literaturii și a arheologiei e mai strict calculată decît oriunde, o lucrare de strădanie strălucită, dar prea stăruitor prezentă, la tot pasul. În descrierea Bărăganului, autorul a dat cea mai largă extensiune calităţilor sale descriptive, așa cum, în tot atît de faimoasa poveste a bisoceanului, a realizat cea mai reușită pastișă cultă a basmului poporan. Oricît s-ar susţine bucata cu Bărăganul, i se pot prefera, în genul descriptiv, acele cîteva portrete și zugrăviri de costume, risipite în opera lui, în care a adus o siguranţă de contur și o bogăţie lexicală de pictor și de filolog, derivaţi din arheologie. *Pseudo-kineghetikos* e o admirabilă operă, nefiresc meșteșugită, deși autorul a năzuit către stilul natural ; Tudor Vianu are perfectă dreptate cînd îi subliniază acea „convenţie stilistică academizantă“ ; același a ieșit din generalizările necaracterizante ale analizatorilor stilului odobescian, punînd în lumină „simţul său muzical care stă la originea largilor cadenţe în care și-a scris paginile cele mai bune“, armonia lentă a perioadei lui, bogăţia ei arborescentă, comparaţia nobilă și aluzia savantă, de provenienţă clasică, nuanţate cu umor, accentele sentimentale stilizate popular, care nu întrec nivelul convenţiei, descrierile de costume și datini care pleacă mai mult de la cunoștinţe decît de la impresii etc. Cu *Pseudo-kineghetikos*, se anexează literaturii noastre un domeniu de cultură, anume artele plastice, privite nu atît în mijloacele tehnice, cît în anecdotica lor, accesibilă publicului, precum și în gesturi și atitudini, în interpretarea cărora se resimte gustul clasic și academic al autorului.

Scanned with OKEN Scanner

Umorul lui Odobescu e cărturăresc și condescendent, dar încearcă nivelul vaselor comunicante printr-un purism lexical și o sfătoșie artificială, realizată stilistic. [...]

[*Istoria literaturii române moderne*, București, 1944 ; reprodus din vol. *Istoria literaturii române moderne*, Ed. didactică și pedagogică, București, 1971, p. 119—122]

AL. PIRU

PSEUDO-KINEGHETIKOS

Pseudo-kineghetikos, opera de căpetenie a lui Odobescu, a fost compusă în preajma vîrstei de patruzeci de ani, ca introducere la *Manualul vînătorului* de Constantin C. Cornescu. Ideea de a scrie o prefață la această carte a trezit în Odobescu, om de spirit și mare erudiție, dorința de a alcătui un „fals tratat de vînătoare", adică o dizertație literară pe o temă serioasă, în scopul mai curînd de a desfăta decît de a instrui pe cititor, ori de a-l învăța distrîndu-l, după adagiul horațian : „ia toate voturile, cine știe să îmbine plăcutul cu utilul". *Difficiles nugae*, „nimicuri anevoioase", își intitulează scriitorul cu un *motto* prelegerile sale din pseudo-tratatul de vînătoare, vrînd, desigur, să sugereze lipsa de pretenții și chiar vanitatea, pînă la un punct, a unei astfel de întreprinderi. Trebuie remarcat de la început că, conștient sau nu, Odobescu mergea și de data aceasta pe urmele lui C. Negruzzi, care, cu cîteva decenii mai înainte alcătuise *Vînătorul bun sau meșteșugul de a nu-ți fi urît*, tot un pseudo-manual, avînd ca temă elogiul vieții active în mijlocul naturii. Negruzzi îl citează pe Eugenio Raimondi Bresciano, *Delle caccie* (Napoli, 1626), dar nu-i exclus să fi avut surse rusești, numeroase în această chestiune (*Cartea pentru vînători*, de Leșvin, *Vînătoarea vînătorului*, de Ventelovski, *Însemnări vînătorești*, de Patfainder etc.) Cu atît mai mult trebuie presupuse asemenea surse la Odobescu care citează pe Aksakov și Turgheniev. Într-o recenzie a volumului lui Aksakov, *Însemnările vînătorului*

Scanned with OKEN Scanner

pușcaș din guvernămîntul Oremburgului, Turgheniev face un adevărat eseu asupra vînătoarei, urmărind această temă în diverse arte, exact ca și Odobescu. Nu-i exclus ca Odobescu să fi cunoscut recenzia lui Turgheniev, pe care i-o putea comunica Hasdeu. Firește, Odobescu cunoștea tratatele de vînătoare ale Antichității, *Kynegheticoii* lui Xenofon, *Despre vînătoare,* a lui Oppian, *Cynegeticonul* lui Grațiu. Faliscu, îngrămădiți în introducerea lui C. C. Cornescu. Afectînd a fi agasat de erudiția cinegetico-academică, Odobescu nu ocolește nici un amănunt în legătură cu tema sa, traducînd bucuros versuri grecești și latine, apelînd nu mai puțin la autori moderni, la folclor, la operele arhitecților, sculptorilor, pictorilor, desenatorilor, gravorilor, compozitorilor, care au ilustrat, fie și numai incidental, vînătoarea, inspirîndu-se din ea. Ca model de întocmire a falsului său tratat, scriitorul și-a ales, după propria sa mărturie, pe Lessing :

„Sînt acum mai bine de o sută de ani de cînd unul din cei mai mari scriitori ai Germaniei, Lessing, a scos o carte sub titlul de *Laokoon sau despre mărginile respective ale poeziei și ale picturii.* Într-acest cap de operă de critică și de bun gust, autorul descrie cu fineță, cu claritate și cu eleganță, mijloacele diferite ce fiecare din aceste două arte pun în lucrare ca să intereseze, să mulțumească, să miște și să răpească pe om.

Mi-a venit în gînd că o carte de felul acesta s-ar putea scrie luînd cineva de subiect vînătoarea, spre exemplu, și analizînd pe rînd toate impresiunile ce ea produce asupra imaginațiunii și asupra simțimintelor omenești, atît prin împărtășirea omului la înseși acțiunile ei, cît și prin descrieri literarii, prin imitațiuni armonice sau prin reprezentări plastice ale scenelor de vînătoare.“

Se știe că Lessing delimitează în *Laokoon* poezia, ca artă a succesiunii, de pictură, ca artă a simultaneității. *Laokoon* este o lucrare de estetică. În *Pseudo-kineghetikos,* Odobescu nu dezvoltă idei generale, singura lui preocupare fiind de a educa simțul estetic al cititorului, sentimentul frumosului, gustul artistic. Astfel, cartea este, cum Eminescu însuși a numit-o, un „mozaic“, un potpourri literar, conținînd analize de opere plastice, muzicale și literare, amintiri, anecdote, tot ce atîtă curiozitatea și recreează în chip folositor spiritul.

Scanned with OKEN Scanner

Temperament sociabil și jovial, Odobescu începe cu amintiri din copilărie de pe vremea cînd un colonel rus Engel i-a pus pentru prima dată pușca în mînă. A împușcat multe vrăbii cu ea, dar „întru atîta se cam mărginesc foile de dafin ce am putut culege în cariera mea cinegetică". Nu s-ar putea găti, adaugă scriitorul, cu ele, nici măcar iahnia de mistreț descrisă în cartea prietenului său Cornescu. Totuși a fost și el în patria vînatului, pe întinsul Bărăganului, *Et in Arcadio ego !* S-a ospătat la cîrciuma unchiașului Dor-Mărunt, a contemplat movilele, tunulii, mărturii ale trecutului. Cîte un cîrd de cocori îi evoca versuri din Dante, unde zborul acestora „cantando lor lai" reprezintă umbrele duioase ale celor morți. Bărăganul însuși se aseamănă cu stepa malorosiană zugrăvită în „minunatul romanț istoric" *Taras Bulba,* de N. Gogol, care-și încheie descrierea cu exclamația : „**Чертъ васъ вазьми, степи ; какъ вы хороши,** Dracul să vă ia, cîmpiilor, că mult sunteți frumoase !" La Balta Albă, Odobescu l-a întîlnit în copilărie pe Alecsandri „vesel și încă de atunci cunoscut prin farmecul neaoș-românesc al muzei ce-l inspiră".

Observînd că C. C. Cornescu nu pomenește deloc de grauri, păsări care se așază pe spinarea boilor, fără ca aceștia să poată protesta („Mare e limba boului, păcat că nu poate grăi !"), Odobescu arată că ei nu trebuie confundați cu ceea ce francezii numesc *grives,* iar noi putem consuma la Capșa și Hugues. Aceste păsări sînt sturzii de care s-au ocupat poeții latini Marțial, Horațiu, agronomul Terențiu Varro și istoricul Pliniu cel Bătrîn. Sturzul se mai numește și *cocoșar,* totuși în *Dicționarul Academiei* cuvîntul *cocosiariu* nu figurează. N-o fi de origine latină ? se întreabă cu maliție autorul. Cît despre *sturdiu,* Laurian și Massim n-au ajuns încă la litera S. Căutînd etimologia lui *grive,* autorul scoate dicționarul lui Littré și, constatînd că acesta nu dă originea, caută prin Marțial, prin Dante și ochii i se opresc acum la terținele în care alte spirite nenorocite sînt purtate de vijelii infernale întocmai ca stolurile de grauri :

E come gli stornei ne portan l'ali...

De la sturzi scriitorul trece la alte spețe de păsări și de la colombele (porumbițele) lui Dante, ajunge la

Scanned with OKEN Scanner

turturica lui Ienăchiță Văcărescu. În general, tehnica dizertației constă în continua deplasare de la una la alta, prin citat, anunțată cu prefăcute scuze :

„Aci vrînd-nevrînd trebuie să mă urmezi — și aceasta îți va fi pedeapsa — într-o lungă controversă, în care filologia are să se amestece cu istoria naturală și să facă un talmeș-balmeș precît se va putea mai doct și mai erudit. Bagă de seamă că ai a face cu un membru al Academiei !“

Vorbind de sezonul vînatului, autorul face o digresie despre cîinii de vînătoare, plasînd și anecdota cu vulpea bearcă.

(Analizele lui Odobescu de opere plastice, muzicale și literare sînt pertinente și pot fi citite încă cu interes, constituind primele încercări de critică de artă (mai ales în domeniul plasticei, primul critic muzical român fiind N. Filimon). Clasice au rămas îndeosebi descrierea a trei capodopere : *Diana cu ciuta,* monument antic aflat la Luvru, *Diana de Poitiers,* sculptură de Jean Goujon și *Miraculoasa vocațiune a Sfîntului Hubert,* gravură de Albrecht Dürer.

Fără a respecta și de data aceasta vreo ordine anumită, Odobescu vorbește despre sculpturile de pe arcul roman al lui Constantin cel Mare, despre desenele preistorice din grotele Franței, despre altoreliefurile egiptene și asire, pentru a ajunge la drama *Wilhelm Tell* a lui Schiller, „cea mai expresivă poemă a vieții vînătorești... în care răsuflă peste tot aerul liber și curat al plaiurilor alpestre și iubirea necumpătată de patrie a cetățenilor liberei Elveții“. Aici scriitorul are încă un prilej de a sublinia importanța motivului urmărit :

„O țară întreagă scăpată din robie numai prin inima vitează și prin săgeata dibaci mînată ale unui vînător, iată desigur cea mai falnică izbîndă cu care se poate mîndri vînătoria“.

Alfred de Musset, Byron în traducerea lui C. A. Rosetti și în original, Lamartine, Villon, poetul român N. Rucăreanu, autorul baladei *Vînătorul Carpaților,* și mai ales Gogol, Aksakov și Turgheniev reține atenția literară a lui Odobescu, compozitori ca Haydn cu oratoriul *Anotimpurile (Die Jahreszeiten),* Méhul cu uvertura operei

Scanned with OKEN Scanner

Le Jeune Henri, Rossini cu opera *Guglielmo Tell*, Weber cu *Freischütz (Arcaşul liber)* — atenţia muzicală, iar Rubens şi Snyders, Wouwermann, Desportes şi Oudry, Ribinger, Landseer şi Ruysdael — atenţia picturală.

Ultimul capitol este rezervat folclorului, unui basm povestit de un voinic chipeş din Bisoca, al *Feciorului de împărat cel cu noroc la vînat*, reconstituire a unor legende buzoiene în jurul feciorului doamnei Neaga, înregistrată de Odobescu într-unul din memoriile sale arheologice despre ruinele din codrii Cislăului. Este un basm original pe motive populare vînătoreşti, oferit ca exemplu de proză artistică, la fel cu *Făt-Frumos din lacrimă* a lui Eminescu.

Cel din urmă capitol (cel mai plăcut pentru cititor) se compune din puncte, puncte şi repetă o glumă a lui Charles Nodier din *Le meilleur des livres*.

Odobescu scrie într-o epocă de ofensivă a curentului latinist care prin presă şi prin forul lingvistic cel mai important al ţării, Academia, voia să impună poporului o limbă artificială, teoretică, fără nici o legătură cu graiul vorbit. Alături de Negruzzi, Kogălniceanu, Russo şi Alecsandri, Odobescu a dus o campanie consecventă împotriva stricătorilor de limbă. Încă din 1861 scriind despre *Psaltirea lui Coresi din 1557*, el condamnă acţiunea de înlăturare a elementelor de influenţă slavă din limba română :

„Să nu sperăm niciodată, şi chiar să nu voim, a şterge urmele înrîuririi primitive, căci atunci putem zice că, împreună cu dînsa, va dispare şi limba română cu caracterul său propriu şi constitutiv, cu originalitatea sa de limbă neolatină formată sub o influenţă diferită de acelea ce au predominat la formarea limbilor neolatine din occident, surorile ei".

Tocmai acele cuvinte pe care autorii *Dicţionarului Academiei* le izolau într-un glosar îl atrăgeau pe Odobescu prin culoarea lor specifică. În *Pseudo-kineghetikos*, el înregistrează cu mare interes formele populare auzite de la călăuza sa, neuitînd a ironiza pe filologii latinizanţi.

Sfera lexicului lui Al. I. Odobescu înglobează alături de termeni arhaici şi neologici, nu puţine cuvinte din graiul viu al poporului, ori de cîte ori e nevoie de a evoca

Scanned with OKEN Scanner

atmosfera potrivită. Căci una din particularităţile limbii lui Odobescu este perfecta unitate dintre fond şi formă, adaptarea mijloacelor de expresie la conţinut.

Izbitoare la Odobescu este maturitatea stilistică timpurie şi capacitatea de a exprima cu claritate un sistem noţional complex la o dată cînd limba română nu era încă fixată. În această privinţă, scrisul său seamănă cu acela al lui Bălcescu şi Russo, împrumutînd de la unul perioada lungă, bine armonizată în ramificaţiile ei arborescente, de la celălalt ironia şi nuanţa.

Incontestabil că Odobescu este un poet, un scriitor care nu-i indiferent la compoziţie şi că perioada sa scontează efecte ritmice, muzicale. Dealtfel, basmul feciorului de împărat cel cu noroc la vînat alunecă adesea în cadenţe prozodice, cum se poate repede constata aliniind rimele :

...că omul la vînătoare,
fie pe ger şi ninsoare,
fie pe năduf de soare,
nici nu prinde veste
că ce timp mai este,
nici nu vrea să ştie
cum are să-i fie,
nici nu bagă-n seamă
la muncă de-l cheamă,
nici că ia aminte
de orice cuvinte,
ci vesel omoară
vremea care zboară,
fără griji trăieşte,
pe pămînt domneşte
şi e la vînat
ca şi împărat.

Aceasta nu mai e proză, ci curată poezie în ritm trohaic popular de opt, şase şi cinci silabe, ca şi cîntecul bătrînesc, preţuit de Odobescu şi pentru a sa „versificare liberă şi neînstrunată, ce rar jertfeşte sensul vorbii".

Odobescu nu e retoric ca Bălcescu, scrisul său e însă al unui bun causeur grav cînd narează, minuţios şi exact cînd descrie, mişcat cînd îşi aminteşte, vesel cînd

Scanned with OKEN Scanner

spune o anecdotă, totdeauna comunicativ fie că dezbate o problemă, fie că analizează o chestiune, amabil și discret, cucerind prin echilibru, măsură și gust.

[*Inedit*, 1958.]

ZOE DUMITRESCU — BUȘULENGA

AL. I. ODOBESCU

[...] *Pseudo-kineghetikos* a fost numit mozaic, simfonie, ghiveci, potpuriu. Nouă ni se pare un eseu construit ca unul din tablourile cele mai caracteristice ale lui Peter Brueghel, fără centru aparent, cu viața difuză pretutindeni. Un cercetător al lui Odobescu îl numea o *satură*[1] în sensul vechi, roman al cuvîntului. Și această comparație este posibilă, fiindcă Odobescu însuși în studiul său despre *Satira latină* definea satira ca „un termen general care se da la tot felul de amestecuri și se întrebuința atît în limba preoților, cît și a legiuitorilor, cît și într-a bucătarilor și a literaților". Iar mai departe, scriitorul introducea o notă nouă în definirea aceloraşi satire : „scriere unde se amestecau tot felul de spuse mai mult sau mai puțin glumețe". Or, *Pseudo-kineghetikos* este pe de o parte o amestecătură de tot felul de spuse, iar pe de alta, o glumă aproape neîntreruptă, tonul scriitorului păstrîndu-se aproape mereu în registrul hazliu. Forma epistolară a lăsat scriitorului o libertate de mișcare totală, lipsa de constrîngere fiind la tot pasul evidentă. Dar sub această aparentă lipsă de plan, în expunerea izbitor de liberă, se ascunde o mare grijă de structură, de compoziție, o mare minuție chiar în împărțirea materialului.

În prefață, ca de obicei modest și plin de umor, Odobescu arată ceea ce crede el că este „falșul său tractat de vînătorie". Dar în plină tratare a materiei, în capitolul al IV-lea, el indică ceea ce ar fi trebuit să fie sau a fost în intenția sa *Pseudo-kineghetikos* : o monografie

[1] Farsă, comedie, satiră (lat.), *(N.ed.)*.

Scanned with OKEN Scanner

a vînătorii în artă. [...] Excelentele descrieri, făcute după toate legile retoricii clasice, divulgă formaţia de critic plastic a scriitorului şi natura vizuală a inspiraţiei sale. După o scurtă trecere prin literatura de specialitate, capitolul al IV-lea, grăitor pentru toată opera, conţinînd-o în germen, prefigurînd-o, se încheie cu o glumă despre coada cîinelui de vînătoare. Primele trei capitole, cuprinzătoare de date în afara materiei propriu-zise, par a fi doar o introducere. În cel dintîi, autorul se scuză cu nenumărate anecdote de ignoranţa sa în cele ale vînătoriei şi se resemnează a rămîne pentru tot restul vieţii între cei care nu deosebesc rata de găină, cînd, deodată izbucneşte în lauda Bărăganului, făcînd faimoasa descriere a stepei româneşti. În încheiere, în contemplarea propriei sale descrieri, inserează un splendit pasaj din *Taras Bulba*, al lui Gogol, despre stepa rusească. Interesant este elogiul făcut de scriitor horaţianului *utile dulci*, pe care credem că i-l putem atribui ca deviză lui Odobescu nu numai în *Pseudo-kinegetikos*, ci în toată activitatea şi opera lui.

În capitolul al II-lea, pe lîngă isprăvile cinegetice ale copilăriei sale, pe lîngă controversele filologice savante despre grauri şi sturzi, unde, ca de obicei, porneşte de la romani, găsim o seamă de paranteze şi aluzii la viaţa contemporană. Odobescu povesteşte despre felul cum l-a cunoscut pe Alecsandri, citează din Negruzzi şi din Ienăchiţă Văcărescu, dar mai ales se referă, ironic, la consorţiile germane, povară economică venită în ţară odată cu dinastia străină şi, desigur, la afacerea Strussberg, fiindcă se află în plină dispută teoretică despre *sturz*, şi la nesuferitul pentru el proiect de dicţionar academic al lui Laurian şi Massim. Aceste referiri, cît de scurte, la viaţa contemporană, la unele probleme arzătoare de actualitate, dau operei lui Odobescu pe alocuri o nuanţă destul de puternică realistă şi critică.

În capitolul al III-lea autorul îşi exprimă mirarea faţă de lipsa legiuirilor noastre, care nu prevedeau întreruperea obligatorie a vînatului în anumite luni. Care sînt acele luni se ghiceşte după citatul din Lucreţiu despre înnoirea firii sub impulsul zeiţei Venus. După întreruperea specifică realizată prin sosirea fetiţei lui, care-l anunţa de evenimentul fericit petrecut cu Capişoana,

Scanned with OKEN Scanner

căţeaua lor de vînătoare, Odobescu povesteşte, pornind de la alegerea căţelandrilor după coadă, anecdota despre coada vulpii.

Cu capitolul al V-lea, scriitorul intră în materie, adică începe incursiunile în toate artele, în toate vremurile, colindînd prin timpi şi prin spaţii ; el porneşte de la artele vînătoreşti la romani şi ajunge prin meşteşugite procedee pînă la vremea sa.

Capitolul al VI-lea e închinat muzicii care cîntă vînătoarea, ca opera *Wilhelm Tell*, de Rossini, ca oratoriul *Anotimpurile*, al lui Haydn, ca uvertura de vînătoare *Le Jeune Henri*, de Méhul, ca opera *Freischütz*, a lui Weber, sau care însoţeşte vînătoarea şi ale cărei instrumente sînt reprezentate în scenele împodobind palatele regilor Sasanizi. Cîteva *intermezzo*-uri agreabile, odihnitoare sau muşcătoare de ironie a introdus scriitorul şi aci. Mai întîi o amintire colorată liric despre anii şederii sale în Franţa, cînd mai întotdeauna în amurg auzea sunet de corn de vînătoare. Apoi cîteva glume despre vînătorii încornoraţi, despre meşteşugul lui Orfeu de a îmblînzi fiarele cu lira sa. Şi, în sfîrşit, o aluzie la viaţa culturală contemporană, la cearta amară dintre *Convorbirile literare* de la Iaşi şi *Revista contimporană* din Bucureşti, cu luarea în răspăr a lui Pantazi Ghica, colaborator asiduu al celei din urmă.

Capitolele al VII-lea şi al VIII-lea sînt consacrate picturii. Odobescu începe de la Pompei şi Roma, unde pe morminte vechi sînt zugrăvite scene de vînătoare. Detaliind obiectele cinegetice înfăţişate, el se opreşte asupra unei oglinzi ca, după aceea, din asociere în asociere, să facă o incursiune în literatura oglinzii (în Goethe, în Bolliac, în Alecu Văcărescu). Revine însă spre sfîrşitul capitolului la marii maeştri ai picturii cinegetice din secolul al XVI-lea, pînă în secolul al XIX-lea.

Cu cîteva citate din Horaţiu şi Miron Costin despre „preţuita mediocritate“ şi despre „nesăţioasa hirea omului“, scriitorul coboară din lumea curţilor şi nobilimii înspre plăcerile modeste ale unei vieţi tihnite pe care le-a cîntat şi Iancu Văcărescu în *Primăvara amorului*. Între aceste plăceri nu lipseşte desigur nici vînătoarea, şi astfel Odobescu pătrunde pe nesimţite în literatura cinegetică, alcătuind obiectul capitolului al IX-lea. După o paranteză nostimă cu două portrete groteşti de vînători,

Scanned with OKEN Scanner

autorul se opreşte mai îndelung asupra literaturii ruseşti de vînătoare, asupra lui Aksakov şi Turgheniev, căruia îi elogiază forţa de evocare a naturii. Interesant pentru definirea, o dată mai mult, a artei lui Odobescu e faptul că descrierile lui Turgheniev îi par deosebit de valoroase prin aceea că ele au atributele unor „tabeluri ieşite dintr-un penel de meşter". *Ut pictura poesis,* conchide criticul plastic de formaţie clasică, pe care-l atrag în literatură mai cu seamă aspectele de analogie cu artele figurative şi care, el însuşi, pare a fi adoptat în creaţia literară cu precădere mijloacele sugestive ale plasticii. [...] Şi deodată, la sfîrşitul capitolului al IX-lea, autorul înmănunchează într-un rezumat recapitulativ extrem de concis mostrele oferite din toate artele cu subiect cinegetic şi anunţă cuprinsul ultimelor două capitole în care va rătăci cu ochii pe plaiuri încîntătoare, iar cu auzul şi cu gîndul prin fantasticele regiuni ale basmelor vînătoreşti.

Într-adevăr, basmul bisoceanului despre *Feciorul de împărat cel cu noroc la vînat* ocupă cea mai mare parte din capitolele de închiere ale cărţii, asezonat şi agrementat de Odobescu în felu-i specific.

Mai întîi, ca deschidere a capitolului al X-lea, el relatează o călătorie prin munţii Buzăului, în care a fost condus de un „oacheş Apollon muntenesc", povestitorul basmului ce va urma. Limba „spornică, vîrtoasă şi limpede" a ţăranului îi prilejuieşte iar o serie de aluzii satirice la „Dictionariulu cel cu vorbe numai plivite, alese şi mai cu seamă croite de pe curata lătinie" şi la „păgubaşul de *Glossariu,* unde pricopsiţii noştri lexicografi şi scornitori de grai nou şi pocit, azvîrlă, ca borhot, mai bine de jumătate biată frumoasa noastră limbă românească". Poziţia lui Odobescu e o dată mai mult cum nu se poate mai clară faţă de aberaţiile latiniştilor şi vorbeşte despre continuarea atitudinii sănătoase de bunsimţ a celor mai mari dintre paşoptişti.

Semnificativă şi desigur foarte pozitivă e şi dorinţa scriitorului de a sfîrşi această operă de rafinament erudit printr-o bogată, masivă intervenţie populară care este basmul folcloric spus de bisocean. De asemenea, splendidul tablou de natură care deschide capitolul al XI-lea e evident făcut la temperatura înaltă a afecţiunii scriitorului faţă de patria sa, afecţiunea puternică ce nu l-a părăsit niciodată, nici cînd s-a aflat pe tărîmuri străine,

Scanned with OKEN Scanner

nici cînd a explorat comorile de artă ale Antichității europene. Basmul e spus molcom, cu frazări ample, cu legănări pe măiestrele ritmuri odobesciene. Enumerări bogate de flori, de vietăți, epitete dese, comparații alese, prea numeroasele clausule, asonanțe după modelul popular încarcă, balast de frumusețe, stilul prea ornat al povestirii. Basmul e totuși un interesant produs al întîlnirii dintre tema folclorică și particularitățile stilului odobescian.

Finalul trist e întărit cu note elegiace din Villon și Lamartine, din Horațiu, dar compensat de bucuriile unei mese care aștepta întinsă pe excursioniști, de o istorioară veselă a lui Negruzzi despre lupi și de blestemul lupilor aruncat autorului *Falșului tractat de vînătorie.* Și, după cum basmul liric al bisoceanului fusese întrerupt de Odobescu după meșteșugul lui obișnuit, cu accidentul inginerului neamț căzut de pe cal, așa și opera *Pseudo-kineghetikos* se încheie cu capitolul al XII-lea, constînd în binecunoscutele puncte de suspensie. Ca și în *Cîteva ore la Snagov,* care sfîrșeau cu o rețetă de bucătărie, ca și în capitolul al IV-lea (care prefigura structura lucrării), cu anecdota despre coada cîinelui, eseul se termină cu o poantă anecdotică, cu capitolul al XII-lea, „cel mai plăcut pentru cititori", după zisa autorului. Amestecul atît de variat și de neobișnuit al atîtor elemente eterogene ca critica de artă, disputa filologică, relatarea istorică, citatul literar, anecdota de obîrșie populară, basmul folcloric, aluzia neîncetată la viața contemporană face din *Pseudo-kinegheticos : mozaic,* cum i-a spus Eminescu, *salată,* cum i-a spus autorul însuși, scriere de inspirație clasică, cum nu se poate mai originală la noi. Ceea ce domină însă, ceea ce a făcut scopul ascuns sau doar pe jumătate mărturisit al lucrării este descrierea, cu intenția popularizării, a celor mai cunoscute opere de artă în legătură cu vînătoarea. De aceea substanța eseului e alcătuit în cea mai mare parte din pagini descriptive, menite să ofere cititorului, să traducă în cuvinte imaginile specifice ale artelor plastice. *Ut pictura poesis,* spunea Odobescu referindu-se la măiestria lui Turgheniev, *ut pictura poesis* putem spune noi, referindu-ne la mijloacele de căpetenie ale prozei lui Odobescu. Critic de artă format în spiritul clasicismului pe care-l iubea și-l admira, scriitorul român, deși acce-

Scanned with OKEN Scanner

sibil și receptiv și la unele influențe romantice, a rămas în cea mai mare parte a operei sale, mai ales în aceea unde avea să descrie creații plastice, tributar principiilor unei estetici mai vechi, care în Franța a avut o durată mai lungă. Dacă în Germania, Lessing, încă din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, demonstrase independența artelor cuvîntului, arte succesive și existența unei estetici proprii lor, precum și independența artelor simultane și a esteticii lor, analizînd granițele dintre poezie și pictură, Odobescu preferă să rămînă încă în secolul al XIX-lea susținătorul horațianei împerecheri sau echivalențe între mijloacele artelor plastice și acelea ale literaturii. De aceea, în arsenalul artistic de tip vizual al lui Odobescu, mijlocul cel mai frecvent folosit e descrierea în toate ipostazele ei. În primul rînd descrierea unor opere de artă, care ține locul cel mai de seamă în paginile originalului eseu. Primele demne de menționat sînt desigur cele trei opere care alcătuiesc în intenția autorului emblema lucrării și anume : *Diana cu ciuta,* de la Luvru, *Diana de Poitiers* și *Sfîntul Hubert,* din gravura lui Dürer. Cele trei descrieri succesive sînt făcute cu o pricepere, cu un gust, cu o varietate rară, așa încît fiecare din ele să sugereze o epocă întreagă, cu toate trăsăturile ei caracteristice în artă. Ritmul viu, susținut al frazei în fragmentul despre elenica Artemidă reproduce calitățile operei la care se referă autorul și chiar stilul general al artei eline, sobrietatea, mișcarea, realismul. Moliciunea artei curtenești din Evul Mediu e sugerată de surdina, de dulceața contururilor rotunjite, evocate de Odobescu în fraze legănate, uneori lîncezinde, contrastînd plăcut cu caracterele bărbătești ale primei descrieri. În reproducerea în cuvinte a gravurii lui Dürer, scriitorul stăruie asupra acelui peisaj, așa de specific în plastica germană a secolului al XVI-lea, cu aspect ușor hirsut în vegetație, cu linii strînse în gotice ghemuri, în mijlocul căruia se petrece miracolul sfîntului Hubert. Pline de grație sînt și descrierile tablourilor lui Wouwermann, Desportes și Oudry, bogate în revărsarea de viață barocă, acelea ale lui Rubens și Snyders. În încercarea lui de a-și mlădia stilul după opera studiată, Odobescu îmbracă veșminte cît mai variate, care să evite monotonia unui subiect repetat în atîtea ipostaze. De aci

Scanned with OKEN Scanner

bogăția căutată a epitetului, a comparației, a metaforei, a aluziei livrești. Aceste elemente, dealtfel se mențin și în descrierile de natură, și ele influențate de viziunea plastică a scriitorului. O natură fin stilizată apare în descrierea unui tablou de Ruysdael, simplicată în cîteva note esențiale pentru viziunea artiștilor din Țările-de-Jos asupra peisajului. Odobescu va avea o viziune personală și colorată național, totuși dozarea elementelor în tabloul de natură se va resimți de influențele covîrșitoare ale plasticii. Mai puțin în celebra evocare a Bărăganului, unde natura e receptată, în mod excepțional, în special prin valori auditive și de sugestie, mai mult în descrierea plaiurilor Bisocei, unde comparațiile și metaforele sînt împrumutate domeniului valorilor vizuale (argint, aur, oglindă, siniliu etc.). [...]

Încă o mărturie a influenței artelor plastice asupra viziunii scriitorului român, mlădiată după tiparele autorilor trecuți în revistă, o constituie și portretele, puține la număr, două, din *Falșul tractat*. De unde în scenele istorice arheologul tindea să substituie costumul portretului, în *Pseudo-kineghetikos* portretul e reprezentat prin două înfățișări grotești foarte interesante (dintre care ultima a slujit de model pentru vinieta de pe spatele copertei), inspirate de caricaturile atît de gustate la vremea lor, publicate în *Charivari* de cei mai celebri artiști ai vremii, printre care Monnier și Daumier, marele critic al vieții burgheze. Filistinul occidental atît de batjocorit de romanticii și realiștii primei jumătăți a secolului al XIX-lea devine, sub pana românului Odobescu, Gură-cască, Ton-paterna etc. și e înfățișat, ridicol fără margini, la vînătoare. Calitățile de ironist ale scriitorului muntean se relevă o dată mai mult în cele două portrete grotești care, cum am văzut, n-au scăpat nici ele influenței artelor plastice.

Tonul ironic, glumeț se menține mai în toată opera, fiind arborat cu predilecție de scriitor în special în pasajele narative, în relatările anecdotice, în aluziile bogate la viața culturală a țării noastre. Aci, limba lui Odobescu nu mai are eleganța cunoscută, ci dobîndește cursivitatea limbii poporului, a limbii vorbite. Nu mai întîlnim aci construcțiile savante, simetriile sintactice binare sau ternare, pluralitatea complementelor sau a atributelor (seria epitetelor ajungînd uneori pînă la pa-

Scanned with OKEN Scanner

tru), procedee împrumutate din retorica clasică şi care dau în unele momente cadenţe cu adevărat flaubertiene prozei autorului român.

Diferenţele în structurile stilistice se simt şi în lexicul operei, mixtură foarte interesantă şi dezvăluind sursele culturii şi formaţiei lui Odobescu. Bogăţia lexicală a *Falşului tractat de vînătoare* a fost menţionată pentru întîia oară de Eminescu în *Curierul de Iaşi*. Izvoarele lexicale ale lui Odobescu sînt : 1) cronicarii şi documentul istoric ; 2) arta plastică şi terminologia ei de specialitate ; 3) folclorul. De aceea, în limba scriitorului se îmbină, neaşteptat şi armonios totuşi, arhaismul, cuvîntul popular şi neologismul. Zicala populară temperează efectul savant al termenului de critică plastică sau neologismul modelează desuetele arhaisme.

Între Arcul de Triumf al lui Constantin de pe copertă şi vinieta finală, sub lozinca motoului atît de modest *(difficiles nugae* — glume nevoiaşe), deviza *utile dulci* s-a realizat, şi cititorul a fost instruit şi încîntat în acelaşi timp.

Acest lucru se petrece atît în *Pseudo-kineghetikos*, capodoperă a maturităţii lui Odobescu, cît şi în celelalte scrieri, literare sau arheologice. De aceea, opera remarcabilului erudit, urmaş al generaţiei paşoptiste, creată dintr-o intenţie lăudabilă de răspîndire largă a cunoştinţelor de istorie, artă şi arheologie, păstrează pînă azi o înaltă valoare educativă, ilustrînd o pozitivă concepţie despre scopul culturii.

[*Prefaţă* la *Pseudo-cynegeticos sau Falş tractat de vînătorie* E.P.L., col. „B.p.t." Bucureşti, 1961 p. X—XXVIII.]

GEO ŞERBAN

AL. ODOBESCU EPISTOLIER

Mai fecund decît literatul, decît savantul arheolog, decît istoricul de artă, a fost epistolierul Alexandru Odobescu. Dacă ar fi să se adune într-o ediţie completă puz-

Scanned with OKEN Scanner

deria scrisorilor sale, aflate încă în stadiul de arhivă manuscrisă, majoritatea în depozitele Bibliotecii Academiei, această ediție ar concura, de nu ar depăși chiar, impunătoarea serie de volume rezervate corespondenței lui Flaubert, în ediția Conrad. Este simptomatică, dealtminteri, surprinzătoarea simetrie care a făcut ca activitatea lui Odobescu să se încadreze între două mesaje epistolare, unul de timpurie afirmare în lume, altul de vremelnică despărțire.

Era de tot tînăr, abia trecut de pragul adolescenței cînd plecat numai cu tatăl în vacanță, trimitea mamei acea scrisoare din 8 iulie 1847, relevată entuziast de Nicolae Iorga, în care junele de nici 14 ani recompunea tabloul pestriț colorat al stațiunii Balta-Albă cu un condei deloc mai puțin expresiv decît al maturului Alecsandri care și el — coincidență — da în același an o descriere a acelorași locuri. De pe atunci se manifestau viu și pot fi surprinse în stilul scrisorii voluptățiile omului de lume ce urma să fie Odobescu, marea lui plăcere de a avea societate, cu care și pe seama căreia să sporovăiască trecînd liber de la un subiect la altul, de la temele frivole ale zilei la bucuriile înalte și mai greu accesibile, rezervate celor pregătiți să observe, să-și justifice moral impresiile, adică să clasifice și să opereze caracterizări. Odobescu știa încă de pe atunci să întoarcă filele calendarului și să noteze întîmplările zilnice fără a întrerupe senzația curgerii egale a timpului suveran, încît notațiile anecdotice sînt absorbite pe nesimțite într-un veritabil suflu epic. Viitorul autor al *Falsului tratat de vînătoare* își istorisește aici întîile aventuri cinegetice, fixează scrupulos întîlnirile cu diverși cunoscuți, sau se lasă pradă euforiilor romantice pe o noapte cu lună înnobilînd așezarea, altminteri destul de mizerabilă la lumina soarelui — totul cu o umoare egală și imperturbabilă, care lasă deschisă posibilitatea de a continua fictiv scrisoarea, de a o lega de altele independent de unde scrise și către cine, dar toate expresie ale acelei inimitabile predispoziții spre digresiune, din care Odobescu avea să facă miezul artei sale. [...]

După cum îi plăcea să convorbească, îi plăcea să se întreție în scris cu cei apropiați, cînd se întîmpla să fie la distanță de ei. În asemenea momente, scrisorile capătă aproape aspectul unui jurnal redactat în același

Scanned with OKEN Scanner

timp cu dorința unei mai riguroase supravegheri a propriei comportări și a vieții lăuntrice, dar și cu perspectiva de a fi consultat ulterior de către cei interesați să descifreze în cuprinsul său tainele unei personalități complexe. Ce sînt toate scrisorile adresate mamei după întoarcerea de la studii, din Franța, decît o încercare ambițioasă de a-și construi și a impune despre sine o imagine conformă idealului și intereselor sale! Sînt în acele scrisori date informative numeroase despre societatea și aspectul Bucureștilor din jurul lui 1855, nu mai numeroase însă decît se găsesc în alte documente, chiar scrisori din epocă. Nu latura informativă va fi deci cea care captează atenția în corespondența lui Odobescu : originală și captivantă cu adevărat rămîne în paginile acestea epistolare jocul rafinat al corespondentului care, prefăcîndu-se antrenat în vălmășagul circumstanțelor, de fapt trage toate foloasele posibile pentru a-și construi și conserva un mod de viață propriu întemeiat pe o spiritualitate de rară ținută. În scrisori se reflectă prea bine tensiunea continuă, împinsă pînă la conflict declarat, între această spiritualitate orgolioasă, rîvnind să se manifeste într-un cadru de tihnă somptuoasă, la adăpost de grijile mediocre și mediocrizante, — și mentalitatea pecuniară din ce în ce mai înfloritoare în epocă, aducîndu-și exponenții uneori chiar în preajma lui Odobescu. Din fiecare scrisoare, o crudă nemulțumire răzbate la suprafață, alimentată mereu de aceeași nepotrivire între aspirațiile cărturarului și mediul autohton marcat în prea mare măsură de preocupările materiale ; cu toate acestea Odobescu nu face figură de inadaptat și un idealism inalterabil îl determină să se simtă definitiv legat de locurile natale și oamenii acestui loc. [...]

Citite ca un jurnal, scrisorile lui Odobescu furnizează în multe împrejurări adevărate chei pentru descifrarea unor aspecte din opera literară ori pentru reconstituirea elementelor din care s-au durat în timp una sau alta dintre lucrările sale capitale. Nu mai departe decît faimosul capitol din *Pseudo-kineghetikos* dedicat Bărăganului, cu vibrația lui de poezie și plastică evocare, se dovedește — în lumina scrisorilor — fructul unor impresii multiple, de neșters, acumulate de Odobescu încă în vremea copilăriei petrecută în mare parte la moșia

Scanned with OKEN Scanner

părinților de la Călărești, sat așezat chiar în gura Bărăganului de unde porneau în fapt de zi spre locurile preferate de vînătoare, tămădăienii evocați de scriitor. Așternînd pagina literară din 1874, Odobescu nu făcea decît să redeștepte și să filtreze prin pînza amintirilor lucruri trăite, cîndva și rămase pentru el scumpe odoare ale trecutului. [...]

Asemeni jurnalului lui Eminescu, în care anumite elemente (de pildă datele despre temperatura fiecărei zile) fac parte integrantă din stilul redactării, scrisorile lui Odobescu pot părea și ele atinse de virusul steriotipiei ; de la un timp o schemă obligatorie, previzibilă își face simțită prezența, cîteva formule trec dintr-o scrisoare într-alta indiferent de zi, de lună, de an — dar nici nu vor să fie altceva decît semnele unui ritual după care se va desfășura tot mai pronunțat existența epistolierului adus în situația de a expedia zilnic uneori și cîte trei scrisori aceluiași destinatar, nu determinat de preaplinul evenimentelor trăite, cît de voia confirmării ritualului, din teama de a nu se trăda pe sine, abandonîndu-l. Adevăratul eveniment devenea astfel *înregistrarea* lui în cuprinsul unei epistole iar nu faptul ca atare consumat. S-ar putea presupune, pentru cel în cauză, că ce nu a fost consemnat în scrisori nici nu s-a petrecut. Cu alte cuvinte, nu încape dubiu că adevărata existență a lui Odobescu se împlinea în acest *timp secund,* cînd relatînd în scrisoare întîmplările de peste zi, el abia atunci le realiza integral dimensiunea, semnificația, într-o liniște contemplativă vecină cu creația. Ca și voluptoșii călătoriilor care întreprind, de fapt, voiajul în afara deplasării propriu-zise, cînd își scriu, după aceea, jurnalul de drum, Odobescu *trăia* în scrisori evenimentele cărora anterior le fusese numai martor.

Reconstituind pe hîrtie harta unei zile oarecare, Odobescu detectează detaliile, le așază într-o perspectivă meditativă în stare a le împrumuta reverberații luminoase și ecouri de natură să le scoată din anonimat și să le salveze de efemeritate. Desigur, este util să se stabilească itinerariul urmat de Odobescu în călătoria prin Italia anului 1870 — și scrisorile trimise soției sale satisfac eventualele curiozități de acest gen. Mai încărcat de semnificații apare însă *efectul* produs asupra lui Odo-

Scanned with OKEN Scanner

bescu de contactul cu atîtea comori ale geniului artistic uman, nu ce a întîlnit, ci cum a privit. Încă o dată iese la iveală gustul clasicizant al scriitorului nostru, predilecţia lui manifestă pentru proporţiile maiestuoase, echilibrate, menite să înfrunte parcă orice vitregii ale oamenilor sau timpurilor. Relatările sale trădează o stare de euforie lucidă, cristalizată abia prin scris.

Ca un adevărat clasic ce era prin temperament mai înainte decît prin educaţie cărturărească, Odobescu va şti să nu se rătăcească şi totodată să nu se priveze de prea multe dintre bucuriile ce-i ies în întîmpinare ca dintr-un adevărat corn al abundenţei. Tocmai spiritul livresc pronunţat îi ajută să absoarbă impresiile cu o mare abilitate şi să aşeze într-o perspectivă adîncă fapte care altora poate nu le-ar fi spus nimic. Emoţia lui nu se epuizează ca a oricărui neofit şi, mereu proaspătă, întreţinută prin acuitatea lucidităţii, reacţionează la fel de viu dinaintea monumentului *Moise* tăiat în marmură de Michelangelo sau a unei meşe din părul Lucreţiei Borgia, relicvă de o valoare afectivă pentru el, deopotrivă de tulburătoare.

Iubind interioarele somptuoase, odihnitoare pentru spirit şi stimulatoare, Odobescu a dus, aproape cea mai mare parte a vieţii sale de ajuns de zbuciumată o existenţă de „salon". Claustrat pe lungi perioade în propria-i locuinţă, indiferent unde, la Bucureşti ca şi la Paris (cînd nu era sub presiunea ocupaţiilor cărturăreşti sub aceea a creditorilor asediatori) Odobescu recurgea din instinct la mijlocirea scrisorilor pentru a-şi da iluzia legăturilor nealterate, ca pe nişte imaginare punţi înspre lumea largă, conservîndu-şi astfel intact sentimentul că există în atenţia celorlalţi, că mai constituie o prezenţă chiar dacă fizic era de atîtea ori dat lipsă la apel. Cînd a ghicit ameninţate temeiurile acestei prezenţe, cînd a înţeles primejdia de a se transforma într-o povară, n-a ezitat să rupă firul ultimelor iluzii. Tot printr-o scrisoare, altădată mijloc de legătură, avea să explice decizia de suspendare definitivă a punţii dintre sine şi lume [...]

[*Tribuna*, an XIV (1970), nr. 30, p. 14.]

Scanned with OKEN Scanner

ODOBESCU ŞI ARMONIA CLASICĂ

În lumea necuprins de vastă a lecturii se pot face (şi s-au făcut chiar, dar prea puţin) o mulţime de categorisiri în ce priveşte felul în care o pagină scrisă se înfăţişează cititorului ; mai exact spus : felul în care o pagină scrisă te îndeamnă s-o citeşti.

Horaţiu, într-un pasaj din *Epistola către Pisoni. De arte poetica*, a exprimat acest lucru, măcar în parte, poate că el cel dintîi, dar numai în ce priveşte poezia în versuri.

„O poezie este ca şi un tablou ; una are să-ţi placă mai mult dacă ai s-o vezi de-aproape, alta dacă ai s-o vezi mai de departe. Uneia îi place penumbra, alta, căreia nu-i este frică de pătrunderea criticului, va voi să fie privită la lumină. Una a plăcut numai o dată, alta va plăcea reluată de zece ori.“ Acesta e celebrul pasaj cu care începe *Ut pictura poesis*, de-atîtea ori amintit numai cu aceste trei cuvinte şi interpretat tot de-atîtea ori, ca şi cum Horaţiu ar fi vrut să spună că poezia este la fel cu pictura, că aceste două arte ar fi, aşadar, la fel în esenţa, în procedeele şi în efectele lor. Horaţiu n-a vrut să spună aceasta. A spus numai că o poezie trebuie judecată, aşa cum trebuie judecat un tablou, după individualitatea ei, că trebuie, cu alte cuvinte, să adaptăm judecata noastră la natura fiecărei poezii în parte.

Am făcut această digresiune, în chip neobişnuit liminară, din două motive. Mai întîi pentru că, avînd a mă ocupa de Odobescu, m-am lăsat influenţat de stilul său digresiv (îndeosebi de acela din *Pseudo-kineghetikos)* şi, în al doilea rînd, pentru că cu vorbele lui Horaţiu cred că voi sprijini şi mai bine afirmaţia mea de la început, şi anume că are o mare însemnătate felul în care o pagină scrisă te îndeamnă s-o citeşti, însemnătate apreciabilă mai cu seamă cînd este vorba de Odobescu. Într-adevăr, cîţi scriitori, atîtea îndemnuri la lectură şi tot atîtea moduri de-a citi, moduri rezultate din îndemnurile diferitelor stiluri. Un stil te îndeamnă la o lectură repede, fără răgaz, pe nerăsuflate, altul la o citire

Scanned with OKEN Scanner

pe îndelete, cu întoarceri şi cu pauze meditative, altul te poartă ca pe apele unui rîu de şes, altul îţi dă senzaţia unui urcuş în munţi — şi aşa mai departe, exemplele se pot înmulţi.

Ce impresie, în această ordine de idei, dă stilul lui Odobescu ? Cum te îndeamnă s-o citeşti o pagină sau alta din *Pseudo-kineghetikos*, lucrarea sa principală din punctul de vedere al stilului ?

Scrisul lui Odobescu îndeamnă la lectură înceată. Din cauză că tonul este domol fără lîncezeală şi prelung fără prolixitate, această încetineală, prin meandre chibzuit aduse, prin digresiuni întotdeauna cu schepsis făcute, nu moleşeşte atenţia şi o ţine mereu trează. Fraza e mlădioasă, lucrată cu grijă, construită temeinic şi tinde către un efect, nu de surpriză, ci de împlinire :

„Oară ce desfătare vînătorească mai deplină, mai nețărmurită, mai senină şi mai legănată în dulci şi voioase visări poate fi pe lume decît aceea pe care o gustă cineva cînd, prin pustiile Bărăganului, căruţa în care stă culcat abia înaintează pe căi fără de urme ? Dinainte-i e spaţiul nemărginit ; dar valurile de iarbă, cînd înviate de o spornică verdeaţă, cînd ofilite sub pîrlitura soarelui, nu-i insuflă îngrijarea nestatornicului ocean. În depărtare, pe linia netedă a orizontelui, se profilează, ca moşoroaie de cîrtiţe uriaşe, movilele, a căror urzeală e taina trecutului şi podoaba pustietăţii."

Şi acum, o descriere ce are un obiect cu totul diferit :

„A fost fără îndoială un vînător inspirat şi a ştiut să mînuiască bine arcul şi săgeţile subt a cărui daltă s-a mlădiit statua Dianei de la Luvru, acea mîndră şi sprintenă fecioară de marmură care s-avîntă, ageră şi uşoară, sub creţurile dese ale tunicei ei spartane, scurtă în poale şi larg despicată la umeri. O mişcare vie şi graţioasă a grumazului a înălţat capu-i, cu perii sumeşi la ceafă în corimb, şi pe fruntea-i coronată cu o îngustă diademă, se strecoară ca un prepus de mînie. Peplul îi înfăşoară ca un brîu talia zveltă şi cutele veşmîntului ascund sînu-i fecioresc ; dar braţele-i goale, unul se încovoaie în sus ca să scoată o săgeată din cucura de pe pe umeri ; cellalt se reazimă pe creştetul cornut al ciutei."

O trăsătură care apropie între ele amîndouă aceste descripţii, una de natură, alta de artă, este lipsa pitorescului verbal, a metaforei colorate. Expresiile vor, în

Scanned with OKEN Scanner

amîndouă descripţiile, să prezinte fără înfrumuseţare obiectul ; caracterizările sînt de idei, nu de imagini ; movilele Bărăganului sînt „taina trecutului şi podoaba pustiei“ ; pe fruntea Dianei „se strecoară un prepus de mînie“. Simţul măsurii şi nevoia armoniei conduc stilul lui Odobescu. El este mai sensibil, poate, la priveliştile de artă decît la acelea ale naturii. Singur spune, într-un loc din *Falsul tratat de vînătoare,* că decît vînătoarea îl interesează mai mult „impresiile pe care ea le produce asupra imaginaţiunii şi asupra simţămintelor omeneşti, atît prin împărtăşirea omului la însăşi acţiunile ei, cît şi prin descrieri literare, prin imitaţiuni armonice sau prin reprezentări plastice ale scenelor de vînătoare“. Aceste vorbe se cuvin să fie luate ca o declaraţie de principiu a lui Odobescu în ce priveşte scrierile sale literare. El este, prin fire şi prin formaţie intelectuală, un observator al activităţii artistice a omului, aşa cum Stendhal, după caracterizarea ce şi-o dădea singur, era „un observator al inimii umane“. Odobescu, din cauza aceasta, descrie în primul loc senzaţii de artă. Lucrul acesta se vede şi din cele două povestiri istorice ale sale, *Mihnea-vodă cel Rău* şi *Doamna Chiajna.* Aici descrierea mişcărilor sufleteşti ale personajelor este convenţională, într-un ton care de multe ori dă o impresie de exaltare romantică forţată, din cauză că el este nepotrivit cu firea scriitorului. În schimb, atunci cînd este vorba de descrierea locurilor, mai exact a aşezărilor omeneşti, interioruri de case, veşminte, podoabe, unelte, adică de tot ce este produs al meşteşugului şi al artei, stilul devine sobru, precis, aproape ştiinţific exact, şi fraza îşi recapătă imediat mişcarea ei înceată şi cumpătată, proprie lui Odobescu, chibzuită, cum am mai spus, chiar şi în digresiunile sale. Amintesc, de exemplu, descrierea caselor domneşti din Bucureşti, în *Doamna Chiajna* şi, tot acolo, sosirea ginerilor greci ai lui Mircea Ciobanul, cu descrierea hainelor şi a podoabelor acestora, totul, însă, şi aici ca pretutindeni, fără imagini, fără pitoresc, cu minuţie de inventar, în perioade de mare cumpănire verbală.

Odobescu reprezintă, în literatura noastră, cu strălucire tipul de scriitor cultivat, de *écrivain lettré.* Amintiri de lectură îi împînzesc stilul. Şi aceasta pînă într-atîta, încît, de exemplu, în finalul basmului cu *Fata*

Scanned with OKEN Scanner

de piatră, care încheie *Pseudo-kineghetikos,* el introduce pasaje traduse din cîţiva scriitori străini, fără să ia în seamă faptul că efectul acestor pasaje este cu totul nepotrivit într-un basm povestit de un ţăran. Dealtfel, basmul acesta este scris într-un stil rafinat, care e mult al lui Odobescu şi foarte puţin al ţăranului povestitor. Totuşi, acest lucru nu distonează tocmai din pricină că scriitorul a vrut înadins să dea acest ton povestirii, punîndu-şi interlocutorul să vorbească cum vorbesc păstorii din *Eglogele* lui Vergiliu, adică în chip măsurat, armonios şi cu bun-gust desăvîrşit. Odobescu are în cel mai mare grad acest bun-gust, care e atît de greu de definit, dar care se simte imediat la lectură. Se cuvine deci, şi este de mare folos, ca ori de cîte ori în literatură se simte lipsa acestui bun-gust, să ne întoarcem cu gîndul la Odobescu, aceasta nu ca să-i imităm stilul, ci numai ca să ne aducem aminte că gustul, indefinisabil, dar sigur, există. Glumeţi răutăcioşi spuneau pe vremuri despre Buffon că, înainte de a se aşeza la masa de scris, el se îmbrăca de gală şi îşi punea manşete de dantelă. Chiar dacă moda manşetelor de dantelă a trecut de mult, metoda scrisului îngrijit, cu gust n-a pierit — şi nici nu trebuie să piară. La păstrarea acestor însuşiri de armonie şi de gust, Odobescu poate contribui, mereu, în chip considerabil.

[*Consideraţii confortabile,* vol. II,
Editura Eminescu, Bucureşti, 1972,
p. 210—214.]

D. PĂCURARIU

DEBUT PUBLICISTIC, POET ŞI TRADUCĂTOR

[...] Încă din primul an al studiilor în capitala Franţei, Odobescu desfăşoară în cadrul Societăţii „Junimea română", inspirată de Bălcescu, o activitate plină de zel. Face parte, împreună cu poeţii George Creţeanu şi Alexandru Sihleanu, din redacţia revistei *Junimea ro-*

Scanned with OKEN Scanner

mână pe care o scotea Societatea și publică aici în 1851 un înflăcărat articol, *Muncitorul român,* prima scriere tipărită a autorului. Articolul, vădind talent și o maturitate artistică surprinzătoare, începe cu o descriere viguroasă a cîmpiei Bărăganului cu imensitatea ei nemișcată și pustie sub soarele torid de vară, în care „abia dacă se aude din timp în timp cîte un glas duios, cîntînd o doină tristă și melancolică", „îngînată de vreun țăran cu fruntea zbîrcită", sub care „scînteiază încă niște ochi care cată a vedea un viitor mai fericit", descriere care amintește bucata *O dimineață în stepele Valachiei* din caietul de școlar al autorului și care premerge capodoperei sale descriptive : tabloul Bărăganului din *Pseudokineghetikos.* Autorul consemnează patetic suferințele țărănimii iobage, în contrast cu bogățiile și frumusețile țării, denunță, în spirit pașoptist, nedreptatea înrobirii ei de către *ciocoi,* afirmă ideea unirii tuturor românilor („Dar a sosit timpul ca România să formeze toată o singură și puternică nație, care se va întinde pe amîndouă poalele munților Carpați...") și convingerea că „peste puțin pămîntul va fi înapoiat, prin iubirea și îngrijirile căruia pustiile se vor schimba în holde-nalte și bogate, în livezi roditoare, în pășuni verzi și fragede, pe care vor paște frumoasele vite ale României ; bordeiele, unde abia pătrund razele soarelui, vor deveni case luminoase, îmbelșugate și fericite ; în sfîrșit România va deveni o țară vrednică de geniul și de marea inimă a românilor". Articolul se încheie cu un apel către tineretul român studios, aflat la școlile din străinătate sau din țară, de a răsplăti țăranul iobag, *adevăratul român,* care prin munca sa le asigură „hrana" de toate zilele, printr-o acțiune de luminare intelectuală și morală, menită să-l ridice „din adînca ofilire în care pare a-l fi afundat suferințele lui". Influența ideilor lui Bălcescu este evidentă în această scriere de debut, îndrăzneață în concepție și scrisă cu un rar (pentru epocă) simț al compoziției și al limbii literare.

În același spirit, animată de idei patriotice și democratice, este scrisă *Odă „Junimii române"*, închinată, așa cum indică și titlul, studențimii române din capitala

Scanned with OKEN Scanner

Franței, grupată în Societatea „Junimea română". Oda, destinată, se pare, a fi publicată în revista Societății, dar rămasă în manuscris, este scrisă în proză, sub forma unor versete în genul *Cîntării României*, publicată de Bălcescu cam în același timp în revista *România viitoare* din Paris. Călăuzit de ideea „reînvierii" patriei, că „românul își va alunga a sa tăcere", că „dreptatea" va triumfa, autorul apelează indirect la tinerii patrioți, ca și în articolul *Muncitorul român*, cerîndu-le să fie pătrunși de importanța misiunii lor, aceea de a lumina poporul rămas în întuneric și suferință, a-l ridica în rîndul națiunilor libere și puternice. [...]

Sub auspiciile Societății studențești pariziene, el ține în 1851 o conferință, *Viitorul artelor în România*, care arată încă de pe acum cultura întinsă a autorului, neobișnuită la un tînăr de 17 ani, precum și concepția sa estetică înaintată. Conferința pornește de la ideea că arta este „expresia simțirilor unui popor întreg" și ea trebuie să contribuie la regenerarea și înălțarea acestuia. Numai așa arta are putere, este viabilă. Școlile artistice efemere, înțelese și gustate doar de o parte a societății, o minoritate, nu contribuie la progresul artei, ci o îndepărtează de sensul ei major, o fac „bastardă". Epoca pe care o străbate autorul, de prefaceri și înnoiri în toate sensurile, cere o artă pe măsura ei (expresie „sublimă" a vieții întregi a unui popor, maiestuoasă și naivă ca poporul însuși, a aspirațiilor acestuia „puternice către o lume de tot nouă și visată de noi toți și care să insufle spectatorului eroism și „cuget curat"), care să preia de la arta tradițională „numai niște principii generale", adaptate și acestea cerințelor moderne. O incursiune în principalele ramuri ale artei : muzica, pictura, sculptura și arhitectura, îi oferă tînărului exeget exemple ilustre pentru concretizarea concepției sale și pentru a combate ideea unei arte gratuite, concepută ca amuzament. Muzica, în toate timpurile, a exprimat simțămintele vitale ale omului condiționat istoric, năzuința acestuia arzătoare spre libertate și fericire. În Evul Mediu, bunăoară, ea era, în genere, de „o monotonie dulce și religioasă și totdeodată de o simțire ; de o veselie de tot naivă", exprimînd „toată suferința și toată religiozitatea acelei epoci". Războaiele religioase, revoluțiile fac să se nască o muzică nouă, cu acorduri mai ener-

Scanned with OKEN Scanner

gice, „abrupte“, spectaculoase și dramatice, motivele populare devin puncte de plecare, elemente esențiale pentru muzica cultă. Se dezvoltă opera, cultivată de mari compozitori ca Bellini și Donizetti, Rossini, Verdi, Mozart, Meyerbeer și, mai ales, Beethoven, „marele om în care e personificată arta muzicală“. Beethoven, afirmă autorul, a înțeles cel mai bine muzica populară, studiind-o la germani, la englezi, scoțieni și islandezi și valorificînd-o în muzica lui. În simfoniile lui Beethoven, simți ariile populare. De aceea poporul german le-a primit cu entuziasm. Muzica noastră cultă ar trebui să fie tot așa, încît țăranul român să recunoască în ea doina și alte cîntece favorite ale sale. Concluziile autorului cu privire la Beethoven și părerile sale în legătură cu orientarea pe care o consideră necesară pentru crearea și afirmarea unei mișcări muzicale românești sînt pline de interes și le transcriem în întregime : „Iată, domnilor, cum am înțeles pe Beethoven ; cari sînt părțile însemnate ce le-am văzut într-însul și pe cari le propun ca model acelora ce vor crea muzica națională română. Să știe să descrie frumoasa natură a țării noastre, să prindă adevăratul sens al muzicii noastre populare, în sfîrșit să se ajute de geniul său spre a-și exprima în acorduri melodioase simțirile cele interne, visurile ce-i apar dinaintea ochilor ; și acestea să le exprime cu aceea inimă, cu aceea frăgezime, cu acel ritm limpede și măreț, care ne plac atît la muzicantul german. Să se recunoască poporul în muzica sa, s-o guste și să tragă dintr-însa simțiri mari și nobile, căci aceasta e adevărata menire a muzicei și a artelor în general. Exemple spre a adeveri aceasta avem destule cu Marseilleza în cap ; avem și exemple contrarii ; să ne ferim de dînsele și să călcăm pe calea arătată atît de luminos de marele Beethoven.“

Aceeași concepție, aceeași informație largă și competentă îl călăuzește pe autor în caracterizarea celorlalte arte. Odobescu se mișcă cu o mare ușurință în cîmpul vast al artei universale, de la origini pînă în epoca lui și face aprecieri competente și pătrunzătoare, de om temeinic inițiat, în legătură cu marii artiști ai lumii : Rafael, Michelangelo, Leonardo da Vinci, Gros, Géricault, Praxiteles etc. Artiștii din toate timpurile au exprimat, în creația lor, idealurile înalte ale epocii în care au trăit.

Scanned with OKEN Scanner

Autorul are reţineri severe faţă de un David sau faţă de un Watteau („aici vine acel chip de pictură aşa fad al lui Watteau, în care găsim oarecare talent, dar care ne este cu totul nesuferit nouă care sîntem aşa de deosebiţi de societatea acelui timp. Arta ajunge adevărat bastardă, cît fuse lepădată de marele jude, de popor, şi într-adevăr cînd vine revoluţia de la 1793, care răstoarnă toate cele trecute, acel fel de artă sé pierde în cataclismul societăţii vechi"). Cît priveşte arhitectura, Odobescu constată că, după cele două mari şcoli în Europa — greacă şi gotică —, corespunzînd spiritului unor popoare diferite şi unor epoci diferite, a urmat, în epoca mai modernă, o concepţie foarte eclectică care dăinuie şi azi. Autorul preconizează, ca şi în celelalte arte, crearea unui stil naţional, bazat pe tradiţia locală, corespunzător năzuinţelor mari ale epocii moderne : lupta pentru emancipare socială şi naţională a popoarelor. Edificiile publice, avînd forma caselor ţărăneşti, vor trebui să fie spaţioase, monumentale, potrivite pentru „o societate unde libertatea discuţiei va predomni". Ornamentaţia cu gust, ţinîndu-se seama de funcţia educativă a acestor edificii, în sens cetăţenesc şi patriotic, casele de locuit trebuie, de asemenea, să stea în deosebita atenţie a arhitecţilor. Ideile lui Odobescu în această privinţă ilustrează o concepţie dintre cele mai moderne în epocă : „Localurile particulare cer cele mai însemnate îmbunătăţiri. Cîte condiţii demonstrate prin legi fizice le lipsesc astăzi ? Cît de greu, de apăsător, de nesănătos e aerul ce se răsuflă în acele case înghesuite, strîmte, în care toate bunurile naturii sînt aşa de rău împărţite sau lipsesc cu deplinătate ! Şi aici trebuiesc preschimbări obşteşti de la care spînzură viaţa şi sănătatea şi adesea starea intelectuală a oamenilor ! Aici e dureros, e crud a vedea sărmana omenire ucisă prin neştiinţa sa sau mai bine prin mîngîierea celor ce se zic cîrmuitorii ei ! Cîte suferinţi, cîte dureri, cîte necazuri, cîte boli ar fi lipsit dacă fiece om ar fi putut să se bucure de bucuria internă ce le aduc o casă sănătoasă şi veselă ! Acestea se par a fi lucruri mici ; însă de la dînsele atîrnă în parte destinul unui om, unei familii şi chiar unei naţiuni."

Concepţia estetică a lui Odobescu, aşa cum e exprimată în conferinţa din 1851, cînd autorul nu împlinise

Scanned with OKEN Scanner

încă 17 ani, se înseriază, în esență, programului *Daciei literare* și *Propășirii*; lărgind însă și adîncind mult conceptul de artă militantă, națională și populară, operînd în susținerea ideilor cu o arie foarte întinsă de cunoștințe în mai multe domenii ale artei, cum nu întîlnim, în literatura noastră, la nimeni pînă atunci. Conferința recomandă, totodată, un spirit erudit care se va afirma cu plenitudine în atîtea lucrări ulterioare și cu deosebire în *Pseudo-kinegheticos*.

Tot în această perioadă, la vîrsta de 19 ani, Odobescu scrie studiul *Satira latină* (publicat doi ani mai tîrziu în *România literară*, care punea în lumină întinsa cultură clasică a autorului și temeinicia aprecierilor critice, talentul și maturitatea sa ca eseist. Studiul debuta cu o profesie de credință clasică, în care recunoaștem reflexe din *arta poetică* a lui Horațiu și a lui Boileau : „Printre deosebitele feluri de compuneri literare, satira și comedia sunt cele care mai cu deosebire dau pe față slăbiciunile unei națiuni sau a unei epoce ; rolul lor este d-a lua în rîs relele năravuri ale omenirei și, arătîndu-le publicului subt o formă atrăgătoare și iscusită, să le biciuiască rîzînd și astfel să le îndepărteze pe cît se poate. În Franța în secolul lui Ludovic al XIV-lea, Molière și Boileau au luat asupră-le, unul prin comedie, iar celălalt prin satiră aceste vesele, dar nu puțin primejdioase îndatoriri și amîndoi le-au îndeplinit cu spiritul cel mai pătunzător și cel mai fin [...]. Satira însă, astfel cum o vedem în scrierile lui Boileau, lui Antioh Cantemir și despre care avem acum și în limba românească cîteva probe destul de recomandabile, adică acea critică în versuri a năravurilor, scrisă cu un stil ușor, adesea familiar și urzicînd pe cei demni de rîs și de reprobațiune, spre a ține parte virtuții și bunului gust, felul acela de compunere are o origină foarte veche, pe care dorim a o cerceta în acest articol.“ [1] În continuare, se analizează originile și afirmarea satirei la romani, insistîndu-se asupra lui Plaut, Terențiu și Ceciliu, apoi asupra lui Luciliu, Horațiu, Persiu și Iuvenal, asupra lui Terențiu Varro și Petroniu, în caracterizări de o mare pătrundere. Doi ani mai tîrziu, într-un articol, *Bazele unei literaturi naționale*, rămas inedit pînă în anii din urmă, Odo-

[1] Al. Odobescu, *Opere*, I, București, E.S.P.L.A., 1955 p. 51.

Scanned with OKEN Scanner

bescu își reafirma, de astă dată polemic, ideile, pledînd pentru o orientare clasică a literaturii. Creația literară are o finalitate educativă („înalță și lărgește ideile unui popor, curățește morala unei societăți și chiar întărește puterea politică a unui stat"), ea trebuie să fie plăcută și folositoare. Condiția esențială ce se cere unui creator este, înainte de toate, talentul, apoi cultivarea acestuia printr-un studiu temeinic, perseverent al limbii, ca și al „frumoaselor modeluri ale trecutului", adică a operelor literare valoroase create de înaintași. Acestor două probleme privind educarea talentului îi este dedicat în esență articolul.

Cum trebuie studiată limba, se întreabă Odobescu, într-o țară ca a noastră, unde lipsește tradiția unei mișcări literare bogate, autori „clasici" care să fi fixat și perfecționat instrumentul lingvistic? Într-o epocă în care scrierea limbii române se află încă sub imperiul arbitrariului, scriitorul, afirmă autorul, trebuie să știe să ocolească tendințele latiniste, cele influențate de sintaxa limbii franceze, ca și cele arhaizante cu iz slavon, după limba vechilor traduceri de cărți bisericești. Operele literare să fie scrise într-o limbă curată, limba vorbită de popor, să valorifice în același timp limba vechilor cronicari și să îmbogățească vocabularul, cînd e nevoie, cu elemente noi (luate din alte limbi) care însă să fie adaptate structurii limbii române. Pledînd pentru împrumuturi din alte limbi, Odobescu respinge concepțiile puriste, care preconizau scoaterea din limbă a cuvintelor de origine nelatină. Elemente eterogene există în toate limbile neolatine, dar nimeni nu s-a gîndit să le scoată în mod arbitrar, pentru că ele au intrat deja în componența organică a limbilor respective, conferindu-le acestora caracterul original. Același lucru se poate spune și în legătură cu limba română. „Într-un cuvînt — conclude autorul — ideea noastră este că trebuiește să respectăm limba care e în gura poporului nostru, s-o păstrăm în întregimea sa, și cît despre adausele cerute de deosebitele trebuințe, să le facem prin împrumuturi din limba latină sau chiar și din limbile moderne cînd cuvintele trebuincioase însemnează lucruri locale și moderne; dar chiar într-aceste vorbe noi să păstrăm formele grămăticii noastre și să ne ferim mai mult decît

Scanned with OKEN Scanner

orice de neologismele gramaticale, căci printr-însele se strică cu totul fizionomia unei limbi."

Ideile nu sînt noi, Heliade, în prefaţa *Gramaticii* sale de la 1828, Negruzzi în suita de scrisori *Critică*, A. Russo în *Cugetări* (publicate în *România literară* cînd Odobescu îşi scria articolul pe care-l comentăm) le exprimaseră într-o formulare foarte apropiată. Ele aparţineau epocii — eroice — de combatere a etimologismului şi purismului, pentru fixarea şi permanentizarea jaloanelor limbii literare româneşti, pornind de la limba vie a poporului.

În ce priveşte „frumoasele modeluri", autorul consideră ca esenţiale pentru orice scriitor modern cunoaşterea, înainte de toate, a literaturii vechi greceşti şi a literaturii latine, care oferă scriitorului modern, mai mult decît literatura oricărei epoci, exemple de perfecţiune artistică. Romantismul, identificat în mod abuziv cu literaturile nordice luate în ansamblul lor, de la origini pînă în contemporaneitatea scriitorului, ca şi cu perioade mai noi — acestea într-adevăr romantice — ale literaturilor sudice, neolatine, nu poate avea, în concepţia lui Odobescu, aceeaşi valoare exemplară. Deşi, recunoaşte, operele romantice conţin adesea energie, fantezie bogată, idei şi sentimente profunde care pot încînta, deşi, se precizează, romantismul a fost reprezentat de nume ilustre — Shakespeare (!), Calderon (!), Schiller, Lord Byron, Victor Hugo — autorul recomandă multă reţinere faţă de atare direcţie literară, pe care, în esenţă, o repudiază în termeni foarte severi (creaţiile romantice „sînt roduri ale unei imaginaţii exaltate şi întunecate, plină de idei bizare şi de fapte îngrozitoare şi peste fire", „forma nu are nimic atrăgător").

Fire de epicureu, de o jovialitate nu explozivă, ci ponderată şi calmă, intelectual umanist năzuind spre erudiţie, cu preocupări temeinice de arheologie, Odobescu vedea, în mod firesc, întruchiparea perfecţiunii artistice în arta veche greco-latină, expresie, după părerea sa, a echilibrului interior, a armoniei formei şi a perfecţiunii, pe care le recomandă ca model artiştilor contemporani. Îndemnul de a se studia şi prelua experienţa literaturii clasice din Antichitate avea în vedere nu imitarea în întregime, ducînd la pastişarea ilustrelor modele („nu voim însă să spunem printr-asta că trebuie s-o imiteze în toate. Nu, multe idei s-au schimbat, unele s-au dezvol-

Scanned with OKEN Scanner

tat, altele au pierit cu totul de pe cînd scriau grecii și romanii. Religia pe care ei se bizuiau s-a desființat cu totul pentru noi ; obiceiurile noastre sînt altfel ; istoria lor, deși ne este cunoscută, dar ne atinge mai puțin decît a noastră sau a popoarelor contemporane cu noi. Toate astea fac ca duhul literaturei să nu mai fie același ; și, prin urmare, de ar vrea cineva a-i imita în toate, acela ar fi cu totul greșit"), ci doar preluarea unor procedee de creație : grijă pentru compunerea migăloasă a frazei, pentru perfecțiunea compoziției, a formei ; simplitate și echilibru în exprimarea sentimentelor. Acestui deziderat tinzînd spre armonie și echilibru, exprimat în pragul încheierii anilor de studenție, autorul îi va rămîne, cu ușoare abateri, credincios de-a lungul întregii sale activități.

[...] Un sector important al activității sale scriitoricești [...] îl constituie creația lirică cunoscută de obicei doar prin două poezii, *Odă României* și *Întoarcerea în țară*, publicate, în 1855, în revista *România literară*. Ambele poezii, scrise sub influența vădită a liricii patriotice a lui Alecsandri, nu aduc elemente noi în peisajul literar al epocii. Ele exprimă patriotismul fierbinte al poetului, încredere în emanciparea țării și a poporului român. Cu totul remarcabile sînt cursivitatea versului și acuratețea limbii, calități care au reținut de la început atenția lui Alecsandri cu prilejul publicării poeziilor în revista sa. *Odă României*, datată 1852, cîntă frumusețea țării, bărbăția de altădată a fiilor ei, deplîngînd în același timp, în spirit pașoptist, nepăsarea compatrioților săi față de starea de umilință, prezentă a patriei lor. Poetul atribuie, ca și mai înainte Asachi sau Bolliac, un mare rol în propășirea țării tineretului intelectual entuziast, literaturii și artelor în genere, care vor trezi și vor stimula energiile creatoare ale poporului român, le vor impune în fața lumii și vor contribui la „măreața reînviere" a nației lor :

Să vină cîntărețul al gloriei trecute,
Să verse focul vieții în strofele-i plăcute,
Sărbînd și veștezi lauri și dafini viitori,
În vinele române vor fulgera fiori
Și orizontul țării nu va mai fi cu nori !

Scanned with OKEN Scanner

Întoarcerea în țară exprimă, ca și *Odă României*, dragostea arzătoare a poetului față de țară, emoția revederii plaiurilor natale, țintuind pe cei care asupresc poporul :

Dacă toți cîți nasc în tine
Așa dragoste-ar simți,
Poate-ai fi și tu mai bine,
Poate-atît n-ai suferi.

Însă, vai ! mulți te apasă,
Mulți din sîngele-ți trăiesc
Și de doru-ți nu le pasă,
Căci chiar ei te asupresc.

Activitatea de poet a lui Odobescu, în acești ani, mai cuprinde un număr de șase poezii erotice, inedite *(Moartea unei amante, C..., A...*, precum și trei poezii fără titlu), scrise între 1850 și 1853 [1]. Poeziile vădesc o bună mînuire a limbii și a versului, fiind tributare, fie manierei neoclasice, fie romantismului. [...]

Poezia *A...* cuprinde aproape toate elementele de decor ale poeziei pastorale : cadrul festiv de natură, în care frunzele șoptesc legănate de zefiri, *filomele, echo* care multiplică cîntecul de iubire al iubitei. O altă poezie, fără titlu, însumînd cincisprezece strofe, aduce o atmosferă sumbră romantică :

Sub poalele muntelui
Se-nalță biserica
Cu turnul trăznit
Zidul de piatră

E ars ca o vatră,
Abia crește mușchiul
Pe locul negrit.

În valea pustie se aud în noapte bufnițe care țipă, croncănit de vulturi pe ziduri, fiare care urlă fioros. *Moartea unei amante* amintește *O fată tînără pe patul morții* a lui Bolintineanu. [...]

---

[1] *Ms.* 4935, f. 1—23.

Scanned with OKEN Scanner

Mult mai important însă este un sonet fără titlu. Lipsit de tonul convențional, de poza retorică, vădite în unele din poeziile mai înainte menționate, sonetul, scris sub înrîurirea poeziei erotice a lui Grigore Alexandrescu, aduce, în mărturisirea iubirii puternice a poetului, o notă de sinceritate și de firesc, care o situează, în pofida unor stîngăcii evidente, în rîndul bunelor creații ale liricei erotice preeminesciene, meritînd a figura într-o viitoare ediție alături de celelalte scrieri valoroase ale autorului :

Cînd vesela-ți gîndire spre mine se revarsă
Tot sufletu-mi atuncea se-mbată de amor ;
Dar cînd pieptul tău june adînci suspine varsă,
Pe-a mea frunte se-ntinde un trist și negru nor.

Și inima-mi atunce către răstriști întoarsă,
Privește lumea-ceasta ca un întins mormînt
Pe care viața noastră drept candelă e arsă,
Pe care numai plînsul e lucru bun și sfînt ;

Atunce mulțumirea din inimă-mi sfințește,
Atunci blestem eu soarta ce-mi dete legămînt
Cu-o viață unde chinul și plînsul ne muncește ;

Dar de zăresc zîmbirea-și, de-aud veselu-ți cînt,
Mă-mpac numai îndată cu firea ce iubește
Și-ndată aflu raiul, jos ice pre pămînt [...]

III „SCENELE ISTORICE"

Prin crearea de „scene istorice" Odobescu se integra unei tradiții romantice europene și, mai ales, naționale. Romantismul, repudiind orientarea clasicilor, cînd era vorba de trecut, spre Antichitate, manifesta interes pentru istoria Evului Mediu și contemporană, cu deosebire pentru istoria națională, preocupat de a înfățișa, pe lîngă evenimente și oameni, cadrul și atmosfera epocii, sau, ceea ce s-a numit încă de atunci, *culoarea locală*. Walter Scott cu romanele sale, creatorul propriu-zis al romanului istoric modern, urmat de Alfred de Vigny, cu romanul *Cinq Mars* (1826), de Manzoni, cu *Logodnicii* (1827),

Scanned with OKEN Scanner

Prosper Merimée, cu *Cronica domniei lui Carol al IX-lea* (1829), Victor Hugo, cu *Notre Dame de Paris* (1831), ca să amintim doar numele cele mai proeminente, au dat strălucire romanului istoric, în romantism, creînd capodopere ale genului. Drama istorică romantică a înflorit şi ea înaintea romanului, cu Goethe şi Schiller sau, mai ales, cu Victor Hugo. În acest timp, în special după 1830, se dezvoltă masiv în Franţa istoriografia, cu tendinţa de a explica, sub influenţa mişcării revoluţionare, evenimentele istorice de pe poziţii ştiinţifice şi democratice. Unii dintre istorici, profesori la Collége de France (Michelet, E. Quinet) au mare înrîurire, în perioada premergătoare revoluţiei de la 1848, asupra studenţilor şi a opiniei publice mai largi. În anii studenţiei lui Odobescu la Paris, romantismul care dăduse de mult în Franţa cele mai multe din marile sale capodopere, continua să se menţină ca o direcţie literară încă puternică, concomitent cu afirmarea altor tendinţe, prin reprezentanţii săi de vîrf care mai trăiau încă şi scriau : Hugo, Lamartine, Vigny, Musset, George Sand ş.a. [...]

Trecutul istoric îl ispitise pe scriitor înainte de a se gîndi să scrie „scenele“ sale. Proiectul de a scrie o dramă în versuri despre Mihai Viteazul, la 1848, apoi, un altul la Paris, inspirat de romanul lui Alfred de Vigny ; povestirea despre Ioana d'Arc, toate împreună arată o preocupare mai veche a scriitorului în acest sens. Ea era stimulată şi influenţată, înainte de toate, de o puternică tradiţie naţională. Odobescu se afirmă, în perioada de început a activităţi sale, ca un continuator, pe toate planurile, al literaturii paşoptiste. Problematica istorică este una dintre trăsăturile majore ale literaturii române, la a cărei temelie stă, ca nicăieri în altă parte, o întinsă literatură cronicărească. În faza de început a romantismului românesc, cînd întreaga mişcare literară e subsumată luptei de eliberare naţională şi socială, inspiraţia din istoria ţării e frecventă, scriitorii găsind în trecut exemple de patriotism şi eroism stimulator pentru contemporani, sau imagini grăitoare prin care indirect vizau tare ale societăţii contemporane. Elegiile scrise pe tema ruinelor vechilor cetăţi, în special, în deceniul 1830—40, baladele şi legendele istorice, dezvoltate de Bolliac, Bolintineanu sau Alecsandri, pînă la poeme de dimensiuni mari, încercările de epopee la Negruzzi, Heliade, Bolin-

Scanned with OKEN Scanner

tineanu, în sfîrșit nuvela istorică, toate indică, la scriitorii primei generații romantice de la noi, o preocupare intensă în direcția evocării istoriei naționale. *Dacia literară*, cea mai importantă revistă în epocă, al cărei program năzuia să orienteze mișcarea literară de pe întreg teritoriul vechii Dacii în direcția unor creații originale, recomanda scriitorilor să-și îndrepte cu deosebire atenția spre istoria și obiceiurile țării. Nuvela istorică românească realizase o capodoperă în chiar momentul debutului ei, în anul 1840, cu *Alexandru Lăpușneanu* de C. Negruzzi. În anul următor, Asachi publica în *Spicuitorul moldo-român* prima dintre nuvelele sale, *Ruxanda Doamna* (celelalte apar mai tîrziu, după 1850), fragment de istorie romantată, creație în genere hibridă, aridă și greoaie. Apărute după capodopera lui Negruzzi, nuvelele lui Asachi nu mai găsesc circumstanțe atenuante în fața cititorilor dispuși a fi mai îngăduitori cu unele neîmpliniri de ordin artistic ale literaturii noastre în faza de început a dezvoltării sale moderne. Alte povestiri, cu subiect istoric (*Riga Poloniei și domnul Moldaviei* — 1839 și *Sobieschi și românii* — 1845, de Negruzzi, *Trei zile din istoria Moldovei*, 1844, de Kogălniceanu) se pierd în umbra marii creații negruzziene de la 1840. În acest timp se afirmă intens și istoriografia, cu Kogălniceanu și Bălcescu, primii noștri istorici moderni, care, alături de lucrări proprii dedicate studierii istoriei naționale, tipăresc operele vechilor cronicari, aflate pînă atunci în manuscris și de aceea, greu accesibile, ceea ce a constituit un prețios auxiliar nu numai pentru istoriografia propriu-zisă, ci și pentru scriitori, preocupați de a evoca, în creațiile lor, istoria țării și, ca atare, interesați a avea la îndemînă izvoare. Într-un atare context se situează și preocuparea lui Odobescu (format, ca tînăr cu veleități literare, în spiritul mișcării literare prerevoluționare din Principate, cu studii temeinice de istorie și arheologie la Paris, trăit aici, o bună parte din timp, în preajma și sub influența lui Bălcescu) pentru nuvela istorică. [...]

Influența lui Negruzzi e evidentă, în tehnica de ansamblu, în înclinația spre o anumită tipologie a eroilor; în genere, însă, prin modalitatea evocării realității istorice, prin temperament artistic, el se definește ca un scriitor aparte. Împărțirea fiecărei bucăți în patru capitole, avînd cîte un moto în frunte, preferința pentru personaje

Scanned with OKEN Scanner

puternice, voluntare și tiranice, indică înrîurirea lui Negruzzi. Preocuparea pentru folosirea cît mai largă a izvoarelor, pe care avea grijă să le menționeze, ca un istoriograf meticulos în subsol, predispoziția pentru descrieri ample de cadru (palatul domnesc, casele boierești, costume, obiceiuri), adevărate reconstituiri arheologice, ca și, nu o dată, alunecarea spre descrieri lirice ale peisajelor de natură îl diferențiază în mod sensibil de autorul lui *Alexandru Lăpușneanu*, scriitor de o sobrietate exemplară, fără preocupări erudite, pornind în evocarea sa doar de la cronica lui Ureche. Informația lui Odobescu în „scenele istorice" este foarte întinsă, tinzînd spre epuizarea izvoarelor și trădînd formația istorică a autorului. [...] Oricum, „scenele istorice" sînt opera unui istoric prin formație, cu vocație de artist; ele sînt, într-un anume sens, fragmente de istorie romanțată, în tradiția nuvelisticii lui Asachi la care se vădește, cu mijloace, evident, mult inferioare, aceeași preocupare pentru citarea în subsol a izvoarelor, ca și pentru reconstituirea, mai mult fantezistă însă, a cadrului epocii. [...]

Intenția inițială a autorului, spuneam, a fost, se pare, nu de a face operă de artă, ci reconstituire științifică. În fapt însă Odobescu a depășit în genere materialul propriu-zis informativ, dînd o evocare despre epocă și despre personajele istorice la care se referă, mult mai largă și mai profundă decît îi îngăduiau izvoarele. Autorul, cum cercetările au arătat amănunțit[1] a operat abundent cu intuiția și imaginația, creînd peste tot scene vii, tablouri sugestive, întregind veridic imaginea epocii acolo unde sursele informării sale riguroase tăceau sau îi ofereau doar indicii vagi. [...]

Scenele istorice reprezintă, în proza românească, două bune evocări ale unor momente din istoria țării, excelente modele de artă descriptivă, de stil și de limbă literară. Ele s-au impus de la început, recomandînd în autorul lor pe unul dintre prozatorii cei mai valoroși și mai populari ai literaturii contemporane. Merită să amintim, pentru a învedera succesul lui Odobescu în epocă, suc-

---

[1] Vezi Scarlat Struțeanu, *Al. Odobescu și romantismul franco-englez* (extras din revista *Ramuri*), Craiova, 1937; N. N. Condeescu, *Al. Odobescu și „Scenele" sale „istorice"*, Craiova, 1943.

Scanned with OKEN Scanner

ces care nu a scăzut cu nimic nici mai tîrziu, faptul că în timpul vieţii scriitorului s-au tipărit din ele 16 ediţii, fenomen aproape neîntîlnit la noi în veacul trecut.

[*A. I. Odobescu*, Editura tineretului, Bucureşti, 1966; reprodus din vol. *Clasicism şi romantism. Studii de literatură română modernă*, Editura Albatros, Bucureşti, 1973, p. 336—411.]

OVIDIU BÎRLEA

ALEXANDRU ODOBESCU

Alcătuirea întîilor colecţii din toate provinciile locuite de români deschidea noi orizonturi consideraţiilor teoretice şi prin aceasta se va consolida treptat investigaţia ştiinţifică a folclorului. Temeliile puse vor rămîne şi pentru folcloristica modernă care va adăuga măreţului edificiu doar noi ferestre pentru a permite introspecţiuni în aspecte neexplorate.

Primul pas e făcut de Odobescu. Scriitorul şi arheologul îşi vor îngemăna puterile — unul cu intuiţia, celălalt cu erudiţia clasicistului — pentru a deschide întîia pîrtie în investigaţia ştiinţifică.

În primul articol, *Cînticile poporane ale Europei răsăritene în raport cu ţara, istoria şi datinile românilor* (1861), Odobescu încearcă formularea postulatelor metodologice ale cercetării folclorului. După o vedere generală asupra flocloristicii europene, el trece în revistă colecţiile făcute la noi. Se cuvine a fi relevată sublinierea unui deziderat metodologic pe care îl formulase şi Russo, cu deosebirea că el apare acum mai incisiv la Odobescu. Amintind de colecţia fraţilor Schott, el observă: „E de dorit ca o asemenea colecţiune şi mai completă să avem şi în limba naţională, precum este iar de dorit ca colecţiunea începută de d-l Alecsandri să se completeze cu toate cînticele ce nu au fost cunoscute sau încă publicate de d-lui". Dezideratul viza alcătuirea a ceea ce mai tîrziu

Scanned with OKEN Scanner

se va numi *corpusul folclorului românesc*, adică inventarierea exahaustivă a întregului patrimoniu, *fata morgana* a folcloristicii românești.

Încercînd să prindă caracteristicile poeziei populare, literatul din el face abstracție de complementul melodic și o judecă de pe piedestalul literaturii culte : „astfel s-a urzit pretutindeni poezia poporană, în veci imperfectă în privința prozodiei, care deodată cu dînsa s-a născut, mai adesea semănată cu simplități copilărești, cu noțiuni greșite, ba uneori și monstruoase, dar plină de verdeață și de putere, de un parfum de iunie ce învie și întărește sufletele". [...]

Alăturînd-o poeziei clasice, Odobescu întrevede în poezia populară tocmai opusul acesteia, ea fiind fără reguli : „acea libertate este chiar caracteristica poeziei poporane". E relevată lipsa ei de fixitate, însușirea de a fi mereu supusă adăugirilor și îndreptărilor. „Soarta cînticului poporan nu este aceea a cuvîntului scris. Liber fiu al poporului, încredințat zburdalnicei memorii, el aleargă din om în om, din secol în secol ; fiecare îi adaugă un semn de la sine, o vorbă, un vers, un episod și adesea modificat de pe vremuri, abia-i mai cunoști originea și starea primitivă, după ce a trecut sub așa multe prefaceri." Atunci era prea devreme ca să se observe că și această nestatornicie e numai aparent liberă, în fond ea fiind guvernată de anumite legi și limitată de bariere stilistice proprii. Dacă în genere poezia populară încălca regulile prozodiei clasice, aceasta nu însemna cîtuși de puțin că libertatea ar fi legea care o stăpînește, căci și ea urmează norme tot atît de severe ca și cele clasice, decît că acestea sînt altele. Ca și pentru romantici, cîntecul poporan este în primă linie un document ce se cuvine a fi întreit descifrat, căutîndu-se în el „deslușiri asupra evenimentelor istorice, asupra caracterului intim și asupra limbei chiar a națiunii noastre, în deosebitele epoci și în deosebitele localități în care aceste cîntece au izvorît din imaginațiunea popoarelor. Pentru aceasta ne vom încerca a preciza, precît se va putea, epoca și locul compunerii lor". Programul nu aducea noutăți, calea indicată fiind bătătorită atît de adepții școlii latiniste, cît și de cei de la *Dacia literară*. Cu totul nouă era indicația metodologică de a se investiga comparativ și zestrea popoarelor vecine din sud-estul Europei, schițată programatic chiar prin

Scanned with OKEN Scanner

titlul articolului. „Vom merge şi prin ţările vecine, cu cari România a întreţinut relaţiuni de amicie sau de rivalitate, mai mult sau mai puţin lungi şi intime, spre a cerceta în cîntările lor poporane, ce datine au schimbat cu noi acele naţiuni apropiate pe ţărmurile Dunării sau pe plaiurile Carpaţilor şi ale Balcanilor şi, repurtînd orice lumină ni se va ivi sau ni se va năluci, la ţara noastră, ne vom încerca într-astfel să lămurim oareşicum vechile noastre datine.“ Lăsînd la o parte implicaţiile politice pe care Odobescu le întrezărea în viitorul apropiat, preceptul metodologic de a evalua comparativ cultura noastră populară cu cea a popoarelor învecinate legate prin acelaşi destin istoric se va dovedi plin de urmări fructuoase, dat fiind că fondul străvechi tracoiliric subzistă şi la popoarele sud-dunărene.

Al doilea studiu al lui Odobescu, *Răsunete ale Pindului în Carpaţi* (1861), îşi propunea să aplice preceptele schiţate la cîteva producţii, alese destul de eterogen. Se opreşte mai pe larg la cele ce comenteză moartea unui tînăr, reţinînd mai întîi *Năluca* din colecţia Alecsandri, guvernată de credinţa în puterea apotropaică a scuipatului în sîn. Mai fructuoase vor fi consideraţiile despre *Mioriţa*. El întrevede cu acuitate că fundalul ei este bocirea unui tînăr răpus de moarte violentă şi face un întreg excurs în Antichitate, relevînd rădăcinile în acel *linos* legat de zeităţile proteguitoare ale vegetaţiei prin moartea şi învierea lor simbolică. Sprijinul e speculat şi în substratul fonetic, căci el se lasă furat de supoziţia că „litera L, la deosebite popoare şi însoţită de felurite vocale, are în sine darul de a exprima simţiri de jale şi de durere, de veselie şi de izbîndă“. Concluzia lui e că „*Mioara* este izvorîtă şi dînsa din aceeaşi pornire de spirit ca toate cînticele antice ce jăleau pe un tînăr păstor ucis fără vreme, în floarea juneţei“. Încadrarea era însă prea vagă şi, metodologic, Odobescu nu se deosebea cu nimic de cărturarii care stabileau filiaţia directă dintre un produs folcloric şi presupusul izvor antic, cu deosebirea că el îl strămuta în Elada. Dacă ar mai fi intervenit un dram de intuiţie care să-l mîne şi în lumea tracă, iar de aci la popoarele de azi de pe acel teritoriu, investigaţia ar fi indicat calea firească, nu atît pentru ceea ce putea el da în acea vreme cînd documentarea era cu totul insuficientă, cît pentru viitorii cercetători ai problemei. Odobescu oco-

Scanned with OKEN Scanner

leşte această cale şi încearcă să precizeze „şi *ţara* şi *epoca*, în carele cîntului elenic şi-a făcut loc în limba română". Şi, întrucît argumete externe nu există, el le caută în textul baladei : „pentru noi zicerile vechi şi locale dintr-un cîntic vor fi, în lipsa altor probe mai explicite, marca prin care vom determina, precît se va putea, la ce epocă şi pe ce tărîm au născut deosebitele inspiraţiuni poetice ale poporului român". Procedeul e într-adevăr cel mai indicat, după cum vor dovedi investigaţiile ulterioare, cu condiţia ca termenii lexicali să fie fundamentali pentru tipul cercetat. Dar Odobescu se va opri la *laie, bucălaie* şi *ortoman* care nu sînt determinanţi nici măcar pentru varianta Alecsandri. Pornind de la convingerea greşită că aceste cuvinte ar fi necunoscute în nordul Dunării şi că ar fi de origine greacă, ele ar indica Tesalia drept loc de geneză a baladei, de unde ar fi ajuns în Dacia prin intermediul „românilor tesalici". Şubrezenia argumentării se vede şi din forma greşită a cuvîntului *bucălaie* apărut în ediţia din 1852 ca *bulucaie*, care merită să figureze într-o anecdotică a filologiei. Ca să facă plauzibilă această trecere prin aromâni, Odobescu alcătuieşte iarăşi un amplu dosar istoric, pornind de la atestarea românilor pe ambele maluri ale Dunării, cu apogeul în domnia Asăneştilor. Abia invazia turcească din secolul al XV-lea surpă acest pod între nordul şi sudul Dunării, deci „negreşit nu mai tîrziu de al XV-lea secol, acest cîntic păstoresc a trecut peste Dunăre, unde s-a împlîntat în memoria poporului, sub forma baladei *Mioara*". Nu se întreabă nici o clipă de vreo urmă în cîntecele aromânilor sau ale grecilor din părţile Tesaliei şi aceasta indică dintr-o dată toată caducitatea construcţiei.

În ultimul capitol relevă legăturile dintre folclorul infantil, antic şi cel românesc, alegînd *Cîntecul rîndunicii* şi *Bună dimineaţa la Moş-Ajun*. Asemănarea este iarăşi prea vagă, temeiurile comune rezidă în funcţia cîntecului de a solicita darurile pe care Odobescu o trece cu totul sub tăcere, împreună cu formele de urare ale copiilor mici de la celelalte popoare sud-dunărene.

Mai tîrziu, în cadrul Societăţii Academice Române, arheologul Odobescu va semnala şi unele producţii folclorice, ca legendele despre *Domnul de rouă*, sau ca balada *Radu Calomfirescu* culeasă în septembrie 1861 de la un lăutar ţigan din Străjeşti, în care crede că ar fi

Scanned with OKEN Scanner

vorba „de Radu Mihnea, fiul lui Mihnea Turcitul“, fără să fie contrariat de prezența Buzeștilor. El își încheie raportul academic cu constatarea curentă în acea vreme că amintiri „din timpurile de glorie ale poporului nostru... ne sunt desigur cîntecele lui bătrînești“.

[*Istoria folcloristicii românești*, București, Editura enciclopedică română, 1974, p. 168—171.]

Scanned with OKEN Scanner

BIO-BIBLIOGRAFIE

1834, iunie 23 La București, în mahalaua Curtea veche, se naște Alexandru, al doilea copil al familiei Odobescu. Tatăl, Ioan Odobescu (n. 1792), dintr-o familie boierească, ajunsese — după o strălucită carieră militară începută ca... pandur — colonel în recent înființata miliție națională (1830) și aghiotant al domnitorului Alexandru Ghica (1834—42). Mama, Catinca Caracaș (n. 1811), una din cele mai frumoase și mai instruite femei din societatea bucureșteană a timpului, era fiica medicului Constantin Caracaș (1773—1828 — fondatorul Spitalului Filantropia, posesor al unei impresionante biblioteci — la vremea aceea — și unicul particular proprietar al unei tipografii, tipografia zisă de la Cișmeaua lui Mavrogheni).

1844, toamna Ca urmare a promovării unui examen susținut cu Petrache Poenaru, este admis la Colegiul Sf. Sava, unde, în clasele de umanioare, va fi coleg cu Alexandru Sihleanu și Theodor Aman.

1847, mai Un caiet manuscris în limba franceză, intitulat *Littérature, 1847. Professeur Théot* și conținînd patru piese (*Le Départ pour les Croisades* ⟨*Plecarea în cruciade*⟩, *Analyse de la I-ère* Provinciale *de Pascal* ⟨*Analiza primei* Provinciale *a lui Pascal*⟩, *Une Matinée dans les steppes de la Valachie* ⟨*O dimineață în stepele Valachiei*⟩, *Une Chasse aux cerfs* ⟨*O vînătoare de cerbi*⟩)

— probabil teme școlare, dar nu lipsite de oarecari calități literare — relevă o anume ușurință, chiar o eleganță a exprimării adolescentului, grija pentru claritatea și bogăția frazei mînuite.

— *vara* îl însoțește pe tatăl său într-o călătorie la Balta Albă (azi Amara). Aici, îl va vedea pentru prima oară pe Vasile Alecsandri.

— *8 iulie* O scrisoare reprezentînd transcrierea unor însemnări din jurnalul intim, adresată mamei sale și expediată din „Balta Albă, satul Grădiștea din Vale" are valoarea primei compoziții literare, notabilă mai ales pentru nuanțatele descrieri de natură, pe care le conține, și ale locului vizitat. („...Luna-și desfășoară farmecul pe un cer albastru stropit de nori fini *(nuancés)*; stelele erau puține, și acele pe care le vedeai chiar aveau strălucirea lor slăbită de a lunei, care-și resfrîngea razele de aur în apele lacului, pe care un vîntișor blînd le făcea să se zbenguiască grațios. De jur împrejurul lacului se mai zăreau focuri mărunte, care păreau că-i fac o cunună de stele. Fulgere slabe țîșneau ici și colo din toate părțile și păreau niște vulcani depărtați în mișcare. [...] Mă miram cum se poate ca un lucru care e așa de *material* la lumina soarelui să fie așa de romantic sub lună.")

— *toamna* Din cauza tendințelor democratice pe care Petrache Poenaru, „provizorul" Colegiului, încerca să le imprime învățămîntului de la Sf. Sava, domnitorul Gh. Bibescu hotărăște desființarea acestuia și înființarea Colegiului francez al lui Monty pe care, un scurt timp, îl va frecventa și Al. Odobescu.

1848, cca Schițează intriga piesei istorice *Mihai Viteazu, înfățișare dramatică în trei părți.*

Scanned with OKEN Scanner

1850, vara Catinca Odobescu pleacă cu cei doi copii mai mari, Alexandru și Maria (n. 1839), la Paris, petru a-i da mai departe, la învățătură. Încercarea de a-l înscrie pe băiat la proiectatul institut pentru tinerii români al lui Honoré J. Ubicini, pusă la cale de Al. G. Golescu-Arăpilă, înainte chiar de sosirea lor în capitala Franței, provoacă îngrijorarea celuilalt părinte, rămas la București, căci, prin apropierea de acest luptător democrat, participant la revoluția de la 1848 din Țara Românească și expulzat de autoritățile din principate, ar putea „pierde mult în opinia Măriei-sale". Ulterior, la sfatul și prin intermediul lui C. A. Rosetti, tînărul Odobescu îi va fi prezentat lui Alfred Dumesnil, istoric al Franței și luptător democrat, ginerele lui Jules Michelet, suplinitor al lui Edgar Quinet la Collège de France, și primit în gazdă de acesta. Timp de aproape un an — cît a locuit aici — a frecventat societatea tinerilor români veniți la Paris pentru studii (P. Iatropolu, Dimitrie Florescu, D. Berendei, G. Crețeanu, Al. Sihleanu), a revoluționarilor pașoptiști, recent exilați din țară (V. Alecsandri, Cezar Bolliac, Al. Russo, N. Bălcescu — personalitatea acestuia din urmă, mai ales, i-a provocat o impresie aparte), și-a apropiat concepția și ideile despre artă ale lui Dumesnil formulate în lucrarea *La Foi Nouvelle cherchée dans l'art. De Rembrandt à Beethoven* (1850), și și-a pregătit conferința despre *Viitorul artelor în România.*

1850, 20 septembrie N. Bălcescu editează la Paris ziarul *România viitoare* (număr unic), cu un comitet de redacție alcătuit din D. Brătianu, C. G. Florescu, Șt. Golescu, N. Golescu, G. Magheru, C. A. Rosetti, B. Mălinescu, I. Voinescu și C. Bălcescu — exilați aici după înăbușirea revoluției de la 1848 din Țara Românească.

— *decembrie* Traduce poemul lui Beranger, *Les Fous (Nebunii).*

Scanned with OKEN Scanner

1851, 17 martie În cadrul Societății „Junimea română", ține conferința *Viitorul artelor în România.* Prin ținuta științifică, prin întinsele și variatele informații — despre muzică, pictură, sculptură, arhitectură — pe care le comunică, textul dezvăluie multiplele cunoștințe ale unui spirit cercetător, adept al caracterului național al artei.

— *mai—iunie* G. Crețeanu, Al. Odobescu, Dimitrie Florescu, P. Iatropolu, Dimitrie Berendei și Al. Sihleanu, membrii Societății „Junimea română" editează ziarul cu program unionist *Junimea română.* Al. Odobescu publică aici — anonim — (în nr. 1), articolul *Muncitorul român.* („Acest întîi articol al lui Odobescu este o pagină de o rară calitate, una din cele mai frumoase ale momentului literar din 1848 și una din cele mai expresive pentru tendințele care-l însuflețeau pe autorul lor înfrățit [...] cu năzuințele cele mai înalte ale exilaților politici, în primul rînd ale lui Bălcescu, care susținea idei asemănătoare." [1])

— *octombrie* Interesul tînărului Odobescu se îndreaptă spre disciplinele umaniste, determinînd înscrierea sa la Collège de France, unde se putea consacra studierii limbilor și literaturilor clasice, orientale, romanice, moderne, istoriei, arheologiei, sub îndrumarea unor profesori — autorități recunoscute — ca, Pierre Tissot, Philarète Chasles sau Jean François Boissonade. Înaintării sale rapide la învățătură stau mărturie fragmentele traduse din opera lui Hesiod *(Theogonia, Carmina, Lucrări și zile)* Virgiliu *(Georgicele),* Horațiu, Homer *(Iliada, Odiseea)* etc. În această perioadă, redactează schița și un fragment de dimensiuni minime, dintr-o dramă în proză, *Urbain Grandier* (probabil după romanul lui Alfred de Vigny, *Cinq-Mars),* inspirată de destinul preotului Urbain Grandier,

[1] T. Vianu, *Odobescu,* în *Scriitori români,* Editura Minerva, București, 1970, vol. I, p. 67.

Scanned with OKEN Scanner

învinuit că ar fi demonizat călugăriţele ursuline dintr-o mănăstire din Loudon şi ars pe rug. Inedită este încercarea sa de a traduce în franţuzeşte cîteva balade populare *(Toma Alimoş, Dolca, Mogoş Vornicul)* ce vor figura printre cele „adunate şi îndreptate de V. Alecsandri", în 1852 *(Poezii poporale. Balade ⟨cîntice bătrîneşti...⟩)*.

1852, ianuarie În *Calendarul popular pentru anul 1852*, editat de C. A. Rosetti şi E. Winterhalter, apare, nesemnat, fragmentul istoric *Fecioara din Orléans*, prelucrare după Jules Michelet.

— *21 februarie; 6 martie* În două reuniuni ale Societăţii „Junimea română", expune o întinsă şi documentată investigaţie în expresia politică, istorică, artistică, socială, filosofică, etnografică a civilizaţiei indiene vechi.

— *3—11 august* Scurtă călătorie la Londra, împreună cu „domnii Ioan Odobescu, Constantin Zamfirescu şi Ioan Samurcaş"; vizitează Hyde Park, Galeriile de artă, British Museum, Coloseumul, tunelele de sub Tamisa, docurile etc.

— *16—17 septembrie* Compune poezia *Odă României* şi o trimite în ţară, unde va circula în copii manuscrise. Împreună cu *Odă „Junimii române"* (datînd tot din această *toamnă*) ar fi trebuit să constituie două cînturi ale plănuitului poem epic *România*.

1853, Printre proiectele de viitor, alături de ambiţia de a traduce din Shakespeare, Schiller, din scriitori şi filosofi latini, greci, germani, francezi etc. îşi face loc schiţa unor producţiuni proprii, de inspiraţie istorică: *Decebal sau cea din urmă zi a Daciei* şi *Ioaniţiu, craiul românilor*.

— *11—13 decembrie* După o încercare neizbutită (în *august*), îşi trece bacalaureatul în litere, în faţa unei comisii prezidate de istoricul Saint-Marc de Girardin, cu „două

Scanned with OKEN Scanner

bile albe și trei roșii", reglementîndu-și astfel și înscrierea la Sorbona, la Facultatea de litere.

1855, 5 martie Scrie pentru ziarul *Patria*, articolul *Bazele unei literaturi naționale.*

— *28 mai* În *România literară* a lui V. Alecsandri apare poezia *Odă României*, primul text al lui Al. Odobescu, sub semnătură proprie.

— *10, 17, 24 septembrie România literară* publică în trei numere consecutive (35, 36, 37) *Despre satira latină. Studiu istoric, critic și literar.* (a cărui redactare o încheiase în primăvară — *10 aprilie*).

— *12 octombrie* Revine în țară, încheind epoca studiilor pariziene.

— *19 noiembrie* În *România literară* apare oda *Întoarcerea în țară pe Dunăre*, inspirată de o etapă a drumului său de la Paris la București (Pesta—Giurgiu) făcută cu vaporul „Scăeni", în compania lui Iancu Alecsandri, a lui Constantin Rolla și a soțiilor acestora.

— Tot acum intenționează să scrie pentru teatrul din București, comedia *Apa curge, pietrele rămîn* dar, deziluzionat de activitatea și repertoriul sărac al acestuia, renunță după primul act.

1856, mai Nemulțumit de lipsa unei activități ordonate, plictisit de o societate interesată exclusiv de viața mondenă, departe de mama sa care se afla la Paris cu ceilalți copii, în corespondența regulată purtată cu aceasta mărturisește proiectul editării unui ziar („...Ion Bălăceanu, Gr. Alexandrescu, G. Crețianu și cu mine avem de gînd să scoatem o gazetă, dar vom aștepta mai întîi să vedem dacă alții izbutesc") și, peste cîteva luni, al unui curs despre litera-

Scanned with OKEN Scanner

tura greacă („...mă gîndesc să-mi trec vremea ținînd un curs liber de literatură greacă").

1857, 1/13 martie Relatîndu-i Catincăi Odobescu, aflată la Paris, care sînt ultimele întîmplări petrecute acasă, o anunță că „Peste un timp oarecare, vom juca niște piese franceze la Oteteleșanu ; s-a pus în scenă trei [...]. Eu joc în două din ele ; în prima, *Povestea unui ban,* reprezint pe un spaniol, foarte mîndru de neamul lui [...] ; în cea-laltă *(Fiola lui Cagliostro — n.ed)* sînt un bătrîn, care de patruzeci de ani tot face curte unei femei [...]. A treia piesă, *Romanul unei ore* [...]"

— *11 august* Moare, la București, Ioan Odobescu și este îngropat pe latura de miazănoapte a bisericii Icoanei.

— *1 octombrie — 3 noiembrie* Sub genericul *„Scene istorice din kronicele Țării Românești"*, în „foița" ziarului *Românul* se publică «episodul istoric» *Mihnea-vodă cel rău,* scris cu alfabet de tranziție și împestrițat de greșeli tipografice.

1858, martie Încheie întocmirea unui inventar al bibliotecii sale, prețioasă și rară în epocă, adevărată sărbătoare a creației spirituale umane prin numărul impresionant de volume ca și prin numele autorilor reținuți : Sofocle, Herodot, Quintilian, Jean-Jacques Rousseau, Saint-Simon, Diderot, Hugo, Chateaubriand, Tasso, Boccaccio, Petrarca, Camoës, Goethe, Lessing, Herder, Byron, Shakespeare, Milton, Lermontov, Turgheniev, Pușkin etc. etc.

— *14 august* Se căsătorește cu Alexandrina (Saşa) Prejbeanu (1842—1922) nepoata prințesei Zoe Văcărescu-Bagration și a căpitanului Alexis Kirilovici Bagration.

1860, februarie—mai În *Revista Carpaților* apare nuvela *Doamna Chiajna. «Episod istoric»*, tipărită cu alfabet de tranziție și apelînd la numeroase grafii fonetice.

Scanned with OKEN Scanner

— *iunie—18 august* La hotărîrea Ministerului Cultelor și Instrucțiunii publice, ca membru (din *25 mai)* al Comisiei istorice și documentale, întreprinde — însoțit de Sașa și de pictorul Henri Trenk — o lungă călătorie prin județele Argeș și Vîlcea, în timpul căreia cercetează vestigii ale trecutului : monumente arhitecturale, cu predilecție schituri, biserici, mănăstiri (Tufana, Govora, Cotmeana, Vărzaru, Cozia [1], Bascov), muzee (Bruckental), cetăți (Sîn-Nicoară, cetatea lui Țepeș), poposind mai multe zile la mănăstirea de la Curtea de Argeș, unde analizează atent portretele domnilor zugrăvite pe pereți, mormintele din incintă, inscripțiile, odoarele etc. La mănăstirea Bistrița, printre manuscrise și cărți vechi, descoperă un exemplar din *Psaltira slavo-română* (1577), a lui Coresi, și la mănăstirea Hurezu, un altul din *Foletul Novel,* calendar tradus din „limba frîncească pe cea românească pentru curiozitatea și petrecerea de vreme a domnitorului" (Constantin Brâncoveanu). Un bogat jurnal de călătorie păstrează consemnarea atentă și amănunțită a locurilor străbătute, a impresiilor, presărată cu considerațiuni variate, de natură istorică, artistică, socială etc.

— Apare volumul *Scene istorice din chronicele românești — Mihnea-vodă (cel Rău) — Doamna Chiajna.* În *prefață,* autorul își prezintă scrierile cu modestie, dîndu-le drept imitații după modelul lui Negruzzi.

1861, 1 aprilie — 1863, noiembrie Continuînd programul *Daciei literare* și al *Propășirii,* ajutat de prietenii și colegii săi de studii de la Paris, (D. Berendei, P. Iatropolu, G. Crețeanu), Al. Odobescu editează la București *Revista română*

[1] Recent, descifrînd inscripțiile chirilice de pe unul din stîlpii pridvorului Bolniței, Emil Manu a constatat că ele reprezintă trei iscălituri succesive ale lui Al. Odobescu, la datele de „1858, fevruar ; 1860, august ; 1861, septemvre", ceea ce ar însemna că la această dată, poposea pentru a doua oară aici *(Vezi Manuscriptum,* 1974 ⟨V⟩, nr. 4 ⟨17⟩).

Scanned with OKEN Scanner

pentru științe, litere și arte, cea mai importantă publicație literară a vremii, atît prin ținuta științifică, cît și prin condițiile grafice de care a beneficiat. „Liberat de orice idee precugetată, dorind numai a propaga, potrivit cu slabele lor mijloace, luminile și știința în țara lor, fondatorii *Revistei române*, într-o epocă de reorganizare ca cea prezentă, au simțit trebuința de a deschide un cîmp de activitate studiilor serioase, de a aduna pre cît se va putea, într-o publicație periodică, rezultatul lucrărilor literare și al speculațiunilor științifice ce pot grăbi progresul *națiunii române*. [...] Scopul ei va fi numai de a populariza cît de mult cultura literilor și gustul artelor, și de a răspîndi în public noțiuni drepte și serioase despre toate ramurile științei. Literatura, istoria, jurisprudența, filosofia, artele, științele exacte și naturale." (Din *Precuvîntare*, vol I, 1861.) Vor publica aici : V. Alecsandri — poezii, Al. Donici — fabule, N. Filimon *(Ciocoii vechi și noi)*, Radu Ionescu *(Principiile criticei)*, C. A. Crețulescu, Al. Odobescu *(Psaltirea tradusă românește de diaconul Coresi*, tipărită la 1557 ; *Cîntecele poporane ale Europei răsăritene, mai cu seamă în raport cu țara, istoria și datinele românilor ; Cîteva cuvinte asupra lui N. Bălcescu și scrierile sale*, [A. Russo], *Soveja. Ziarul unui exilat politic la 1846* și altele) etc.

— Scris cu un an înainte (1860) și apărut în *Revista română* (tom I) studiul *Poeții Văcărești. Traducerea lui* Britannicu. *Strămunii Văcăreștilor. Banul Iănăkiță*, conține o analiză a traducerii tragediei lui Racine, *Britannicus* (făcută de Iancu Văcărescu la 1827 și publicată în 1861 — în tipografia lui C. A. Rosetti și E. Winterhalter), unele considerații asupra caracterului limbii române de la începutul secolului prilejuite de stilul traducerii, o genealogie a familiei Văcărescu, pe care o coboară pînă în timpul domniilor lui Radu-vodă Negru (întemeietorul Țării Românești) și Pătrașcu cel Bun, și descrierea vieții și operei lui Ienăchiță Văcărescu.

Scanned with OKEN Scanner

1861—1862, Manuscrisele găsite și studiate la mănăstirile Hurez și Bistrița sînt analizate pe larg în studiile publicate în *Revista română, Foletul Novel și calandarele lui Constantin-vodă Brîncoveanul* (tom I) și *Despre unele manuscripte și cărți tipărite aflate la mănăstirea Bistrița (districtul Vîlcea în România)* (tom I, II).

1862, iulie Participă ca reprezentant al *Revistei române* la Adunarea generală a Astrei, ținută la Brașov. Expoziția de țesături, costume naționale și produse țărănești din Transilvania deschisă cu acest prilej îl impresionează în mod deosebit, sugerîndu-i chiar ideea înființării unui muzeu etnografic la București.

— Publică *Cîteva ore la Snagov,* în *Revista română,* (tom II.)

1863, 31 mai În calitate de ministru ad-interim al Cultelor și Instrucțiunii publice, solicită în ședința Consiliului de miniștri și în prezența domnitorului Al. Ioan Cuza, inițierea unor demersuri pe lîngă guvernul Italiei, în vederea aducerii în țară a osemintelor lui N. Bălcescu (m. 29 nov. 1852, la Palermo), ridicarea unui monument comemorativ închinat marelui istoric și desemnarea unei comisii pentru editarea operei sale.

1863, 31 iulie — 12 octombrie Ocupă postul de ministru al Departamentului Cultelor și Instrucțiunii publice, din care demisionează. Punctul de vedere asupra secularizării averilor mănăstirești și-l face public în broșura *Étude sur les droits et les obligations des monastères Roumaines dédiés au Saint-Lieux d'Orient, par l'Archimandrite Agathon Otménédec (Studiu asupra drepturilor și obligațiilor mănăstirilor românești închinate locurile sfinte din Orient, de Arhimandritul Agathon Otmenedec),* redactată cu ajutorul lui Grigore Manu, secretarul Comisiei documentale.

Scanned with OKEN Scanner

În acest timp, propune o serie de măsuri în vederea reorganizării învățământului public, prin înființarea unei largi rețele de școli reale și profesionale, prin introducerea printre disciplinele școlare a obligativității studiului limbii române etc.

1865, octombrie — 1867, octombrie Comisar delegat din partea Principatelor Române pe lîngă Comisiunea imperială a Expoziției universale de la Paris (aug. — oct. 1867), Odobescu va depune o activitate intensă în vederea reprezentării României ca stat independent, suveran, ca și pentru adunarea exponatelor naturale, tehnice, artistice, artizanale (obiecte de artă, mobile, veșminte, mașini și unelte de lucru, alimente, o gospodărie țărănească) etc. În scopul unei propagande mai eficace, redactează — împreună cu P. S. Aurelian, comisar adjunct — un catalog al obiectelor expuse, precedat de o *Notice sur la Roumanie, principalement au point de vue de son économie rurale, industrielle et commerciale,* urmat de *Notice sur les antiquités de la Roumanie.*

1868, martie—iunie Șederea prelungită în Rusia, provocată de unele datorii financiare contractate în timpul pregătirii și organizării Expoziției de la Paris (1867), pe care încearcă să le rezolve cu ajutorul familiei Sașei, îi înlesnește continuarea cercetărilor sale istorice și arheologice. La Petersburg, se arată încîntat de colecțiile de bijuterii și aurărie ale Ermitajului, de arhitectura orașului, de insolitul fenomen al nopților albe.

1869, august—septembrie Participă la Congresul de antropologie și arheologie de la Copenhaga, cu comunicarea *Antichitățile preistorice din România.*

1870, aprilie Împreună cu prietenul său C. Cornescu face o călătorie în Turcia de unde, prin Constantinopol, pornesc spre Athos.

Scanned with OKEN Scanner

— *10 septembrie* La propunerea lui Al. Papiu Ilarian și I. Hodoș este ales membru al Academiei Române.

1871, 15 septembrie În mijlocul disputelor filologice din sînul Academiei și mai cu seamă ca reflex al atitudinii sale ostile curentului latinizant și principiilor aberante ale *Dicționarului* lui Massim și Laurian, la încheierea lucrărilor sesiunii generale, Al. Odobescu oferă colegilor săi academicieni gluma lingvistico-gastronomică intitulată *Prandiulu Academicu*, în care bucatele erau botezate cu fanteziste denumiri etimologizante.

— În dorința de a sistematiza sub forma unei hărți sau a unui dicționar localitățile din țară prezentînd interes arheologic sau istoric, întocmește și distribuie prin intermediul Ministerului Instrucțiunii publice, învățătorilor sătești, institutorilor, un *Chestionar arheologic*. O parte din materialul răspunsurilor, prelucrat, completat, interpretat se va concretiza în lucrarea *Notițe despre localitățile însemnate prin rămășițe antice în districtul Dorohoi*.

1872, 17 decembrie Conferențiază la Ateneul Român despre *Artele în România în periodul preistoric*, text reprezentînd prima parte dintr-un proiectat ciclu, intitulat *Răpede ochire asupra producțiunilor artistice din trecut, în țara noastră, și asupra instinctului artistic al poporului român*. Partea a doua, o va ține la →

1873, 18 ianuarie, despre *Artele în România în epoca romană și în timpii barbarilor. Considerațiuni asupra Tezaurului de la Pietroasa.*

— *9 decembrie* Institutul arheologic din Roma îl alege membru corespondent, prin diploma semnată de savanții Karl Richard Lepsius și Theodor Mommsen.

— În replică polemică la articolul lui Cezar Bolliac *Uzul fumatului în timpii preistorici (Trompeta Carpaților*, an

Scanned with OKEN Scanner

IX, nr. 1045, 4 febr.), publică în *Columna lui Traian* (an IV, nr. 4, 15 febr.) — și la scurt timp în broșură — o sarcastică punere la punct a președintelui Comitetului arheologic, intitulată *Fumuri arheologice scornite din lulele preistorice, de un om care nu fumează.*

1874 Din inițiativa lui Titu Maiorescu, ministru al Cultelor și Instrucțiunii publice sînt aduse de la Cernăuți — unde se aflau în depozit la Gheorghe Hurmuzachi — documentele privitoare la istoria românilor, copiate din arhiva imperială vieneză prin strădania lui Euxodiu Hurmuzachi, iar o comisie compusă din Mihail Kogălniceanu, D. Sturdza, Al. Odobescu, T. Rosetti și Ioan Slavici — secretar este delegată cu publicarea lor în colecție.

— Semnează *studiul introductiv* al volumului *Încercări critice asupra unor cerințe, datine și moravuri ale poporului român*, de G. Dem. Theodorescu.

1874—1876, Ca director al Teatrului cel mare, elaborează un plan minuțios de restaurare a clădirii, supraveghind atent lucrările de lărgire, modernizare și redecorare a scenei și sălii de spectacole, de introducere a gazului aerian pentru iluminare; ia o serie de măsuri hotărîte în vederea lărgirii repertoriului, a înlocuirii trupei italienești cu una franceză, se preocupă de dezvoltarea mișcării teatrale. Prin concilierea pe care a mediat-o între actorii M. Millo și M. Pascaly a înființat și Asociațiunea dramatică, embrionul viitoarei Societăți dramatice românești; a schimbat numele teatrului, în Teatrul Național.

— *iunie* Din rugămintea ce i-o adresează prietenul său C. Cornescu de a-i prefața *Manualul vînătorului*, se naște una din cele mai inedite piese ale literaturii române, eseul literar *Pseudo-kineghetikos sau Falș tractat de vînătorie.* „Epistolă scrisă cu gîndul să fie precuvîntare la cartea *Manualul vînătorului*".

Scanned with OKEN Scanner

— *22 octombrie — 1875 martie* Solicitat de Titu Maiorescu, Al. Odobescu ține la Facultatea de litere, un curs liber de *Istoria archeologiei.*

1875, Apar reunite într-un volum de mici dimensiuni localizările *Jupîn Rănică Vulpoiul* (episodul *Le Jugement de Renart* din *Le Roman de Renart)* și *Tigrul păcălit,* snoavă marinărească, povești pentru copii.

1876, 8 iulie — 1877 12 iunie Colaborează, anonim, la *Românul,* cu un ciclu de articole pe diferite subiecte, în majoritate oferite de viața politică a țării.

1877, Sub titlul *Curs de archeologie. Istoria archeologiei. Studiu istroductiv la această știință,* Al. Odobescu reunește cele 15 lecții *(Anticitatea. Renașterea)* ținute la Universitatea despre izvoarele arheologice, din Antichitate, pînă la mijlocul secolului al XVIII-lea.

— Admirator statornic al lui N. Bălcescu, Odobescu — în păstrarea căruia se aflau (din 1861) manuscrisele marelui revoluționar democrat și istoric român — editează sub auspiciile Societății Academice Române, opera acestuia, *Istoria românilor sub Mihai Viteazul, urmată de scrieri diverse,* însoțind-o cu o *precuvîntare* și *note* critice explicative.

— *22 august* Donează Societății Academice Române manuscrisele lăsate de Iancu Văcărescu în păstrarea sa, în urmă cu șaisprezece ani.

— *15 septembrie Istoria archeologiei* este încununată cu premiul Herescu Năsturel, în urma prezentării elogioase făcute în ședința Academiei, de către V. A. Urechia.

1878, Moți și Curcani — broșură conținînd două conferințe ținute la Ateneul Român : (I) *Moții. Răscoala românilor ardeleni*

Scanned with OKEN Scanner

sub căpetenia lor Horia, în iarna 1784—1785. Episod din istoria Transilvaniei (11/23 februarie) și (II) *Curcanii. Luarea Rahovei de către oștile românești la noiembrie 1877. Episod din ultimul nostru război cu Turcia* (25 martie/ 6 aprilie).

1879, 15 octombrie Se publică I-a parte din *Poveștile unchiașului sfătos. Basme păgînești* „întocmite de Petre Ispirescu", cu o *precuvîntare* în care Al. Odobescu elogiază meritele de scriitor și editor ale „culegătorului-tipograf".

— În *Album Macedo-român,* apare *Răsunete ale Pindului în Carpați — Nicoara — Diochiul — Năluca,* studiu de folclor comparat, în care Odobescu încearcă stabilirea filiației și circulația cîtorva motive populare în Peninsula Balcanică.

1880, ianuarie După o scurtă zăbavă la Geneva, se stabilește cu toată familia la Paris.

1881, 6 aprilie Redactează și citește raportul de recomandare a lui V. Alecsandri pentru premiul Academiei Române: *Raport asupra scrierilor d-lui Vasile Alecsandri: „Poezii" (vol. III), „Legende nouă", „Ostașii noștri și „Despot Vodă — Legendă istorică în versuri.*

— *octombric* Numit secretar al Legației Române din Paris (funcție pe care o îndeplinește pînă în octombrie 1885) lucrează asiduu la redactarea *Tezaurului de la Pietroasa,* copiază cu răbdare acte, documente, scrisori referitoare la istoria românilor (conform unei înțelegeri cu Academia), întreține relații cordiale de prietenie cu numeroși concetățeni în trecere prin Franța (Iancu și Vasile Alecsandri, pictorul Mirea, Ion Kalinderu, G. Bengescu, Mihail Kogălniceanu, C. A. Rosetti, Ion Bianu, Gr. Cantacuzino și alții), poartă o vastă corespondență în țară (cu Ion Ghica, Petre Ispirescu, Gr. Tocilescu), face planuri de viitor (o istorie

Scanned with OKEN Scanner

a limbii române, organizarea la București a celui de-al X-lea Congres internațional de antropologie și arheologie).

— *15 decembrie* Pe scena Teatrului Național, are loc premiera piesei *Radicalele*, satiră a școlii latiniste, adaptare și localizare făcută de Al. Odobescu după comedia lui Labiche, *La Grammaire*.

1882, La Teatrul Național se joacă *Nea Frățilă*, prima piesă în montare naturalistă în România, localizare făcută de Al. Odobescu și N. Ionescu-Gion după drama *L'Ami Fritz*, de Erckmann—Chatrian.

1884, *aprilie* La Paris, sub atenta sa supraveghere, apare *Le Trésor de Pétrossa. Notice descriptive et historique*, vol. I.

1885, La Craiova, i se tipărește *Basmul feciorului de împărat cel cu noroc la vînat*.

1886, *28 noiembrie* Moare, la Paris, Catinca Odobescu și este îngropată în cimitirul Montparnasse.

1887, Localizează *Tales of Ancient Grece (Povești din Grecia antică)*, de G. W. Cox, sub titlul *Zece basme mitologice*.

— Trei volume de *Scrieri istorice și literare* adună întreaga activitate întinsă pe 36 de ani, între 1851 (de cînd datează „primele încercări tipărite", *Fecioara din Orléans*) — 1887, martie 22 (data la care în ședința Academiei prezintă *Pia desideria*, dare de seamă despre realizarea operei *Le Trésor de Pétrossa.*)

— *13/25 august* În *Epoca* (an II, nr. 511) se publică *Cuvîntarea domnului Alexandru Odobescu rostită la înmormîntarea lui George Cretzianu*, reluată cîteva zile mai tîrziu în broșură, sub titlul *Junimea română din Paris, pe la 1852*.

Scanned with OKEN Scanner

— *11/23 decembrie* Cu prilejul morții lui Petre Ispirescu ține o cuvîntare în care relevă meritele deosebite ale acestuia ca povestitor, culegător de folclor și editor, atrăgînd atenția oficialităților asupra necesității tipăririi operei lui.

— *decembrie* Iritat și obosit de zadarnicele cereri făcute lui D. Sturdza pentru a i se aproba o nouă sumă de bani necesară cercetării și încheierii redactării *Tezaurului*, Odobescu trece în opoziție, inaugurînd în ziarul lui Delavrancea, *Epoca*, un șir de articole polemice îndreptate împotriva acestuia, iar un an mai tîrziu (1888) face să circule un text similar: *Cuvîntare asupra modului cum domnul Dimitrie Sturdza își împlinește sarcina de Secretar general al Academiei Române*, prezentat întîi în ședința Academiei.

1889, In urma raportului elogios al lui V. A. Urechia, Academia îi decernează marele premiu „Herescu Năsturel" pentru ediția de *Scrieri istorice și literare* (3 vol., 1887).

1890—1895 Ani agitați, plini de nemulțumiri, provocate de permanenta lipsă de bani, de hărțuiala datoriilor mai vechi, de dificultatea împărțirii activității între Universitate și Școala normală superioară (al cărei directorat îi fusese încredințat în 1894), de tot mai lungile perioade în care boala îl imobiliza la pat.

1892—1894 Colaborează cu profesorul V. Gr. Borgovan la alcătuirea unor manuale școlare.

1895, octombrie Prezidează la Iași o comisie din care fac parte, printre alții, A. D. Xenopol și I. Bogdan, pentru ocuparea prin „concurs", a catedrei de Istorie universală de la Facultatea de litere din București (!). Obiectivitatea sa

Scanned with OKEN Scanner

asigură succesul lui N. Iorga, în fața contracandidatului Ion Gregorian, profesor la Sf. Sava.

— *noiembrie 10* Dezamăgit, înfrînt, bolnav Al. Odobescu se sinucide (după o încercare eșuată cu două zile înainte), și este înmormîntat la cimitirul Bellu. Își explică gestul într-o scrisoare către Anghel Demetriescu.

Scanned with OKEN Scanner

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

OPERA LUI AL. ODOBESCU

Scene istorice din chronicele românesci Mihnea-Vodă (cel Rĕu). Doamna Kiajna, București, 1860.

Pseudo-kineghetikos. Epistolă scrisă cu gîndu să fie Precuvîntare la cartea Manualul vînătorului, București, 1874.

Istoria archeologiei. Studiu introductiv la această știință. Prelegeri ținute la Facultatea de litere din București. I *Anticitatea. Renașterea*, București, 1877.

Le Trésor de Pétrossa. Notice descriptive et historique, 1884.

Scrieri literare și istorice, 3 vol., București, Socec, 1887.

Le Trésor de Pétrossa. Historique. Déscription, 3 vol., Paris, J. Rotschild, 1889—1900.

Opere complete, 4 vol. București Editura Institutului de Arte grafice Minerva. 1906—1919; prefață de Ilarie Chendi și E. Carcalechi.

Basme. Jupîn Rănică Vulpoiul, Tigrul păcălit de vulpe. Basme mitologice. Basmul feciorului de împărat cel cu noroc la vînat, Editura Librăriei Leon Alcalay, București, 1908.

Opere complete, ed. a III-a, 2 vol., Ed. Cartea românească, București, 1925.

Pseudo-kineghetikos. Introducere și note de Al. Busuioceanu, Scrisul românesc, Craiova, 1932.

Nuvele. Scene istorice din Cronicile românești. Mihnea-Vodă cel Rău, Doamna Chiajna. Studiu introductiv și note de Al. Dima, București, 1936.

Opere literare. Introducere, note și variante de Scarlat Struțeanu, București, 1938.

Scanned with OKEN Scanner

Doamna Chiajna. Ediție îngrijită de Ion Pillat, București, 1940.

Pseudo-kineghetikos. Fals tratat de vînătoare. Ediție îngrijită de Ion Pillat, București, 1941.

Pseudo-kineghetikos. Epistolă scrisă cu gîndul să fie precuvîntare la Manualul vînătorului. Ediție îngrijită de profesorul J. Byck. București, 1947.

Opere, 2 vol. Ediție îngrijită, cu glosar, bibliografia scriitorului și studiu introductiv de Tudor Vianu, E.S.P.L.A., București 1955.

Pseudo-kineghetikos. Viitorul artelor în România. Istoria archeologiei, [vol. I], Editura tineretului, București, 1959.

Mihnea Vodă Cel Rău. Doamna Chiajna. Cîteva ore la Snagov. Articole și studii, vol. II, Editura tineretului, București, 1959.

Scene istorice. Cîteva ore la Snagov. Pseudo-kineghetikos. Antologie, text stabilit, note și glosar de G. Pienescu, E.P.L., București, 1961.

Istoria archeologiei. Studiu introductiv la această știință. Ediție îngrijită, cu un studiu introductiv, note, glosar, indice și ilustrații de D. Tudor ; vol. I, *Antichitatea, Renașterea,* Editura Științifică, București, 1961.

Opere I (ediție critică publicată sub îngrijirea acad. Tudor Vianu 1965) ; II (ediție critică publicată sub îngrijirea prof. univ. Al. Dima, 1967) ; IV (ediție îngrijită, introducere, comentariu și note de Mirela Babeș. Studii arheologice de Radu Harhoiu și Gh. Diaconu, 1976) Editura Academiei, București.

Pagini regăsite. Studii și documente. Ediție îngrijită de Geo Șerban, E.P.L., București, 1965.

Scrieri alese, 2 vol. Studiu introductiv de Tudor Vianu, ediție critică de G. Pienescu, Editura Albatros, București, 1970.

Pseudo-cynegetikos. Scene istorice din cronicele românești. Cîteva ore la Snagov. Articole. Ediție critică de G. Pienescu, cuvînt înainte de Const. Măciucă, Editura tineretului, București, 1972.

Pseudo-Cynegetikos. Ediție de G. Pienescu, ilustrații de Done Stan, Editura Minerva, București, 1975.

Scanned with OKEN Scanner

Mihnea-Vodă Cel Rău și *Doamna Chiajna*, Editura Ancora, București [f.a.], cu un studiu de E. Lovinescu.

REFERINȚE CRITICE

A. ÎN VOLUME

Breazu, Ioan, *Studii de literatură română și comparată*, vol. I, Editura Dacia, Cluj, 1970.

Călinescu, G., *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, Fundația regală pentru artă și literatură, București, 1941 ; *Studii și comunicări*, Editura tineretului, București, 1966.

Cioculescu Șerban, Vladimir Streinu, Tudor Vianu, *Istoria literaturii române moderne*, București, 1944.

Chendi, Ilarie, *Portrete literare*, Alcalay, București, 1911.

Condeescu, N. N., *Al. Odobescu și „Scenele" sale „istorice"*, Craiova, 1943.

Constantinescu, Pompiliu, *Scrieri*, 6 vol., Editura Minerva, 1970—1974.

Dima, Al., *Al. Odobescu (Privire sintetică asupra operei și personalității)*, Sibiu, „Publicațiile grupării intelectuale Thesis", 1935.

Froda, Scarlat, *Odobescu și teatrul*, E.S.P.L.A., București, 1957.

Ibrăileanu, G., *Spiritul critic în cultura românească*, Viața românească, Iași, 1909.

Iordan, Al., *Contribuții la cunoașterea operei lui Alexandru Odobescu, II. Bibliografia completă a scrierilor lui A. Odobescu*, București, 1936.

Iorga, N., *Oameni cari au fost*, București, 1911.

Păcurariu, D., *Clasicism și romantism. Studii de literatură română modernă*, Editura Albatros, București, 1973.

Perpessicius, *Scrieri*, vol. 7, Editura Minerva, București, 1976.

Philippide Al., *Considerații confortabile*, Editura Eminescu, București, 1972.

Săndulescu, Al., *Literatura epistolară*, Editura Minerva, București, 1972.

Scanned with OKEN Scanner

Scridon, Oct., *Studii literare* I, Sibiu, 1942.
Theodorescu, Barbu, *Istoria bibliografiei române*, Editura enciclopedică română, București, 1972.
Vianu, T., *Arta prozatorilor români*, ed. I, București, 1942 ; *Contribuții la istoria limbii române literare în secolul al XIX-lea*, București, 1956 ; *Opere*, vol. 1—5, Editura Minerva, București, 1971.→
Vârgolici, T., Ecourile literare ale cuceririi independenței naționale. Editura Eminescu, București, 1976.
Zaciu, Mircea, *Lecturi și Zile*, Editura Eminescu, București, 1975.
* * * *De la Varlaam la Sadoveanu, Studii despre limba și stilul scriitorilor*, E.S.P.L.A., București, 1958.

B. ÎN PERIODICE

Alexandrescu-Urechia, V., *Portret literar (raport academic)*, în „Familia", XXV (1889).
Anghel, D., *Odobescu, autor dramatic*, în „Flacăra", III (1913), nr. 2.
Arghezi, T., *Alexandru Odobescu*, în „Convorbiri literare", LXVII (1934), nr. 7—9.
Baiculescu, George, *Alexandru Odobescu (1834—1895). Omul și opera*, în „Adevărul literar și artistic", VI (1925), nr. 262.
Busuioceanu, Al., *Odobescu arheolog și istoric de artă*, în „Convorbiri literare", LXVII (1934), nr. 7—9.
Caracostea, D. *Un diptic folcloric : Alecsandri-Odobescu*, în „Revista fundațiilor regale, IX (1942), nr. 6.
Caragiale, I. L., *A. Odobescu*, în „Gazeta poporului", 1895, 16 și 17 nov.
Carp, Ecaterina, *Italia în opera lui Al. Odobescu*, în „Studii italiene", VIII (1942).
Călinescu, G., *Moartea lui Odobescu*, în „Adevărul literar și artistic", XVIII (1937), nr. 886 ; *Biblioteca lui Odobescu*, în „Revista fundațiilor regale", XIV (1947), nr. 12 ; *Camille Oudinot și Odobescu*, în „Jurnalul literar", 1948, nr. 3 ; *Al. Odobescu*, în „Studii și cercetări de istorie literară și folclor", VII (1958), nr. 3—4.

Scanned with OKEN Scanner

Cioculescu, Șerban, *În marginea unei recepții academice*, în „România literară", IX 22—27 mai, 1976.

Coteanu, I., *Forma prepoziției* supt *la Odobescu*, în „Buletinul Institutului de filologie română, Al. Philippide", Iași, 1941.

Damianovici, C., *Nuvela istorică în literatura română*, în „Viața nouă", vol. III—IV (1907—1908).

Dima, Al., *Personalitatea estetică a lui Alex. Odobescu*, în „Revista fundațiilor regale", II (1935), nr. 10 ; *Reeditarea „Tezaurului de la Pietroasa"*, în „Săptămîna", nr. 307, 1976.

Eminescu, Mihai, *A. I. Odobescu, „Pseudo-Kyneghetikos"*, în „Convorbiri literare", IX (1875), nr. 1.

Frîncu, C., *Limba scrierilor lui Al. Odobescu*, în „Analele științifice ale Universității Al. I. Cuza" (serie nouă). Iași, XV (1972).

Frunză, Ignat M., *Preocupări de folclor în opera lui Alexandru Odobescu*, în „Analele Științifice ale Universității Al. I. Cuza" (serie nouă), Iași, II (1959), nr. 5.

Georgescu-Tistu, N., *Activitatea bibliologică a lui Alexandru Odobescu*, în „Studii și cercetări de bibliologie", V (1963).

Gerota, C., *Nuvela istorică la Odobescu și Negruzzi*, în „Preocupări literare", 1942.

Gerota, C., *Odobescu folclorist*, în „Convorbiri literare", LXVII (1934), nr. 7—9.

Hanes, V. V., *Alexandru Odobescu și activitatea lui literară*, în „Revista idealistă", VII (1909).

Is(abela), S(a)d(oveanu), *Odobescu ironist*, în „Adevărul literar și artistic", XIX (1938), nr. 905.

Litzica, C., *Traducerile lui Odobescu*, în *„Convorbiri literare"*, XLI (1907), nr. 11.

Manu, Emil, *„Inscripțiile murale" ale lui Odobescu și cele trei peripluri la mănăstirea Bistrița*, în „Manuscriptum", V (1974), nr. 4.

Massof, I., *Din frămîntata viață a lui Al. Odobescu*, în „Adevărul literar și artistic", XIX (1938), nr. 938.

Massof, I., *Cînd oferta lui Odobescu nu a fost primită*, în „Adevărul literar și artistic", XIX (1939), nr. 940.

Scanned with OKEN Scanner

Al. I. Odobescu, scriitor dramatic, în „Flacăra", III (1913), nr. 9 ; *În jurul lui „Vlaicu-Vodă" ; „Doamna Clara" a existat ; Piesele lui Odobescu*, în „Flacăra", III (1913), nr. 11—14.

Șerban, Geo., *Al. Odobescu epistolier*, în „Tribuna", 1970, nr. 30.

Tzigara-Samurcaș, Al., *Odobescu archeolog*, în „Convorbiri literare", XLI (1907), nr. 11 ; *Ineditele lui Odobescu*, în „Convorbiri literare" XLXIX (1915), nr. 11—12 ; *Tezaurul de la Pietroasa*, în „Convorbiri literare", LXVII (1934), nr. 7—9.

Xenopol, A. D., *Nicolae Bălcescu, „Istoria Românilor sub Mihai Vodă-Viteazul" urmată de scrieri diverse de... publicate de pre deciziunea Societății Academice Române și însoțite cu o precuvîntare și note de A. I. Odobescu*, București, 1878, în „Convorbiri literare", XIV (1880), nr. 2.

* * * *Moartea lui Odobescu*, în „Adevărul" VIII (1895) nr. 2367.

* * * *Manuscrisele lui Odobescu*, în „Adevărul literar și artistic", V (1924), nr. 206.

Scanned with OKEN Scanner

SUMAR

Pre-text / 5

Notă asupra ediției / 16

CREZUL CĂRTURARULUI / 18

PROFIL

N. IORGA
Alexandru Odobescu. Cu prilejul tipăririi unei scrisori din adolescența lui / 26

ILARIE CHENDI
Un suflet frumos / 28

N. DAVIDESCU
Alexandru Odobescu / 31

T. ARGHEZI
Alexandru Odobescu / 32

INTERPRETĂRI

MIHAI EMINESCU
Pseudo-kynigetikos [... / 38

G. IBRĂILEANU
Spiritul critic în Muntenia — Sinteză de criticism și patruzecioptism : A. Odobescu / 39

E. LOVINESCU
Psihologia feminină în literatura dramatică / 44

Scanned with OKEN Scanner

AL. DIMA
[Personalitatea estetică a lui Al. Odobescu] 48
POMPILIU CONSTANTINESCU
Umanism erudit și estetic / 52
VLADIMIR STREINU
Recitind pe clasicii noștri / 55
G. CĂLINESCU
Al. Odobescu / 70
TUDOR VIANU
Al. Odobescu / 78
Alexandru Odobescu pașoptist și umanist / 83
Observații asupra limbii și stilului lui A. I. Odobescu / 100
PERPESSICIUS
Pseudo-kineghetikos / 121
D. CARACOSTEA
Un diptic folcloric : Alecsandri-Odobescu / 128
ȘERBAN CIOCULESCU [VLADIMIR STREINU și Tudor Vianu]
Al. I. Odobescu / 135
AL. PIRU
Pseudo-kineghetikos / 139
ZOE DUMITRESCU-BUȘULENGA
[Al. I. Odobescu] / 145
GEO ȘERBAN
Al. Odobescu epistolier / 152
AL. PHILIPPIDE
Odobescu și armonia clasică / 157
D. PĂCURARIU
Debut publicistic. Poet și traducător / 160
OVIDIU BÎRLEA
Alexandru Odobescu / 174

BIO-BIBLIOGRAFIE / 179

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ / 194

Scanned with OKEN Scanner

Lei 6,50

biblioteca critică

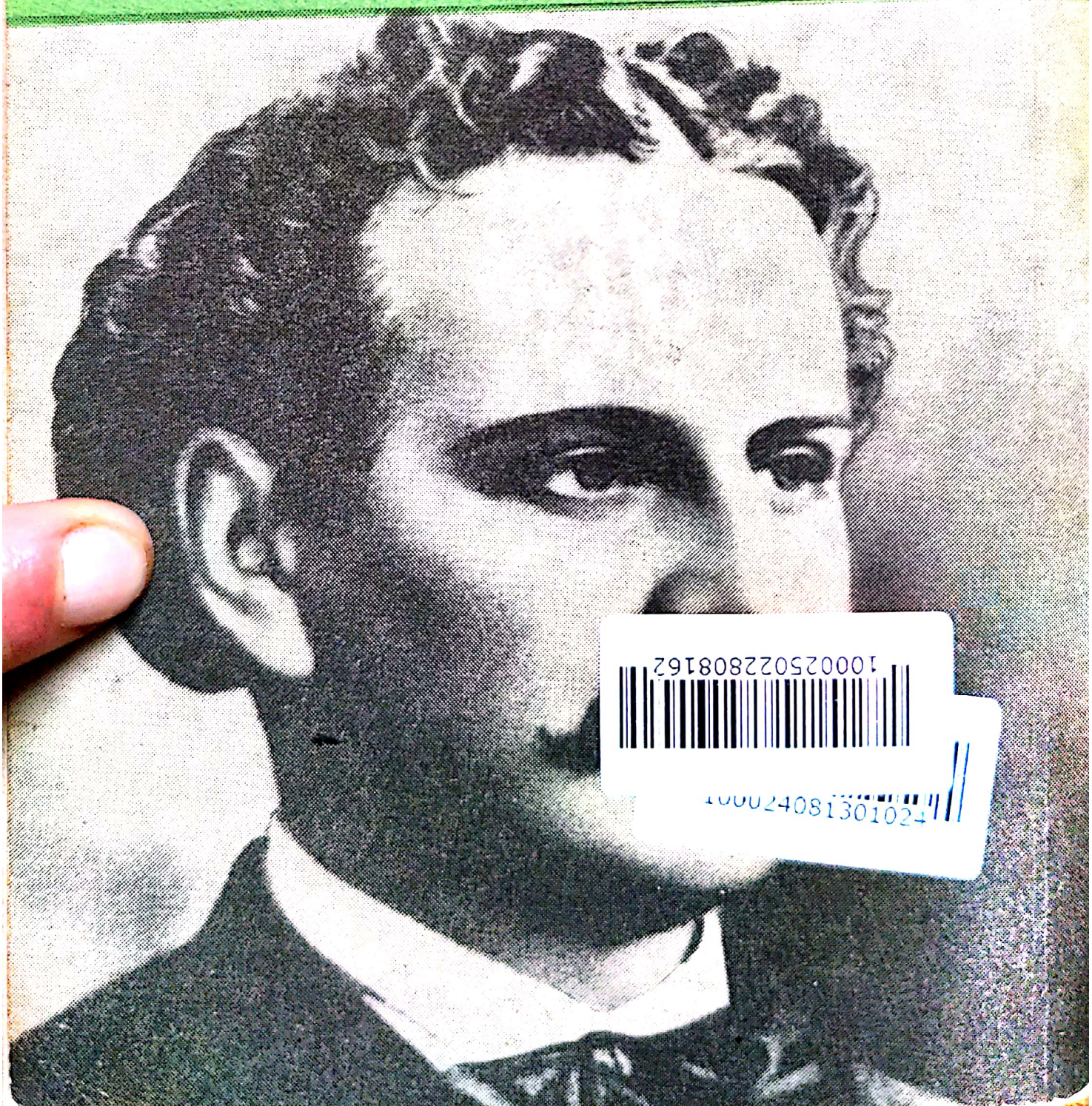

1000250228081 62

1000240813010 24

Scanned with OKEN Scanner